ଭୀମା ଭୂୟାଁ

୰ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଦାସ, ଏମ୍. ଏ.

ଭୀମାଭୂୟାଁ

ଲେଖକ—ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଦାସ, ଏମ୍. ଏ.

ସମ୍ପାଦିକା—ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ

ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ-୧୯୬୪

ପ୍ରକାଶକ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

ବାଲୁବଜାର, କଟକ—୨

ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୨.୫୦

PREFACE

This little story in Uriya is laid at the feet of Sir Andrew Henderson Leith Fraser, M.A., L.L.D., K.C.S.I., on the throne of Belvedere, as a jungle flower from the hills inhabited by the primitive Bhuiyan tribe, His Honour being the first Lieutenant-Governor to have graced with his visits the inaccessible states of the Orissa Gurjats. In being graciously pleased to accept the dedication of so insignificant an object His Honour has shown the magnanimity of the Chinese Emperor who accepted the offering of a handful of water from an humble peasant as a token of loyalty.

It will not be out of place to insert here a few observations about the Bhuiyan who is the hero and whose manners, customs, ideas, thoughts and institutions form the ground-work of this little narrative. As derived from the word Bhuin or soil the Bhuiyan is the child of the soil. The word was once used as a title to the deserving and is still retained as an object of pride by old families of respectability such as the Bhuiyans of Gurpada, Sahabandar, Jamkunda and Mangalpur in the District of Balasore. But the real Bhuiyan has long been deprived of his best soil and driven into the hilly parts of Orissa covered with dense and gorgeous jungles. I have seen some of this scenery in the company of an official who could not but admire it as surpassing beauty and grandeur the well-known scenery of the land and the Vindhya Hills. Though thus driven into the depths of the jungles, the Bhuiyan has all along fondly cherished the loyalty that led centurie

such books as written in the present day, generally distasteful to me. Your book, however, is one which has greatly interested me. The selection of the theme (the simple life of the primitive Bhuiyans of Keonjar), the sympathy and fidelity with which the plot has been manipulated, the deep knowledge of human nature evident in the ingenious characterisation of the various persons, the truth and the freshness of the descriptions, whether of natural sceneries or of human institutions and ceremonies, the pure and elegant diction redolent of the homely sweetness of Oriya undefiled as also of the dignity of classical speech, and, above all, the supremely wise spirit of reverence and charity with which the book is deeply impregnated, mark it out as the best of all romances yet written in Oriya."

MUZAFFARPUR, *September* 1908	GOPAL BULHUB DAS

ମୁଖବନ୍ଧ

ଭୀମା ଭୂୟାଁ ଉପନ୍ୟାସଟି ୧୯୦୮ ମସିହାରେ କଟକ ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ ପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଲେଖକ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଦାସ ଓଡ଼ିଶାର କୃତୀ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ୧୮୭୦ ମସିହାରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସାଲେପୁର ଥାନାର ସତ୍ୟଭାମାପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ଅନୁଜ । ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ରଘୁନାଥ ଦାସ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ପାର୍ବତୀ ଦେବୀ । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଏମ୍. ଏ. ପାସ୍ କରି ସେ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ହୋଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏହା ସେତେବେଳେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଚାକିରି ଥିଲା ।

ଚାକିରି-ଜୀବନରେ ସେ ଦକ୍ଷ ସଚ୍ଚୋଟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ କର୍ମଚାରୀ ଭାବେ ପ୍ରଶଂସିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ । ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅବଶେଷରେ ସେ ଓଡ଼ିଶା କମିସନରଙ୍କ ପର୍ସନାଲ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଓ ଗଡ଼ଜାତ-ସମୂହର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । କେନ୍ଦୁଝର ରାଜା ନାବାଳକ ଅବସ୍ଥାରେ ଗାଦି ପାଇବାରୁ ସେ ସେଠାରେ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଭାବେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ଥିଲାବେଳେ ସେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ‘ଭୀମା ଭୂୟାଁ’ ରଚନାର ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲେ ।

ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ସୁନାମଧନ୍ୟ କବିବର ରାୟ ବାହାଦୁର ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ ସହ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ତାହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ବସନ୍ତକୁମାରୀ ଦେବୀ । ସେ 'ଶିକ୍ଷା ଦର୍ପଣ' ଓ ପରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରିକା' ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦନା କରୁଥିଲେ ଓ "ଶିଶୁପାଳ" ନାମକ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଓ ବସନ୍ତକୁମାରୀଙ୍କର କୌଣସି ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି କନ୍ୟାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା 'ସୁମା ଦେବୀ' ଓ କନିଷ୍ଠା ପ୍ରଜ୍ଞା ଦେଶସେବୀ ରମା ଦେବୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁନାମଧନ୍ୟା ।

ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟି ପ୍ରଶଂସିତ । ନାୟକନାୟିକା ମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ବିଶେଷତଃ ନାୟକଚରିତ୍ରର ମୂର୍ତ୍ତି ବିକାଶ ଏବଂ ଘଟଣା ରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ନହୋଇ ସାଙ୍କେତିକ ଭାବରେ ରହିଛି । ଉପନ୍ୟାସ-ଶେଷରେ ସମାଜସ୍ଥଙ୍କ ସହିତ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ପରିଣତି ଅସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରଶ୍ନମାନ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଏବଂ ସଭ୍ୟତାର ସଂସ୍କୃତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ପ୍ରଣୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ମନେହୁଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ପୁରାଣ ଯୁଗର ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ବ୍ରହ୍ମର୍ଷିଣୀ ମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରୂପେ ରହିଅଛି । ତେଣୁ ଉପନ୍ୟାସଟି ସରଳ ଓ ମନୋଜ୍ଞ ହୋଇ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ସ୍ଥିତିକୁ ପ୍ରକଟିତ କରୁଅଛି ।

ଲେଖକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନଙ୍କର ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ । ତାହା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ସେ ସୁନ୍ଦର ଚଳନ୍ତି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ବଲ୍ଲଭ ଦାସ ୨୫ ବର୍ଷର ସର୍କାରୀ ଚାକିରୀରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ

ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ଏବଂ ବହୁ କବିତା ଛନ୍ଦର ସୁଦକ୍ଷ ଓ ସୁକଳ୍ପିତା ଥିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ 'ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ' ପତ୍ରିକାର ସେ ଏକ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଲେଖକ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ଉତ୍କଳର ଶିକ୍ଷିତ ସାଧାରଣ ଜାଣିଥିଲେ । ସେ "ଉଷା", "ତାରକ ସଂହାର" ଓ "କୋଣାର୍କ" ନାମକ କାବ୍ୟମାନ ଲେଖିଥିଲେ । କବିତା ମଞ୍ଜରୀ ଓ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଥିଲେ । ସେକାଳରେ ଚଳୁଥିବା କେତେକ ଇଂରାଜୀ ଆଇନର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ଲେଖାକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀର ସେ ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା ଲେଖିଥିଲେ । "ଋତୁ ରତ୍ନାବଳୀ" ଓ "ପ୍ରୀତି ସୁଧାକର" ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ କବିତା ମଧ୍ୟ ସେ ସଙ୍କଳନ କରି ଛାପିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ୱରଚିତ କବିତା ବହି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ କବି ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସଙ୍କ ଜୀବନୀ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ ।

ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭଙ୍କ ସାହିତ୍ୟକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ଉଦାହରଣ ବିସ୍ତାରିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କ "ସୃଷ୍ଟି ଓ ସମୀକ୍ଷା" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ଏହି ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭଙ୍କ ଜୀବନୀ ତାଙ୍କ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିଥାଏ । ତାଙ୍କର ସେହି ଜୀବନୀ ଐତିହାସିକ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ "ପାଠ ଜ୍ୟୋତିଷ" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ୧୯୧୪ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହେଲା ।

ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ଲେଖକ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନର ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଉତ୍କଳର ସେ ଯୁଗର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଆଦିବାସୀ ଜୀବନକୁ ନେଇ ଉତ୍କଳରେ ଏହାହିଁ ସେ ଯୁଗର ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦିବାସୀସଂଖ୍ୟା ସମୁଦାୟ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ଅଟେ । ଅନାର୍ଯ୍ୟ ତଥା ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଓଡ଼ିଶାରେ ନାନା ସ୍ତରର ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଶି ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରି ଆସିଛି । ଏହି ମିଶ୍ର ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମପରମ୍ପରା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଗଠିତ ହୋଇଅଛି । ଏଣୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତି ନାନାଦିଗରୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଉତ୍କଳର ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ 'ପଦ୍ମମାଳୀ' ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ 'ବିବାସିନୀ'ର ପରେ ଏହା ଉତ୍କଳର ତୃତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ ।

ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଭୂୟାଁ ଜାତିର ଶୁଦ୍ଧ ଶାଖାର ଦଳ ଏବଂ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜ୍ୟର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ରାଜା ଧିଶାର ନିର୍ବାଚିତ କରୁଥିଲେ । ପଉଡ଼ି'ର ଭୂୟାଁ ପରିବାରମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଲୋକ ଓ ରାଜା ବର୍ଗ ଶାସିତ କରୁଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ମଜାକନ୍ଦର, ହାନ୍ଦାବନର ଓ ନାମକୁଣ୍ଡର ଭୂୟାଁ ଜାତିର ଲୋକେ ଶିକ୍ଷିତ ଜନ୍ୟ ହେବା ଉପାର୍ଜନ ପ୍ରକାରେ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ସମାଜରେ ମିଶି ଯାଇଛନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି ଭୂୟାଁ କହିଲେ ବା ଲେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦିବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦଶାର୍ଥ ଭୂୟାଁଲୋକଙ୍କ ଭଳି ଜମି ଓ ବୃତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ବନଜଙ୍ଗଲରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଭଳି ରହିଅଛନ୍ତି । କେନ୍ଦୁଝରର ଭୂୟାଁପିଡ଼ ଏହି ଆଦିବାସୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟ । ଶୁଖବଗଜ ଗାଦିର ବଇଁଚିବାକୁ ଭୂୟାଁ ସର୍ଦ୍ଦାରମାନେ ଯାଆ

ରାଜାଙ୍କୁ କାନ୍ଧରେ ବସାଇ ଦୂରରୁ ନେଇ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବା ତଥା ବନ୍ଧୁକମାନରୁ ରକ୍ଷିଛନ୍ତି । ଭୂୟାଁମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଗାଦିରେ ବସାଇଲା ପରେ ସେ ଅଭିଷେକ ହୁଅନ୍ତି । ତା'ପରେ ରାଜା ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଶାଢ଼ି ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଲେଖକଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ସାହେବ କର୍ମଚାରୀ ଭୂୟାଁ ଦଳ ଦେଖି ସେଠାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କହିଥିଲେ, ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳର ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭାଠାରୁ ଏହି ସ୍ଥାନର ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ଭୂୟାଁମାନେ ଅତି ରାଜଭକ୍ତ ପ୍ରଜା ଟେଚାଳି ରାଜାଙ୍କୁ ଠାକୁର ଭଳି ମନେକରି ପୂଜା କରନ୍ତି । ଧାଙ୍ଗିଡ଼ା ଧାଙ୍ଗିଡ଼ୀଙ୍କ ଚାଙ୍ଗୁନାଚ, ଓ ମଲ୍ଲହାନାଚ ଭୂୟାଁ ମାନଙ୍କ ଅତି ପ୍ରିୟ ଉତ୍ସବ । ସେହି ସମୟରେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରେମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଛି ଥାଆନ୍ତି । ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ମାଘଯାତ୍ରା ପର୍ବ (ଓଷା ଉଦ୍ଭୁଆଁ) ଉତ୍ସବରୁ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଆରମ୍ଭ । ଲେଖକ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ଜାତି-ଗତିକୁ ଏହି ଉପନ୍ୟାସରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ସଭ୍ୟସମାଜର ଘଟନାଚକ୍ରକୁ ଅନେକ ଦିଗରେ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସମ୍ପାଦକ ଥିବାବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗତ ସୁମାନୁଙ୍କୁ ବହିଟି କୌତୂହଳରେ ପଢ଼ିଲି । ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ହେଲେ ଆମ ଦେଶର ଆଦିବାସୀମାନେ ତାହା ପଢ଼ିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହେବେ ଓ ସାଧାରଣ ପାଠକ ୫୦ ବର୍ଷ ତଳର ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନ ସହିତ ପରିଚିତ ହେବେ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ହେଲା । ଆଜି କାଲି ନ ହେଉ, ବହିଟିର ଐତିହାସିକ ମୂଲ୍ୟ ଯେ ବହୁତ ବେଶୀ, ଏହି ଧାରଣା ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେବାରୁ ଲେଖକଙ୍କ କନ୍ୟା ଦେଶସେବୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରମାଦେବୀଙ୍କ ଠାରୁ ଓ ଲେଖକଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ତଥା 'ମଳୟଜା' ଉପନ୍ୟାସର ଲେଖକ ଓ ରସ ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରକିଶୋର ଦାସଙ୍କଠାରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ଅନୁମତି ଆଣିଲି ।

ବହିଟିରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖାଥିବାରୁ ମୁଁ ତତ୍କାଳୀନ ଆଦିବାସୀ ବିଭାଗର ସେକ୍ରେଟାରୀ ଶ୍ରୀ ହିମାଂଶୁ ଘୋଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ବହିଟି ଛାପିବାକୁ ଦରଖାସ୍ତ କଲି । ସେ ମନ୍ତ୍ରୀ କବିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟ ପୁସ୍ତକଟି ମୁଦ୍ରିତ ନ ହୋଇ ବହୁକାଳ ପଡ଼ି ରହିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟହୋଇ ନିଜେ ଛାପିବାପାଇଁ ତାହାକୁ ନେଇ ଆସିଲି । ମୁଁ ଛାପିଲେ ସରକାରଙ୍କ ଆଦିବାସୀ ବିଭାଗ ଏକହଜାର ଖଣ୍ଡ ବହି କିଣିବେ ବୋଲି ତତ୍କାଳୀନ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହୋଦୟ ଓ ଡେପୁଟି ସେକ୍ରେଟାରୀ ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମନାଭ ମିଶ୍ର ମହାଶୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ । ଆଦିବାସୀ ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍ରମେ ମୁଁ D. P. I.ଙ୍କ ଠାରୁ ଅନୁମୋଦନ (approval) ପତ୍ର ଆଣି ଦେଇଥିଲି । ମାତ୍ର ସେ ବହିଟି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଛପା ହେବାକୁ କେନ୍ଦୁଝରର ଓକିଲ ଶ୍ରୀ ଶଶୀ ସାହୁଙ୍କଠାରୁ ମୋର ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମିତାଭ ଖଣ୍ଡିଏ ଲିଖିତ ବହି ଆଣିଦେଲା । ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ନଥିବାରୁ କଟକ ଲକ୍ଷ୍ମୀବଜାର ନିବାସୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବାରିକଙ୍କ ଉତ୍ତର ଖାତାଟି ଆଣିଲି । ଶୁଣିଲି ଏହି ଉତ୍ତର ଖାତା ଦେଖି ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍. ଏ. ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଏପରି ତଥ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥରାଜିକି ପ୍ରେସରେ ନ ଛପାଇ ଅପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବହିଟି କିପରି ପାଠ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲା ତାହା ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା । ପରେ ମୁଁ ଲିଖିତବହି ଓ ଉତ୍ତର ଖାତାକୁ ମିଳାଇ ଏବଂ ନେତ୍ରପାତି କରି ସଂଶୋଧନ କରି ଛାପାଖାନାରେ ଛାପିବାକୁ ଦେଲି । ସେ ବହିଟିକୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆକାରରେ ଛାପିଦେଲି ।

ଚିତ୍ରପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ 'ଅମାବାସ୍ୟା' ସମ୍ପର୍କରେ ଉତ୍କଳର ମନୀଷୀମାନଙ୍କ ଦୋହାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିମତ ସହ ଇଂରାଜୀରେ ଏକ

ଉତ୍ତରଲେଖା ଲେଖିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗରେ ସେ ଇଂରାଜୀଲେଖା ନଥିଲା ! ମାତ୍ର ୮ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ "ଅସନ୍ତୋଷ" ମାସିକ ପତ୍ରରେ ଶ୍ରୀମାନ୍ଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସାହେବମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିଲେଖାର ଅନୁବାଦ ସହ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ତାହାର ତର୍ଜମା ଏବଂ ଉପନ୍ୟାସର ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି ବିସ୍ତାରିତ ଭାବରେ ଲେଖିଥିଲି ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସଟି ବହୁତ ବଡ଼ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବସ୍ତୁଟିଏ କେବଳ କେତୋଟି ଘଟଣା, ଏକାଠରେ ମଧ୍ୟ ସରଳ । କି ସମାଜଗତ, କି ଧର୍ମଗତ, କି ରାଜନୀତି, କି ଅର୍ଥନୀତି, କି ଗୋଷ୍ଠୀଗତ, କି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସବୁ ଦିଗରେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଲେଖକଙ୍କର ଦାନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଅଟେ । ଏପରି ଧାର୍ମିକ, ସ୍ତ୍ରୀ ରୋମାଣ୍ଟିକ ବନ୍ଧୁଚିତ୍ର ଓଡ଼ିଆରେ ବିରଳ । କେନ୍ଦୁଝରର ତତ୍କାଳୀନ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ସହିତ ସମାଜ ପ୍ରଣୟ, ଚାନ୍ଦମଣି ପ୍ରତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରେମ ଆକର୍ଷଣ, ସ୍ତ୍ରୀ ଚାନ୍ଦମଣି ପ୍ରତାପ ବଡ଼ଭାଇ ବାଣାସୁରଙ୍କୁ ଦେଖି ହେବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀର ବୈରାଗ୍ୟଜନକ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଦର୍ଶାଇ, ପ୍ରତିହିଂସାର ପ୍ରତିକ ନିଜର ନିର୍ବନ୍ଧିତ ସାହା ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଲେଖାଅଛି । ତତ୍କାଳୀନ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ଅନେକମାନଙ୍କ ମନମୁଖୀ ଶାସନର କଥା ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଇଛି । ସେ ଯୁଗର ସମାଜର ନାଗରିକ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭାବେ ଦେଖା ହୋଇଅଛି । ବହୁଟି ପଢ଼ିଲେ ଲେଖକଙ୍କର ଦାର୍ଶନିକ ଭାବନା, ନିରପେକ୍ଷଭାବ, ସ୍ୱାଧୀନତା ଏବଂ ନ୍ୟାୟ ଓ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠାଭାବ ପାଠକମନରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ଲେଖକଙ୍କ ବହୁଟିକୁ ଯଥାର୍ଥଭାବରେ ଉପନ୍ୟାସର ଜୀବନ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ବହୁଟି ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ । ବସ୍ତୁତଃ ବାସ୍ତବତାଠାରୁ

ଭାଗ୍ୟ, ଦଳିତର କଥା ସବିଶେଷ ଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୁଏ । ସାଧାରଣ ଜନତାର ଓ ପଲ୍ଲୀଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚମନ୍ୟତା, ଭୟ, ଅଶାନ୍ତି ଓ ଦୁଃଖର କଥା ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ ବି ଆଦର୍ଶ, ଭାଷା ଓ ବସ୍ତୁ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଏମାନଙ୍କ ଚାପରୁ ଜୀବନରେ ଆଦିବାସୀ ପ୍ରଭାବ ଯେପରି ରହିଥିବାରୁ ବହିଟି ଲେଖିକାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୀମିତ ଅଲୋକ୍ସ୍ନା-ନିଶାନ୍ତିର ବନ୍ଧା ନ ହୋଇ ତାର ସୀମା ଲଙ୍ଘିଯାଇଛି ବୋଲି ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଚିରନ୍ତନତା ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇପାରିଛି । ଏହାର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି ବୋଲି ବହିଟି ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ M.A. ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ବହିଟିକୁ ପାଠ୍ୟ ମନୋନୀତ କରିଥିବାରୁ ସମ୍ପୃକ୍ତ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ । ଶେଷରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏତିକି ଯେ, ଏହି ପୁସ୍ତକର ନାୟିକା କେନ୍ଦ୍ରଦ୍ରେମଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ମନେହୁଏ ତାଙ୍କର ପଣଅଛି ଯେ ସ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଗୃହିଣୀ ହୋଇ ସୀତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ବଞ୍ଚି ଦୁର୍ଗାଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଞ୍ଚିଥିଲେ, ଉତ୍କଳର ସେହି ସତୀ ରମଣୀ ମହାଦେବୀ ନାରୀ ରମଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କ ସହିତରେ ସମାନ ଆସନ ନେଇଛନ୍ତି । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗୀକାର ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ଧରି ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ହୋଇ ବୃନ୍ଦାବନରେ ରହି ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଜୀବନରେ ସେ ପତିସଙ୍ଗ ଲାଭ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ପରକାଳରେ ପତିସଙ୍ଗ କାମନାରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏହା କେବଳ ଭାରତୀୟ ନାରୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ । ଏହି ସଂସ୍କୃତି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ନାରୀଙ୍କର ପରମ୍ପରା ଥିଲା । ତେଣୁ ଏ ପୁସ୍ତକର ନାୟିକା ଏକ ମହାନ୍, ଆଦର୍ଶମୟୀ ତଥା ଅତୁଳନୀୟ ଜୀବନର ନାୟିକା । ପ୍ରଣୟୀବର ହିଁ ତାଙ୍କର ତପସ୍ୟାର ଆରମ୍ଭ ଏବଂ ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ସିଦ୍ଧି ।

ଯୁଗଯୁଗମାନଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନର ତତ୍ତ୍ୱର ରାସ୍ତା ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ କଳ୍ପନାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ବାସ୍ତବତାରେ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ର କଳନା କରିବା ଜୀବନକୁ ପାଖରେ ଧରିବା ଭଳି ଏକ ଅସମ୍ଭବ କଥା—ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚେତନାବଳ ଦ୍ୱାରା ଧାରିତ ଦ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ଅନୁଭୂତି ଭଳିକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମ୍ପର୍କବେଳେ ଏହିରି ଚେତନାର ଉପନ୍ୟାସର ବିଶ୍ୱକ ଦୁଇରଥ ଉଦ୍ଧୃତ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରି ମୁଁ ଏହାକୁ ପୁନଃ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ମନ ବଳାଇଲି ।

କଟକ
ତା ୭ । ୭ । ୬୫

ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ

ଗ୍ରନ୍ଥମୂଲ୍ୟାୟନ

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଯେଉଁ ଅଗ୍ରଗତି ହୋଇଥିବା କଥା କେହି କେହି ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସଂପ୍ରତି ମାସିକ ଓ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ନୂଆ ନୂଆ ଲେଖକଲେଖିକାଙ୍କ ରଚନାମାନ ଦେଖାଯାଏ । ନୂଆ ପୁସ୍ତିକା ବା ନୂଆ ସଂକଳନ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହେବାପରି ନୂଆ ଲେଖକ ବାହାରିବାଟା ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେଥିରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ପ୍ରେରଣା ରହିଲା କେଉଁଠି ?

ନୂଆ ବହି ମଧ୍ୟ ବେଶି ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ମାତ୍ର ତହିଁରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଜୀବନର କିମ୍ବା ସ୍ୱାଧୀନ ପରିସ୍ଥିତିର ବାତାବରଣ କି ଭାବରେ ଫୁଟିଛି, ତାହାହିଁ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ପୁଣି ବହିଟିଏ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ତହିଁରୁ ହଜାର ଖଣ୍ଡ ବାରମାସ ଭିତରେ ବିକ୍ରୀ ହୋଇପାରୁଛି ଓ ସାହିତ୍ୟରୁ ଉପାର୍ଜନଦ୍ୱାରା କେତେ ଜଣ ଲେଖକ ଉପକୃତ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହେଉଛନ୍ତି, ତା'ର ହିସାବ ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ ତୁଳନାରେ ଏବେ କି ପରିମାଣରେ ଅଗ୍ରସର ତାହା ଖୋଜି ପାଇବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । କାରଣ ସେ ହିସାବ କେବଳ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦକ ବା ପରିଚାଳକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ହିଁ ଅଛି ।

ସବୁଠାରୁ ଉପନ୍ୟାସର କାଟତି ବେଶୀ ବୋଲି ଶୁଣାଯାଇଥାଏ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଏବଂ ପରେ ମଧ୍ୟ ନୂଆ ଉପନ୍ୟାସର ସଂଖ୍ୟା ନିଶ୍ଚୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଅଥଚ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂସ୍କରଣ ସଂଖ୍ୟା ତ ଆଦୌ ଉତ୍ସାହଜନକ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ !

ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ "ଭୀମାଭୂୟାଁ" ଉପନ୍ୟାସ ଖଣ୍ଡିକର ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ଦେଖାଦେଉଛି ଲେଖକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ । ତାହା ପୁଣି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଏମ୍. ଏ. କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ା ହେବାପାଇଁ ମନୋନୀତ ହେବାରୁ କିଛି ବର୍ଷ ତଳେ ବୋଲି ବହିଟିର ପ୍ରକାଶିକା ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀଙ୍କ ଠାରୁ ଜଣାଗଲା । ମୁଁ ଗ୍ରନ୍ଥାଗାରରୁ ଯେ ବହିଟିର ନକଲ ସଂଗ୍ରହ କଲି, ତାହା ମଧ୍ୟ ବହୁ କୀଟଭକ୍ଷିତ । ଏହାର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ ବେଳକୁ ବୋଧହୁଏ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କି ଦି'ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ମୌଳିକ ଉପନ୍ୟାସ ଥିବ ।

ବହିଟି ପୁଣି ଚୋର୍ ଆଦିବାସୀ ଓ ଅଣଆଦିବାସୀ ଚରିତ୍ରକୁ ନେଇ ରଚିତ । ସେତେବେଳେ ଏହାର ଉପାଦାନ ଏକାବେଳେ ପ୍ରଥମ ଓ ମୌଳିକ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସଟିର ପ୍ରାଚୀନ ଢାଞ୍ଚାର ଅନେକ ଭାଷା ଓ ଉପାଖ୍ୟାନ ବର୍ଣ୍ଣନାଭଙ୍ଗୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକାବେଳେ ନୂତନ । ପଚାଶ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ପରେ ତା'ର ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ମଧ୍ୟ ଏ କଥାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରମାଣ ।

"ଭୀମାଭୂୟାଁ"ର ଲେଖା-ଷ୍ଟାଇଲ୍ ପୁଣି ଗଳ୍ପ ଓ ଘଟଣା ଗୁନ୍ଥିବାର କୌଶଳରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅଛି, ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବିରଳ । ନାଟକ ଭଳି ଉପନ୍ୟାସରେ ଘଟଣାର ଉତ୍କଣ୍ଠାହିଁ ପ୍ରଧାନ ଆକର୍ଷଣୀୟ ବସ୍ତୁ । ଲେଖକ ବହିଟିର ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷଯାଏ ଏହି ଉତ୍କଣ୍ଠାକୁ ନିପୁଣତାର ସହିତ ରକ୍ଷା କରିପାରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ନାୟ କନ୍ୟା ସୁରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସୁନ୍ଦର ପରି ବୋଧ ହୋଇଥାଏ । ପଢ଼ିବା ଘଟଣାଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାଜରେ ମୂଲ୍ୟ

କାଟିବା କମ୍ପା ଘାସ ଘାସ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନବଶ୍ରୀର ବୃକ୍ଷିବା ଆଜି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ୁଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର କନ୍ଧ, କୋଲ୍ହ, ଭୂୟାଁ, ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ସବମାନଙ୍କରେ ନୃତ୍ୟଗୀତ, ବିଶେଷତଃ ଶିକାର-ଉତ୍ସବରେ ଶଙ୍ଖା, ଚମ୍ପା, ଟୋକା, ଖଣ୍ଡା ଇତ୍ୟାଦି ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଭୂୟାଁମାନେ କେନ୍ଦୁଝରର ଭୂୟାଁପୀଢ଼ରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଥାଆନ୍ତି । କେତେକ ଆଦିବାସୀଙ୍କର ସେ ବିଷୟରେ ରାଜା ବା ରାଜବଂଶ ସହିତ ଦେଖିବା ମିଳିବା ଲୋକପ୍ରିୟ ସମ୍ପର୍କ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ, ବିଶେଷତଃ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର କେନ୍ଦୁଝର ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣେ ଭୂୟାଁ-ପୋଇଲାରେ ବସି ଅଭିଷେକ ହେବା ପ୍ରଥା ରହିଛି ।

ଉପନ୍ୟାସିକ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜା ଦାନାବଳ ଥିବା ସମୟରେ ଦେଓଆନ ଭାବରେ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ ଓ ନିଜର ଅନୁଭୂତି ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ସରଳ ଜୀବନ ନୃଶଂସତା, ବାମପନ୍ଥୀଙ୍କର ଶାସନଭାର, ରାଜାଙ୍କ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି, ଭକ୍ତି ଓ ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୁଃଖ ଅବସ୍ଥା, ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣବର୍ଗ ଓ ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧା-ମାନଙ୍କର ଦୟାଳୁତା ସହିତ ସମାଲୋଚନା ଓ ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଦେଖିବା ଉପଯୋଗୀ, ଶିକ୍ଷଣୀୟ ମଧ୍ୟ ।

ଏହି ସମୟ ଓ କେନ୍ଦୁଝରର ଦୁଃଖ କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ଆଲୋଚନା ଦେଖିବା ନ ହୋଇ ଦେଶର ଅନେକ [illegible]

ତେଣୁ ଓ ଦେଶର ମହାନ୍ ତ୍ୟାଗର ପରିସମାପ୍ତି କରିଛି, ତାହା ଶତାଧିକ ବେଦନାର ନବ ଅପରୂପ ଲୁହରେ । ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଗଜ-କନ୍ୟାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ଶୁଚିହିତ ପ୍ରେମରେ ଆଦିବାସୀ ଭୁଆଁର ପ୍ରେମସ୍ପର୍ଶ ତ୍ୟାଗରେ ତରଙ୍ଗିଣୀଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସଂଯୋଗଙ୍କ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ତେଜମାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନାୟିକା ସୁମାଲୁହାଁ ତାହାର ଭକ୍ତିର ଶାନ୍ତି ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରେମ ପାଶରେ ନିଜ ସଂସାରର ସବୁ ଅଭିମାନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛି । ସେସବୁଠାରୁ ସ୍ୱଜାତିର ଆତ୍ମଜାତିଙ୍କୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ତେଜମା ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମନାୟକଙ୍କ ପାଖରେ ସଂସାରର ଅଶ୍ରୁଧାରାର ଉଷ୍ମୀଷ ନିଭାଇଛନ୍ତି ।

ଗଦ୍ୟ-କାବ୍ୟରୂପେ ଉପନ୍ୟାସ ସୁନ୍ଦର । "ସୁମାଲୁହାଁ" ଉପନ୍ୟାସଟି ଏହି କଥାକୁ ତାହାର ଭାଷାରେ, ବର୍ଣ୍ଣନାରେ, ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣରେ ସାର୍ଥକ କରିଛି । ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର 'କାଦମ୍ବରୀ' ଆଖ୍ୟା ଦେଲେ ଅଯଥା ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମନେକରେ । ଏକ ମୌଳିକ ରସୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ରଚନାରୂପେ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିସ୍ମୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

କଟକ

୨୭।୬।୧୯୬୪

ସଭାପତି, ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

ଓକିଲ୍ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ-ସଭ୍ୟ

ଭୀମା ଭୂୟାଁ

ସୂଚନା

(ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ)

"ଏତେ ଗର୍ଜନା ଢେଉ କାହିଁକି,
ଭଣି ଛଣି ଯାଉ ଦେଶକୁ ଗାଁକୁ ?
[illegible] ଏତେ ପଶ୍ଚା କୁ ଗଲି,
ବୃଦ୍ଧ ଦେବ ଗାଇଁ [illegible] ରହି,
ଶ୍ୟାମନାଗ ଧରି,
ଯାଉ ଅନୁକୂଳ ଦଳେ ଗାଡ଼ାଇ ?" ([illegible])

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

[illegible] ଶିବ ଶିବିରା, ପୂର୍ବରେ [illegible] ମଣ୍ଡଳ କି ବଣାରଣ୍ୟ [illegible], ଅଥଚ [illegible] ଜାତି ମାନଙ୍କର [illegible] ଦେଖା ଯାଏ । ମାତ୍ର [illegible] ! [illegible], [illegible]

ଅଟ୍ଟଳ କରି ନାଚନ୍ତି । ଦୂର୍ବାଦଳ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଏଣେ ତେଣେ ଖିଳିଲା
ଛଡ଼ ଦେଖା ଯାଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଦେହିନଙ୍କ ବନ୍ଧୁବର୍ଗରେ
ପ୍ରଶଂସିତ । ପଦ୍ମ ବନରେ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ତାଳରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ଦେଉର
ଦେଖାଇ ନାଚନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟବାଳିକା ପୁରମାନଙ୍କରେ ଖେଳନ୍ତି
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୁଷ୍କରିଣୀ । ଏସନ୍ତ ଉଦୟ ପେଣ୍ଠ ଉଠିଥିଲେ ଅଁ ଭୃତ୍ୟ-
ବର୍ଗଙ୍କର ସେବାରେ ଆଗଲେ ଲାଗନ୍ତି । ତାହାପି ଲଗି କଲା,
ଏହି ତୈନନ୍ଦ, ବଳବନ୍ଧୁବାରୁ ବନ୍ଧୁ ଗର୍ଜିଲ ବୋଲିଥିଲେ ଏହି, ସେହି
ଗୁଣ୍ଡଣିଆ ଏହାଦିଲ ରଜାଇ ରଥବର୍ତ୍ତୀ ଛଣଡ, ଯୋଗାଡେ,
ଗାନ୍ଧିକ ତାହ୍ନିକ ଛଇଳି ନାଗରିକାମାନଙ୍କର ରଣଭୂମିର ଶୋଭିତ
ହୋଇଥିଲା ନାଳି ଅନୋଦତ୍ରମୋଦରେ ମତ୍ତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି,
ସେହି ପ୍ରକୃତିର ବର୍ଣ୍ଣିତ୍ତୀ ନାମକ ଭକ୍ତିରସର୍ଶୀଙ୍କ କୋଳ୍ପରେ ଲଳିତ
ପାଳିତ ପ୍ରକୃତି ଗୁଣ ଭୂଇଁଆମାନେ ଆଜି ମହୋତ୍ସବ ଘରେ
ମାନନ୍ତି । ଏହି ଦିନ ଚାଷୀଙ୍କ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ଭିତରେ ଆଜି ଉଷା
ଉଦୟ । ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଆଜି ନୀଳାମ୍ବର ଧାରୁଛି ଧାରଣୀ,
ଭୂମିଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏହିଠି ! "ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ" ଏହା ଆବାଳବୃଦ୍ଧ-
ବନିତା ସମସ୍ତେ ହୃଦୟରେ ଅଙ୍ଗୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ମିଶ ଭାଇମାନଙ୍କ
ଭୂଇଁ ଭୂଇଁଆ ମିଳିର ସହିତର ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କ କୁଟୀର ଅବାରିତ
ଦ୍ୱାର । ନିମନ୍ତ୍ରିତ ନିଜର ବା ନିଜର ଘରର ପ୍ରଶ୍ନର ଚର୍ଚ୍ଚା ବଡ଼ ଦାନ
ଦେଖି ଦେଉର ଅନ୍ତର ନାହିଁ । ଉତ୍ସବରେ ଯୋଡ଼ା ନେଇ ଦଳେ ୨
ତାଳ, ଅମାଣ; ମନ୍ତ୍ର ଆ ସ୍ୱରରେ ଅମ୍ବରର ଲୁଣ୍ଠ ବାଜା, ଗୁଣ୍ଡ ନାଚ,
ଲୁଣ୍ଠ ଗୀତ ହୋଇ ସମାଜ ଅଣି ବାଜନ୍ତି, ଗାଉଛନ୍ତି, ନାଚୁଛନ୍ତି ;
ହୋଇ ହୋଇ ଗାଇ ବାଉଛନ୍ତି, ଦିଉଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ମନ୍ତ୍ର ଆଜି
ଉଚ୍ଚହେଲା ଦେବ ହୋଇଛନ୍ତି । ଉପଯୋ ଅହାର ବିହାର ଓ ମଧୁରଭାଷ
ହେଉଥିବାବେଳେ ଦେଉର ମିଳା ମୁଣ୍ଡି ଧାଇ ମଣ୍ଡପରେ କାଳିଏ

ଭୁଲିଥାଏ, ସେହିପରି ସହର ଭିତର ଦାନ ଆମ୍ଭର କାନରେ ନବ୍ଯୁ ଅଭ୍ୟାସର ଶୃଙ୍ଖଳିତ ବାଦ୍ୟର ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ଶାନ୍ତି ଅଶାନ୍ତି, ଦାନ ବନ୍ଧ ହେଲେହେଁ ଆନନ୍ଦ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦୋଳାୟମାନ । ଏକ ପ୍ରକାରର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦ୍ରବକ ଦୂରଗାମୀ ଶୀତର ଓଜସ୍ୱୀତା; ଅପର ଦିଗରେ ନାଗରିକତାର ମନସ୍ତାପ ସହ ମଦବଦନ-ଶୁକ୍ତିକାଷ୍ଟ ଭୃଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଆଗମନ । ପୁଣି ଆନନ୍ଦର ଦାଖଲାଖ ନାହିଁ । ନିର୍ମଳ ତନୁ ମଣ୍ଡଳ ଦର୍ଶନରେ ମନ୍ଦ କରୁ କରୁ ଅତି ଭୀଷଣ କାଳିମା ଚନ୍ଦ୍ରମାର ସେହି ଅମିୟ, ନିଦାଘକାଳର ଦର୍ଶନରେ ବୃକ୍ଷଙ୍କର ସେହ୍ନ ଆଦର । ମଞ୍ଜୁ ପୁଞ୍ଜ ନାଲି ନାଲି ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲେ କାହାରି ୨ ଚିତ୍ତବିନୋଦ ଥାଏ, ପୁଣି ଗଳା ମାଳା । ସେହିପରି କାହାରି ୨ ମନ ମୁଗ୍ଧକାରୀ, କାହାରି ୨ ର ରୂପ-ଯୌବନ-ଶୋଭା ଅପେକ୍ଷାଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଦେଖିବା, ଲୁଚିଥିବାର ନବୋଢ଼ାଙ୍କ, ଗର୍ଭାଧାନ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କୁ ଦେଖିପାରି । ଏହିପରି 'ଭିନ୍ନରୁଚିର୍ହି ଲୋକଃ' ଅନୁସାରେ ଆନନ୍ଦ ୨ ପଦାର୍ଥରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ସେହି ଆନନ୍ଦ ଏକ । ଶାନ୍ତ ବଳ ଦେଖି, ଧଳା ଦେଖି, କଳଙ୍କୀ ଦେଖି ବା ନିଷ୍କଳଙ୍କୀ ଦେଖି, ଫୁଲ ଏକ । ନବଘନର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମ ଛବି ଦେଖି ବା ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦେଖି ବା ତରଙ୍ଗ ଦେଖି, ଆନନ୍ଦ ଏକ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବକଥିତ ବା ପାଦ-ପଦ୍ମବନର ଲକ୍ଷ ନାଦ୍ଭୁତ ସହ ନାଳା କମ୍ପ ଦୂରରୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ବିହଙ୍ଗମ ପାଠଶାଳାର ଶିକ୍ଷକ ତରଙ୍ଗମାନଙ୍କ ପରି ଆନନ୍ଦ ଦାନରେ କଣ୍ଠ ଭୂମି ବା ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ଦେବାକୁ ଦେଖି । ସ୍ୱଦେଶ ବା ବିଦେଶ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି, ସ୍ଥିତି, ଲୟ, ବିକୃତି । ଏହା ମନର ଦେଖା ଶୁଣା ନ କଲେ ସେହି ସ୍ୱରୂପ ଅକାର ପ୍ରକାରରେ ଅଛି ୨ ଲୋକ ଦେଖାଏ ! ପୁଣି "ଅଛି ଦେଖିବା ନାହିଁ, ସ୍ୱରୂପରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ" ସେହିପରି ବିଚିତ୍ରତା, ବର୍ଣ୍ଣ, ପଶୁ

ଘଣ୍ଟାଘରର ଅଗଣାରେ ଖେଳୁଥିଲି । ସେଠାରେ ବନ୍ଧୁ ବାଳକାଙ୍କର ସ୍ତୂପରେ ମାଟି ଗଡ଼ାଗଡ଼ିଆ ଖେଳରେ ଲୋକେ ଶୁଖିଲା ମାଟି ପକାଉଥିଲେ ଅଗଣାରେ ସେହି ପୁଣି ଖେଳ, ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ଦେଉଳର ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟାଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ, ଧୂପଦୀପର ଗନ୍ଧ ଆସେ ସଞ୍ଜ ଆରତି ବେଳେ । ଏପରି ଗାଁର ସ୍ମୃତି, ଭଲ ଲାଗୁଛି ବାରମ୍ବାର । ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ, ସୁନ୍ଦର, ନନ୍ଦନକାନନ ଆଦି ସବୁ ଲୀଳା ଚିନ୍ତା ସେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ।

ଏହି ଦେଶ ଦେଶ ଅପର ଦେଶରେ ବୁଲୁଥିଲି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ । ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବାକୁ ଗୁରୁ ଦେବ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିକଟ ଯିବା ପାଇଁ । ସେଠାରେ ଆମର ପାଠଶାଳା ମଧ୍ୟ ବସିଥିଲା ଯହିଁ, "ପାଠ ମନ ଦେଇକରି ପଢ଼, ତାହା ବିନା ଗତି ନାହିଁ ନାହିଁ" । ସେ କଥାକୁ ଶୁଣି ସେ ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାରେ ଆଗରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋରଥ । ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହେବା ଅଭ୍ୟାସର ଜୀବନରେ ଅନେକ ଦିନ, ଦିନ ରାତି ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ଗଲି । ଶିଷ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀରେ ସେମାନେ ଅନେକ ଥିଲେ । ସେଠାରେ ଗୁରୁ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଲି । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଦେଇ ଜୀବନ ଆନନ୍ଦ ଅଛି ।

ଦେବ ଗୁରୁଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ନିତ୍ୟ ପୂଜା ହେଉଥିଲା । ସେଠାରେ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ ଆସନ୍ତି ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ । ମନ୍ଦିରର ଚାରିପଟେ ନାନା ପ୍ରକାର ଫୁଲ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଲାଗେ ଦେଖିବାକୁ । ତାହା ଫୁଲ ଗଛମାନଙ୍କ ସହିତ ଶୋଭାପାଉଥାଏ । ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିରରେ ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟି, ଢୋଲ, ମୃଦଙ୍ଗ, ବେଣୁ, ମହୁରୀ ଆଦି ବାଜେ । ସେହି ଦେବାଳୟର ଶୋଭା ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର

ବନ୍ଦରରେ ମୁଁ ପୂର୍ବ ଦେଖାଥିଲି । ଏ ଘର ଭଲଦାମୀ ଘର । ଏ
ସହରଟି ଆକାରରେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଲାଗେ । ଏଠି ଶୁଖିଲାପାଗରେ
ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହେ ଏହା ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି ।

ପୋର୍ଟସଇଦ ଠାରୁ ଜାହାଜ ଛାଡ଼ି ଲୋକମାନେ ଘରକୁ ଫେରିଥିଲେ
ସେଠି ସୁନା । ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ଲୋକଙ୍କ ଏହି ସୁନା । ଏକ
ସ୍ଥାନରେ ... ... ବଜାରରେ ରହିଛି । ... ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ନେଇକି କି ବେଇ ବାହାରିବା ଦକ୍ଷ ବା କାହାରିକ ସାଙ୍ଗ ସମ୍ପୃକ୍ତୀର ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ! ବରଂ ସେ ବୁଲାଖୁଣ୍ଟି ବୁଲା-ଆସିର ଦିନ୍ଦା ପଲ ସମୟ ସେମାନଙ୍କୁଠାରୁ ଟିକିକ ଓଷତୁହିଁ । ସୁତରାଂ ଏଠାରେ କହିଲେ ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ ଯେ "କାହାପର କାହାକୁ ଜଣି, କେବଳରେ ଅଛି ଜେନିଏର ଗଣା" ।

କାହାରି ମନ କାହାରିକ କଣା ଦେଖିଛି ବା ଜଣେ ଦେଖିଛି, ତଥାପି କାହାରିକୁ ଅନେକ କରୁ କି ଖୁସି କରୁ, କାହାରି ଚିନ୍ତନ-କୌତୁକ ଲୁଣା ନାହିଁ କି ସେଥି ଚେତାମ୍ବକର ଖବରୁ ଟା ନାହିଁ ।

ଏମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା ନାହିଁ ଯେ ଶ୍ରୀଶୀହଂସ ସୁତର ବଜାଙ୍କ ବଂଶାଠ ଅଧୀ କାହାରି ଗୁଣ ପଡ଼ିଛି ନାହିଁ । ବୃନ୍ଦାବନୁ, ଭାଇପୋଷୀଙ୍କ ମାଇବେ ପଦାକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ, ନଗର ଶତଶାଲଙ୍କ ଦ୍ୱିଶ ଚେଷ୍ଟାରେ ବାପଦାଙ୍କ, ବନ୍ଧୁ, ଦେବତ୍ତୁରଙ୍କ ଆଗର ପୂଜନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଏମାନେ କାଟନ ଗାଡନ ଫେଷାଗୁଜ, ମୁଦଙ୍ଗ, ଖୁଣ୍ଡି ତବଲା, ସିତାର, ବେହେଲା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତିଲେ ବି ବାଉଁଶୀଆ, ବଗାଡ଼ିସ୍ତୁ ନାଚ, ଯମନନା, ଭୁସୁକୁଲା, ଭରତ ନଟା ନାଚ ଦେଖି ଆସୁଛନ୍ତି ବି ସେଥିରେ ବୁଝିବାକୁ କି ବୋଲା ବା ଶୀଖବାକୁ ନାହିଁ ପ୍ରବେଶ ନାହାନ୍ତି । ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ଗୀତ ପ୍ରତି କାହାନ୍ତି କାହା ଗୁରୁ ନାହାନ୍ତି ଆଗନ୍ତୁ ଆଶ୍ରୟେ ବର କଥା ଜାଣୁ ତେବେ ପ୍ରତି ନାହାନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ବା ବଡ଼ଲୋକ ଲୋକଙ୍କ ଥିବା ଗୁଡ଼କ ବସ୍ତୁ ପ୍ରେମ କୌତୁକ କାମ୍ୟ ଦିଆ ବଦାନ୍ୟ ଭାବି ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ଟପ୍ପିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କର ବାସନାର ସ୍ନେହଉପର କ୍ଷୀର, ଦହି, ଘିଅ, ଛେନା, ଉପହାରର ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ଅଥଚ ଆପଣ ମନ ଭଲ କରି କାମ୍ୟ କଲିବନ୍ତି ସୁନ୍ଦରୀର ପ୍ରଧାନ

ଜୀବଜନ୍ତୁ । ଏଥିପାଇଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଲୋକେ ପ୍ରକୃତି,
କୁଟୀରର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଏଥିର
ସମ୍ବାଦ ନେଇ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକମାନେ ଆସନ୍ତି । କେ
ସହରରୁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗ୍ରାମରେ ବା ସେହିର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେ
ଗାଁରେ ବଡ଼ଲୋକ ଯାଇ ରହନ୍ତି । ସେଠି କାହାରିକି କଷ୍ଟକର
ଦେଖାଯାଏ ନ ଥିବାର ; ଧାର୍ମିକ ଧର୍ମର ନ କରିବାକୁ ଉପାୟ ନ
ଯାଉଥିଲେ, ଭୁଲ ଗାଁ ଧାର୍ମିକ ଧାର୍ମିକଙ୍କୁ ଭୁଲି ନାହିଁବାକୁ ହେବ ।
ଏଥିପାଇଁ ସେଥିମାନେ ଏକ ସମୟରେ ଧାର୍ମିକ, ଧାର୍ମିକ ଲୋକ,
ବାଡ଼ିମାନଙ୍କୁ ଦେଖମାନେ ପୂଜା, ପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ବା ଦେ, ମାଆ । ସେମାନେ
ପୋଷମା ଘୁଷୁକଲେ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସ୍ଥାନ, ମଣ ତାଙ୍କୁ ମାଂସ ଫଳାଫଳ-
ବାହାର ଶୁଣି କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟଲୋକ ଦର୍ଶନରେ ଦେଖା କରନ୍ତି
ନାହିଁ, କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ଘରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ନାହିଁ କି
ମଧ୍ୟ, କଥାକୁ କି ଛୁଆମାନଙ୍କୁ ତାହା ଭୂଲିଥାଏ ବା ତାହା ତୁଳା
କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହା ଦଶା ଶୁଦ୍ଧ ଯେ ସେମାନେ ଉତ୍ତମ ଜାତି ।
ସେମାନଙ୍କର ଏହିପରି ଗୁଣ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସେହି ଉତ୍ତମ-
ଜାତି, ସେମାନଙ୍କର ଏ ଦୁଆ ଆଦର ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।
ଶୁଣି ଏହି ପୂଜା ସେବାରେ, ଗଙ୍ଗା ଦେଖାଇ, ଦୂରଦେଶ, ବନ୍ଧୁ-
ଗୁରୁ, ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକରୁ ଦୁଆ ନାହିଁ ଅଛନ୍ତି । ସେଠି
ତାହା ଜାଣିବି ସେବାରେ ଯତ୍ନ ଓ କଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଏତଦ୍ୱାରା ଜାଏ
ଆଦର, କିଏ ଅନ୍ୟ, କାଏ ଗାଳି, କାଏ ମନ ଦୁଃଖ ନ କରି ଏଥିକି
କହିଲେ ବୋଲିଦେବ କହନ୍ତି, ଯେବେ ଯେ "କିସ ତୁମି କହିଲା କଥାକ
ଯାହା ଆମ ଜବରେ" ।

ଆଜି କଲି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ମାତ୍ର ଦେ'ଟିଏ ଏହି ବେଉ-ରେଖା ଉପରେ ଅନନ୍ତର ସ୍ରୋତ ଏକା ବେଗରେ ବହୁଛି ଦେଖାଯାଏ । ଏଠା ଶୀତାତପ, ବର୍ଷାଶରତ, ଦେବଗଣଙ୍କ ମିଳନ; ତୃଣଲତା, ପୁଷ୍ପକସ୍ତୂରୀ, ପାଳପଣିକିଆ ସବୁଠି ଉଦ୍ଭିଦ । ସମସ୍ତଙ୍କ ନାମ ଉଦ୍ଗୀତ । ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ । କେଉଁଠି ଦୁଃଖୀ ହେବାରେ, କେଉଁଠି ଦୁର୍ଗ ଗଢ଼ିବାରେ, କେଉଁଠି କୌତୁକ କହିବାରେ, କେଉଁଠି କୌତୁକ ଦେଖିବାରେ ଦୁଃଖ । ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ କୌତୁକ କହୁଥିବାରେ ଓ ଦୁଃଖୀତ୍ରୟ ଯାହା ଦେଖିବାରେ ଦୁଃଖ । କେଉଁ ଜାଗାରେ ଦୁଃଖରେ ବାଧା ଦେଉଥିଲା ନା ବାହୁ ଯାଉଛି ଆଜି । କେଉଁ ଜାଗାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦେଖି । ଯାହାକୁ ମାନେ ଜାଣି ଅଜଣା ଅଚିହ୍ନା ଜନ-ପଦରେ ବସିଥିଲୁ । ସ୍ମୃତିକୁ ନେଇ ଆଜି ଦେଖୁ ନାହିଁ ସେ ଦେଶ ଗୀତାରେ ଯାହାକୁ ।

ଏଥିରେ ଦୁଃଖର କାରଣ । ସଂସାରରେ ପଡ଼ି ଜଳିତ-ଚିତ୍ତ । କେବଳ ବଡ଼ି ଏକ ଦୋଳି ନାଉଛି; ତାହାଙ୍କ କେଉଁଠି ଭଲ କରି ବୁଝିଲେ ଏହା ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ଦାଉଦାଉ ଜଳିବ, କେଉଁଠି ଛାଡ଼ିବ । ଜୀବନରେ ଅନନ୍ତରେ ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ପାଇବାପରି ଯାହା ଥିବ ଶୁଣିବାପରି ତାହା ନ ଥିବ । ଶୁଣିବାର କଥା ବୁଝି-ବାକୁ ନଥିବ । ଯାହା ଥିଲା କହିବାରେ ଦୁଃଖ ତାହା ନ ଚାହେଁ । ଶୁଣିବାପରି ଯାହା ସୁନ୍ଦର ହେବ, ତାହା ବୁଝିବାରେ ନାହିଁ ଅଛି ଏହି ଦେଖାଯିବ । ଶୁଣିବାରେ ଯାହା ସୁନ୍ଦର, ବୁଝିବାକୁ ତାକୁ ଜାଣିବାକୁ ମନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦୁଃଖ ପ୍ରେମକୌତୁକରେ ଶୁଣିବା ସ୍ମରଣରେ ଆସନ୍ତି ଦେଖାଯାଏ ବୁଝାପଡ଼ିବାରେ ଅଶ୍ରୁପାତ ବା ଜଳର ରେଖା ନାହିଁ । ଦୁଃଖ ପଡ଼ିବ ବହୁତ ଜାଣି ବାହିରେ

ମାତ୍ର ମାନ ଯେ ଶଠତା କୁଟିଳତା ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ପୋଷିତହୁଏ, ତାହା ଦେଖାଇବା ଭିନ୍ନ ନିଜର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ ନ ଥାଏ କାଳ କୃତ୍ରିମତାର ଉପାସନା ମାତ୍ର । ଅତଏବ ଠିକ୍ ଜାଣିବା ଲୋକ ନିର୍ବାଣ, ନିଜକୁ ଲୁକାଇବା ଚେଷ୍ଟା, ବାହ୍ୟାଡମ୍ବର ଯାହା କରାଏ ତାହା, ଯାହା ପ୍ରକୃତରେ ଦାସ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦାୟକ ନୁହେ । ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ମଳ ଅଟେ ପତ୍ନୀ । ପ୍ରକୃତରେ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରେମ । ମାତ୍ର କାହାରକୁ ମନରେ ମାତ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥର ଛୁଟିନା । କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତି ନିଜକୁ ପ୍ରେମର ବନ୍ଧନରେ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷ୍ଠା ପ୍ରେମ ଦେଇଦେବାରେ ପ୍ରେମ ଥାଏ । ସେହି ଭକ୍ତ ଘରେ ଥିବା ମହମ୍ମଦ, ଈସା, ମୋଶା, ନାନକାଦିଙ୍କ ପ୍ରେମ ନାହିଁ, ତାହା ପ୍ରେମକୁ ନୋଡ଼ିବା, ଧରିବା, ନିଜର ଦେଖାଇବା ପ୍ରେମ ନୁହେଁ । ଏହା ସ୍ୱାର୍ଥ, ଅହଙ୍କାରର ଅଂଶ ମାତ୍ର, ଏହା ଭକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ପ୍ରେମ ନୁହେଁ ବୋଲି କହେ । ମାନବ ପ୍ରେମ ନେଇ ଦେଶସେବା କରି ଥାଏ । ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଅମୂଲ୍ୟ ବୋଲି କହେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଲୋକସେବା ଅଟେ ପ୍ରକୃତିର କେବଳତା ବିଶ୍ୱ ଓ ସମସ୍ତ ଜୀବଙ୍କ ପାଇଁ ଯାହାର ମଙ୍ଗଳ ବୋଲି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରେମିକମାନଙ୍କର ଭକ୍ତି ଦେଖା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ କାମନା ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ତାହା ଏହା ଦିଶି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର । ତାହା ଜନନୀ ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ସେହିପରି ସେହି ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିଥାନ୍ତି ଓ ସେବକ ୨ ଟିକି ଜୀବଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଃଖ ଦୂର କରିବାକୁ ସଦା ଏହି ଜୀବନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାନ୍ତି । ଅନେକର ଓ ନିଜ ଦିନ ମିଳନର କେବଳ ଅନୁଭବ ଚେଷ୍ଟା । ପ୍ରେମିକର ପ୍ରେମ ଅନ୍ତର କର୍ଣ୍ଣ ଓ ସ୍ନେହ ଦିଏ । ପ୍ରେମିକ

ନାହିଁ ବା ଜାଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ବୁଢ଼ିଆ ମାନଙ୍କର ଅନେକାଂଶ କ୍ଷୁଣ୍ଣ, ନବ ଯୁବକର ଆଦର୍ଶ ନାହିଁ । ବାପ ଭାଇଙ୍କ ଛୁଆଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବାପ ମାଆଙ୍କ ଆଦରରେ ବ୍ୟବହାରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନେକେ ଶିକ୍ଷିତ, ମାର୍ଜିତ ଓ ଉନ୍ନତମନା । ଏମାନେ ନୂତନ ଯୁବଗଣ ଦେଖନ୍ତି ଓ ନୂଆ କଥା ଶୁଣନ୍ତି, ବୁଝନ୍ତି, ଦେଖନ୍ତି, ଶିଖନ୍ତି । ଅଥଚ ଏଣେ ବଡ଼ପଣ ଦେଖାଇବାକୁ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀଙ୍କର ଅବସର ହେଉ ନାହାନ୍ତି କି ଏମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଶାସନ କରୁନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କର ଅନେକଥା ବୁଝାଉ ନାହାନ୍ତି । ଏମାନେ ସେଥିରୁ ଅଜାଣିବା ଫଳରେ କେବଳ ବି ସେମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ଅଳ୍ପ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁନାହାନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ଏହି ମାନ ଅନୁସାରେ ଧନ ଜନ ନୂଆ ଓ ଗଣ୍ଡ ବାହାରି ନବ ଓ ଯୁଗ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ ସେହି ପୁରୁଣାର ଆଦର ଗୌରବ ଭକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ପାଉ ନାହିଁ । ପୁରୁଣା ନୂଆ ନୂଆ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ହେଉ ନାହିଁ । ନୂତନ ଯାକରେ ସ୍ତୁତି କରୁନାହିଁ । ନୂଆ ପୁରୁଣା, ବୁଢ଼ା ପିଲାଙ୍କର ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେ ଯାହା ହେଉ, ବୁଢ଼ିଆ ମାନେ ଗଣ୍ଡ ଭଲ କି ମନ ହେମାନେ ବା ସେମାନଙ୍କର ଦେଶର ହିତ କରିପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗାଁଗହଳରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବୁଢ଼ିଆ ପିଲା ମାନଙ୍କ ଆପେକ ବୁଢ଼ିଆ । ଅଣ୍ଡ ହେଉଛି ମାନେ ପାଠଶାଳୀ, ଇସ୍କୁଲ, ସ୍କୁଲ, କଲେଜରେ ଶିକ୍ଷିତ, ମାର୍ଜିତ ଏମାନଙ୍କ ମନର ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷା ପିଲା ମୁସଲମାନ, ସ୍କୁଲମାନଙ୍କର ପିଲା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ, ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ବଙ୍ଗାଳୀ, ବଙ୍ଗାଳୀ ପିଲା ପିଲାଙ୍କ । କାହିଁକି ଭୂଆ ସଂଗତ, ସଂଗତି ହୁଆ ନାହିଁ ?

ସାମାଜିକ ସୂତ୍ରର ଜନକ ଜେଉଥିଲେ ସେହି ପିଲାପିଲାଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥା ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀଙ୍କି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଏକ ଓ

ଯାହା ପରିବାର ଭିତରେ ବୁଝା ପଡ଼ୁଥିଲା । ଦୁହେଁ ଥିଲେ ଦମ୍ପତି । ଏହାର ଚିତ୍ର ତାହାର ମୂଳ ସୂତ୍ର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ ସମସ୍ୟା—ବିବାହ ବିଚ୍ଛେଦ । ଦୋଷ ଥାଉ ଆଉ ନିକଟ କରିବା, ବିବାହ ବନ୍ଧନର ଇଚ୍ଛା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପୁଣି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲେ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠୁଥାଏ । ହିନ୍ଦୁ ବିବାହ ପ୍ରଥା ଚାଲିଥିଲେ ଅନ୍ତତଃ ସେଠି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଗୋଟିଏ ସେ ପରିବାରର ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ପାରିବା ଭଳି କାହିଁ କି କଥା ନାହିଁ ତାହା ନୁହେଁ । କେବଳ ଧାରଣା ଆଧୁନିକର ମିଳନ ହେଲେ ସେ ହେବ ତାହା ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ଲୋକ ଦେଖୁଥିଲେ ସେ ସମାଜ ଦେଖନ୍ତି ହିନ୍ଦୁ ବିବାହ କେବଳ ତାହା ନୁହେଁ, କିମ୍ବା ଏକ ମିଶ୍ର ଜାତି ଉଦାହରଣ ସେ ଦେଖ ନାହିଁ ତାହା ନୁହେଁ ।

ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ସେ କେତେ କାହାର ଧାରଣା ନାହିଁ ନାହିଁ । ସେମାନେ ପ୍ରକାଶ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଏହାର ପ୍ରକୃତି ଓ ତୋପିଖାନାରେ ମୂଳ ଜାଗାରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଲୋକ କୋଳ ଉପରେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପ୍ରମାଣ କରି ଯାଉଛନ୍ତି କିମ୍ବା ଜଣେ ଶେଷ ସମୟ କାଟି ଯାଉଛନ୍ତି ସେ ଶାସ୍ତ୍ର କଥା ମାନି ନେଉଛନ୍ତି, ଏମିତି ଧର୍ମ ପାଳନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାଳୁ । ଯେଉଁ ଧର୍ମରେ ଧାର୍ମିକ ଆଦେଶ ୨ ବର୍ଷ କନ୍ୟା ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଓ ହିନ୍ଦୁ ବିବାହ ଚଳୁଥିଲେ ବି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ କଥା ନାହିଁ । ବିବାହ ବନ୍ଧନ ପିତାମାତାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଆନ୍ତରିକ ଅନୁମତି ନେଇଛି ନୁହେଁ ।

ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ଭଲ ଲାଗିବାକୁ ବା ଭାଗ୍ୟକୁ ଓ ପ୍ରେମ ଜାତି କୁଳର ପ୍ରଚଳିତ ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା ନୀତି ଧର୍ମନୁସାର ଲୋକ ନୁହଁନ୍ତି । ଏହି ସ୍ତରରେ ବିବାହ କରି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ଶାନ୍ତି ମିଳେ ନାହିଁ ବା ଏହି ଉଦାହରଣ ଧର୍ମ ଦେଖାଇ ଦେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇ

ଜାଣନ୍ତି । ଯେମା ଲଜ୍ଜା ଲୋଭ କାଳ ଭଲ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଭୃତି ଜାଣନ୍ତି । ପୁଣି ଉଦାସୀନ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ । ପାଠଶାଳା ଓ କ୍ଷମା ମଧ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାହା ତାଙ୍କର ଉନ୍ନ- ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବୁ ନାହିଁ ; ସେ ପୁଅମାନଙ୍କୁ କଥାକୁ ନ ପାରିଲେ ତା' ମନ କି ଜାଣିବ ଜମା ତାଙ୍କୁ ନ ପାରିଲେ ବୁଝି ସୁକନ୍ୟା ମନ କି ହେବ ତାହା ଏହାକୁ ଦୃଢ଼ ନ ପାରେ । କାରଣ ଏ ଜିନିଷ ଅଳ୍ପ ଅଭ୍ୟାସ ଅଭ୍ୟାସ ପାଇଁ ଭଲ ଜାଣନ୍ତି କି ଜିନିଷ ସ୍ୱାଭାବିକ ଥାଏ ନାହିଁ, ତାହା ବୁଝିବ ।

ଯେମାନଙ୍କ ମନ ଉପାୟରେ ଓ ସୁନାର ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ଆଜିକାଲି ୨ ବର୍ଷରୁ ଏହିପରି ଉନ୍ନତି ଦେଖି ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକମାନେ ଯେଉଁ, ଯାହା କରି ବଡ଼ଲୋକ ଦେଖନ୍ତି କରି ରଖିବାକୁ ଜଣ ଓ ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଉଦାସୀନ କରନ୍ତି ; ଏହା କହିବା, କେବଳ ଦେଖିବା ଶିକ୍ଷା କି କହିଁ ଏବଂ ଘରେ ତାହାଙ୍କ ମନ ଅଧିକ ସମସ୍ତ ଜାଣି, ତାହା ସବୁ ବୁଝି ବୁଝି ଯାଉଛନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କ ସେହିପରି ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କି ଶିକ୍ଷା ମାନ ଦେଖିବାର ସମସ୍ତ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଅଧିକ ଦୁଃଖ ପାଇଁ ହେଲେ ଯେ ଜାଣିବେ ସୁଖ ହିଁ ବୁଝି ଦୁଃଖ ବୁଝିଲେ ତାହା କହି । କିନ୍ତୁ ହେଲା କଥାରେ ବାହି ବୁଝି ଅଧିକ ଆଧୁନିକ ମାତ୍ର ଏହି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଦେଖି ଜଣା ଯାଉଅଛି କରୁଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଅନ୍ୟମାନେ କି କହିଲେ ଓ ଶୁଣି କହନ୍ତି । କେହିକେହି କଥାରେ ବଚନରେ ଏକ କହନ୍ତି-–

"କି ଲଜ୍ଜାରେ, ପୁଅଙ୍କ ଦେଖିବାକୁ କେମନ୍ତ ଲାଗିଲା କି ? ଏତ ବୁଢ଼ୀ ଝିଅଟି ଦେଖିବା ଭଲ କରି ପାଇଁ, ବାପାଙ୍କର କହିବା ପାଇଁ, କା ଜାଣି କି ଥିଲ ଏଇ ବୁଢ଼ୀ ବାଆ କହନ୍ତି ?"

ଶ୍ୟା—ତେବେ ଏ ତ ସନ୍ଦେହ କରିବି । ତମର ଧନ ଦରକାର କମ
କଅଣ ? ମୋର ତ ସବୁଟି ତୁମ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ୨ ଦେଉ
ଥିବ ମନେକର । ମନର ତ ଏତେ ଅଛି, ତାଙ୍କ ଭଳି ଗୋଟିଏ
ଝିଅ । ଧନ କୁଞ୍ଜନ ସଙ୍ଗରେ ନ ଥାଇ ଓର ନଦୀ ?

ଚିନ୍ତା—ମୁଁ ତମକୁ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛି, ସେହି କଥା କହିବା ତଥା ସନ୍ତୁ
ନିରାଶ୍ରୟ ନାହିଁ । କାହା ମନକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ଆସିଲି ବୁଦ୍ଧିରେ
ନାହିଁ । ସେହିପରି ଚାଲି ଯାଉଛି କିଛି କହୁଥିଲି ନାହିଁ !

ଶ୍ୟା—ଏମନ ଖାଉଛି ନା ଆସୁଛି ? ଅଥ ନିଶ୍ଚିତ କାଳି ଏମ୍ଭର
କରିଥିବ ?

ଚିନ୍ତା—ମରନ ଜଳିଗ ନାହିଁ ସେ ମୁଁ ଅଧି ବୁଝି ଦେଇଛି । ତେବେ
ଏ ତ ଶତ୍ରୁତା ଜାଣି । ନିଶ୍ଚୟ ଏ ମନ କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ିଲି ।

ଶ୍ୟା—ତମ ଦୁଃଖ ଅଣ ଶୁଣି ସର୍ବଜ୍ଞ ମନ ଦେବ ଏହି ତେଣୁ
ନ ଭାଙ୍ଗି । ଆଶ୍ଚ ସେ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଆସିଲି ଏଣ୍ଡ ଜଣାଉଛି ।
ତେବେ କାହାକୁ କହିବା ପାଇଁ କର ଯାଏ ଉଚ୍ଚାରଣି ।

ଚିନ୍ତା—ମୁଁ ତ ସେହିପରି ଦୁଃଖ । ତେବେ ଜାଣ ସମ୍ଭବ ହେବ
ଏଣ୍ଡ ବନ୍ଧୁ ।

ଶ୍ୟା—ସେହି ଜନ୍ମକୁ ବନ୍ଧୁ, ଯାହାକୁ ଦୁଃଖ କହିବାକୁ ଦେବ
ମନ ?

ଚିନ୍ତା—ସେହିପରି ଶୁଣିବାକୁ ଭୂଲ ହେଉ ତ ସମାନ !

ଶ୍ୟା—ହାହାହା! ସେମାନେ ମନ କରୁ ତୋଳି ଜଣାଉଛି ।
ମନେକର ଏକ ମନ ସର୍ବଜ୍ଞ ଜଣିବ କଥା ସେଥିକି ଦିନ !

ଚିନ୍ତା—ମୁଁ ବୁଝିଲି ତୋର ନିସ୍ତାର ! କାହାକୁ ଦେବା ଭାଗ୍ୟକୁ ନ
ଦେବା ଦିନେ ଯାଇ ଉଚ୍ଚ ନାହିଁ !"

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—ତାହା ହିଁ, ବୁଝା ଏବେ - ପୁଅଙ୍କ ହେଉଥାଇ ଭାଗିଲ
ଚିଜି ଏମେତେବେଳଠାରେ ଦେଖାଯାଉଛି । କେତେବ ସୁନା କା
ବିଚ୍ଛୁ ଦୂର ମାଳକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି ଦେଖେବ ?

ଶାନ୍ତ—ଧାନ ନେଇ ବୋଲି କ ତାକୁ ଆଉ ଯାଉଥାନ୍ତି ଦିଅ ମିଳିବ
ନାହିଁ ? ଭଲକଥା ତ ଧୁଆ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ କୁହାଁଇ ଦେବେଇ
ତାଙ୍କ ହେଉଥାନ୍ତି ଝିଅିଲ ମିଳଥାଏ !

ଉଷା – ନାହିଁ ହିଁ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—ଅଳି ବେଳେବ କଥା ଠିକ୍ ବୋଲଇଦିବ, କଉ ଥାଉଁ ୨ ଜ
ଯାଇ ଥାଏତ ବାନା ଦେବ ?

ଶାନ୍ତ—ତାହା କି ହିଁ । କେତେକ ଦିନ ବୁଝ ହେବ, ବାପ ମନ
ମାନିବ, ସେବେ ତ ଯାଇ ତାହାଥାଇ ହେବ ?

ଉଷା—ଦୁଃଖର ଅଧିକ ଧନ୍ୟା ହେବା ଠିକ୍ ରହିଲ । କଏ କହିଁଲ
ହେବ ହେଉ ଠିକ୍ କରିବା ।

ଏହି ଭାବରେ ଆଉ ୨ ଭଗ୍ନେଇ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ, ଶୁଦ୍ଧାଚ ବେଦର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଲାଗି ରହିଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

କଥାଟିର ଅଳ୍ପ ଖଣ୍ଡ ବାକି, ଦେବଶ୍ରୀ ବା ଦେବାନୀ ମା । ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ବଡ଼ ଝିଅ, ଦେବଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଦେବଶ୍ରୀ ସ୍ୱୟଂଶାଳିନୀ । ସେହି ଅନୁକ୍ରମରେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକ ତାରକାବଳୀ । ଚୌଷଠି ଚନ୍ଦ୍ର ଥାଇରେ କୋଟିଏ ତାରା କାନ୍ତି ଦିଅନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କରେ ରୂପ ଗୁଣରେ ଧନ୍ୟା ଥିବା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ବିହାର କରିବା କଠିନ । ସେମାନେ ଭାବ ରୂପରେ ଚାହିଁ ଅଛି ଥାଇ ଫୁଲ ଗନ୍ଧ ନେଉଥାନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ନାରୀଙ୍କ ଉପରେ ରେଖା, ଦୀପ୍ତି, ଧନ ଶ୍ରୀ ବୋଲନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଡିଅ ଏଣୁ ଲୋକଙ୍କୁ କହେଇ ରଖନ୍ତି, ଏହି ତାଙ୍କର ନାମ-ନିଶାନାଥ, ସୁଧାଂଶୁ-ନାରୀ । ସେ ନାମରେ ସବୁଠି ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଅଶ୍ୱିନୀ କୃତ୍ତିକା; ଦେବୀଙ୍କ ସେମାନଙ୍କ ଅଗ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନ କରନ୍ତି ନାହିଁ କାହିଁ ଆଜ୍ଞା ଓ ନାମ ନାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହିପରି ଦେବଶ୍ରୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଗୁଣଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ନାହିଁ । ନିଜର ରୂପ ଦେଖିବା ଚମତ୍କାରିତା ...

ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ପାଖେ ଆଉ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ କିଛି ରହୁଥା ଯାଉ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏକ ଅଶ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁ ନୟନ ସହିତ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବି ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଆଦେଶ ମାନି ନେଇ ଫେରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । କୌରବ ଶ୍ରେଣୀ ଶୁଣିଲେ ସେ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଠାରୁ ଶାନ୍ତ ଭୂମିର ଅବଶିଷ୍ଟ ସେଠି ଦେଖି ଧାରେ ଛୁଟି । ଦେବରାଜ ରାଜ ୨ ମହାଭୂମିରେ ଓ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଜଣେ ଯାଇ ନେଇ ପାରି ଆସିଲି ନାହିଁ । ପୁଣି ଓ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ମନେ ଆସିଲା ବା ମନ ଦେଖି ବୃଦ୍ଧ ଧର୍ମାତ୍ମା ସୁନ୍ଦର ଉତ୍ତର । ଜଣେ ଯୋଗୀଙ୍କ ଦେହ ଯିବ ଅନ୍ତିମ ଏହା କରିଥିଲେ । ଦେହ ପୃଥ୍ବୀ ବା ଖାଲି ଯାଉଛି, ଜୀବ କେଉଁ ଠାରେ, ଦେହ ବା କେଉଁ ଆଉ ଏହା ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ।

ଏହି ଉତ୍କଣ୍ଠା ଥିଲା, ତଥାପି ବି ମନ ରହିଲା, ଅବଶେଷ ହୃଦୟ ବି ନ ରହିଲା, ଦେଖିଲି ବାହାରି ଦେଖିବା ଲାଗି ବି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ମାତୃ ସ୍ନେହୀ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଭୂଲୋକର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଭଲ ସମ୍ପର୍କ, ଉଦ୍‌ଘୋଷଣା କରାଇ ଏ ଦାସର ଜ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥାଉଣା ନ ଲାଗିବା ନାହିଁ । ଦେବର୍ଷିଙ୍କର ହୃଦୟ ଉଦ୍‌ବେଗ ଯଥା ଏହି ଆତ୍ମା ସ୍ବର୍ଗଲୋକ ଆଡ଼ମ୍ବରକୁ ପ୍ରେରଣ ଦେଖି ଶାନ୍ତି ବୋଲି ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟି ଭାବନାର ନା ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତିର ଉପରୁ ସଂସ୍କାରର ସୁନ୍ଦରତାର ନ ଥିଲା ସେ ଆଉ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ର ଥିଲା । ଏହି ଦୈବିକ ଜଗତରୁ ବାହାରି ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଉତ୍କଣ୍ଠା ତାଙ୍କ ମନକୁ ଘାରିଥିଲା, ପୁଣି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଦେହରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ନିଜ ସେହିଠାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏହା ଯଥା ତାହା କି କାରୁଣ୍ୟ ଏହି ଭାବନାର ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଯେଉଁ ଜଣେ ଥିଲେ କି

ରାମାୟଣ ମହାଭାରତରେ ଏହା କେଉଁ ତାଳପତ୍ରରେ ଥାଉ ବା ଗୁଞ୍ଜା ଦେଇଥାଉ ସୃଷ୍ଟି ବର୍ଣ୍ଣନରୁ ହେଉ କି ଜାମ୍ବୁବତୀରୁ ହେଉ, ଏ ପ୍ରଥା ଚାଲି ଆସୁଅଛି । ଏହା ନ ମାନି ପ୍ରାକୃତ ମହାଭାରତକାରୀଏ ଶୂଦ୍ର ହେଉନ୍ତୁ ନ ହେଉନ୍ତୁ, ଯେଉଁଠାରେ ରଜା, ଦେବର୍ଷି, ଯୋଗୀ, ଉଚ୍ଚବଂଶଜ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଶୁଖ ଦେଖାଇ ଜନରେ ଅଛନ୍ତି, ସେଇଠାରେ ହାଟରେ ଅନ୍ତଃପୁରଚ୍ଛ ମାଳଚୋ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ବିଲ ବାଡିରେ ବାଟରେ ଘାଟରେ ମିଶିଚଙ୍କ ହୃଦୟ କାମଦାମ କରୁଥାନ୍ତି, ଅତଏବ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି ସେହି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ, ସୁଭଦ୍ରା, ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଦ୍ରୁପଦସିଂହ, ତମସିଂହ, ଧାତ୍ରୀ ମହାଜନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟା ପୁତ୍ରବଧୂ ଘରଚଣ୍ଡୀ ଭିତରେ ଥାଆନ୍ତି ତାଙ୍କର ନିଜ ପୁଣ୍ୟିଆ ଖଣ୍ଡୀ, ନଦଦେଳ, ସୁଜନ, ଖଟଚାଡ଼, ଲୁଣୀ, ଘଡ଼ିଆ, ଲଗାଳିବୋଝ ପ୍ରଭୃତି ବାଟରେ ଘାଟରେ ଦେଖାଯାଉଥାନ୍ତି; ତହିଁରେ କିଛି ଯାଏ ନାହିଁ କି ଆସେ ନାହିଁ ।

ଅଧିକ କି ଆମ୍ଭରଙ୍କାରଙ୍କ ଘର ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ସେହି ରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେବର୍ଷି ବିଜୟଚଳ ମହାରାଜଙ୍କ ମାଆ, ଆଉ ନିଜେ ୨ ଦାଠ ଘାଟରେ ଦେଖାଯାଉଥିଲେ; କହିବାର ଗର୍ବବାକୁ ଘର କି ନ ଥିଲା । ନିଜ ପୁରୁଷରେ ଜଣ ବନ୍ଦୁକିଆ ଘର ହେଉ ବନ୍ଦୁକିଆ ନହେଲେ ଯାଉ ନ ଥିଲା । ନଈରେ ବଡଗାଇଙ୍କ ଘାଟରେ ସମସ୍ତେ ଥାଇ ବାଟ ଚଳା ବିଳ ହେଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନିଚ୍ଛଳ ମହାପ୍ରାଣ ଯୋଗୀବର ଭଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଥିଲେ, "ଲୁକଦ୍ୟାମିନଂ ସୁବ୍ରୁଥିଂର ମୃତିତି କର୍ଣ୍ଣୁଃ" ବଚନର ଜଣକ ଉଦାହରଣ ।

ଆଦାଳିରୁ ପ୍ରଜଙ୍ଗ ବଳି ଉପେକ୍ଷା ବସମାନଙ୍କ ଯୋଗାଣର ନିଷେଧ୍ୟରେର ଦେବର୍ଷି ପଦାରୁଢ଼ । ଏହାକୁ ଚଉଁଣୀ ଗାଈ ବାଟ

ଲୁଚିଛି ; ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଏହାଙ୍କ ଉପରେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଶାନ୍ତି-ଶୃଙ୍ଖଳା । ଏକା ପୋଲିସ୍‌ଥାନା ଦାରୋଗାଙ୍କ ଡର! ଏ ଆଉ କାହାକୁ ମଣିଷ ବୋଲି ଗଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବାବାଜୀ ଚୌରାଶୀ ଗ୍ରାମର ଗୁରୁ, ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଦୈବଜ୍ଞ । ଏହା ଜେଲା ଯେ ସବୁ ଝଗଡ଼ାଝାଟି ମହାନ୍ତବାବାଙ୍କ ନିକଟ ଯାଇନପାରେ ବାବାଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଲୁଚନ୍ତି, ତା ନୁହେଁ ।

ବାବାଜୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ଟିକିଏ ଦେଢ଼ପୁଆ ବାଟରେ ଦେବଦର୍ଶୀଙ୍କ ଭିଆଣ । ଗଣ୍ଡ ଉଷ ଜଳ, ଭଙ୍ଗ ଗଞ୍ଜେଇ ନ ଥିଲେ ହେଁ ଦେବଦର୍ଶୀଙ୍କ ଜଳ ପିଣ୍ଡ ବସ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ର ଟିକିଏ ଘରେ ପାଣିପୁରୁଷ ସୋରିଷକାଳ ଖୋଳା ଦେଖିଲେ କୌଣସି ଭ୍ରମ ହେବାର ନାହିଁ । ଧୋବା, ଲୁହାର, କମାର, କୁମ୍ଭାର, ଆଦି ମହାଜନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଘର ମଝିରେ ତାଙ୍କ ଘର ତାଙ୍କ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଚନ୍ଦ୍ର, କମଳା ଲମ୍ବଲା ସାଣ୍ଟିଙ୍କ ନଅର ନାଁରେ ବାନ୍ଧି ଦେଉଳ ପରି ବସନ୍ତି ଅଛନ୍ତି । ତହିଁରେ ପୁଣି ଚଉଦୋଳି ଉପରେ ଉଡ଼କ କେତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କେତେ ପଣ୍ଡିତ, କେତେ ଭାଲୁଲୋକଆ, କେତେ ଗୁମାସ୍ତା ବସିଛନ୍ତି । କାବୁଲି ବନାରସୀ ମହାଜନ ପୋଷାକର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହାନ୍ତି । ଏଠାରେ ବଜାରବାଟ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକ ଘରଦ୍ୱାରର ସେପରି ବିଶେଷ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

ଏତେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଦେବଦର୍ଶୀ ନାହାନ୍ତି । ଯେ ଥିଲେଣି ଦେବଦର୍ଶୀଙ୍କ ବିଷୟ କଥା ଜଣାଯାଇ ନ ପାରେ । ସେ ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବ କି ନିଜ ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ନ ପାରେ ! କାରଣ ତାହାର ସେପରି ଭାବନା ତାଙ୍କୁ ଦେବଦର୍ଶୀ ସେପରି ଯେ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ କଠୋର ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛନ୍ତି । କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି । କେତେ କଥା ଗୋପନ କରିଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ପୁଣି ନେତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁ କଥା ନ କହିଲେ ନ ଚଳେ । ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକଙ୍କ

ମନୁଷ୍ୟ ନଜରରେ ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲି ପୋଡ଼ିଦେବ, କେଉଁଠି ବା ଥାଆ ଟେଲ ଦେଲ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ, କେଉଁ କେଉଁ ବା ଦଉ ଡାଙ୍ଗ ଚିରବ, କେଉଁ କେଉଁ ବା ଫୁଟି ଫୁଟି ଯିବେ । ଏଥିପାଇଁ ଦେବବର୍ଷୀ ନିଷ୍ଠୁର ନ ନିର୍ଦ୍ଦୟୀ, ଧୂଳି ନ ମଦ, ନଡ଼ିଆ ନ ଅମୃତ ଠିକ୍ କଣ ବୋଲିହେବ ନ ପାରେ । ହୁଏତ ଏହିପରି କଥା ଭାବିବା ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । କାରଣ ନଡ଼ିଆର ପାଣି ନ ଆମ୍ବର ଟାକୁଆ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ତରୀକ୍ଷର ଦେବତାଙ୍କ ଭିତରେ କଥା କଣ ଥିବା ସମ୍ଭାବନା । କିନ୍ତୁ ତାହାକୁ ଶୁଣିବା ଆମ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ନାହିଁ ।

ସେଦିନର ଭିଜା ଟାଣିଆ ମୋଟ ମୋଟ, ଖିରି ଖିରି ଶାଳ-ଗଛର ଫଳ ଖାଇ ଦେଲା । ମିନିଟ ପରେ ଫେରିବ ନାହିଁ କି ଦାଗ ଛାଡ଼ି ଯାଇବ ନାହିଁ । କେବଳ ଦଣ୍ଡ ଧରିଲେ ଦେଖିବ ବେଙ୍ଗା ନାହିଁ । ତଡ଼ବଡ଼ ଖରା । ବିହୁଡ଼ିରେ ଲାଗିଆ ଟମାଟୁ ଚଢ଼ିଛି ଡାଳ-ଡାଳ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମହୁମାଛି ଗାଛରେ ଲାଗିଥାଏ ବଉଳ ଗୁଆର ଫୁଲ ଗନ୍ଧ । ଶିରୀଷ ଗଛର ଏ ପାଖରୁ ସେପାଖକୁ ଯାଏ ବାଟ ଦେଖାଇ । ଏଥର ପାହାଡ଼ିଆ ଘୋଡ଼ା ରେ ପାଣି ଜଙ୍ଗଲ ଥିଲା, ତାହାକୁ ମଣିଷ ଜଙ୍ଗଲ ଦୂରେଇ ଦେଲା । ଗୁଞ୍ଜିଲା ଘୋଡ଼ାକୁ । ଗାଆଁ ଗଲୁ ଗୁହାରେ ଲୋକ ଜନ ବାଳଟି ଚାକୁରୁ ସରକାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଳି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷକୁ ନିଜର ଏକା ଖାଲି ଭୂମି । ଏଥର ମୁହଁ ଶସ୍ତ୍ର ଉଠିଲ ଦକ୍ଷିଣ ଦେଇ ପାହାଡ଼ ପଥର କାଟି ପିଟି ଖାଲ ମରୁ ଦ୍ୱୀପ ଘାଟ ଶାଳବଣରୁ କେତେଟି । ତାହାପାଇଁ ଲୋକ ଆଜି କହୁ ଘର ନଡ଼ିଆ ଓ ଗୁଆର ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଦିଶୁ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ । ଶୁଖିଲା ଥାଏ । ଏକ ବାଟକୁ ଅନେକ ଖଣ୍ଡିକୁ ଦେଖିଲେ ବଢ଼ିଛି ବାଟ ନାହିଁ । ଯେ ଟୋକି ଦେଖି ଗାଡ଼ିକି ଭଲ, ପାଇବାକୁ ଦେବାକୁ ନାହିଁ ଗାଡ଼ି । ପୁଣି ସେ ଆଜି ମୁଦ ଚଢ଼, କଣ ଟୋକା, ବାଇ ଏକ, ଗଉଣୀ ଶହରେ ଦୁଇ । ହାତୀଙ୍କ ଦୁଇ ଦେଖାଇବା

ନା ଲିଖିଥିବା ବାବୁ ସଙ୍କଳନ ପାଇଁ ଏ କଥା କହୁଛି ଯେ ଅନ୍ତ ତାହା ଦେବର୍ଷି ଜାଣନ୍ତି । ଅଶ୍ୱିନୀଚରଣ ବାବୁ ଦେଶର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କିନ୍ତୁ ହେଲେ ତାଙ୍କପାଇଁ କହାଣି ବୋଧି ବେଶୀ ଅଛେ : ଏ ପଦ ବାବୁ ସଙ୍କଳନ ଉପଦେଶରେ ଦେଖାଉଥାଏ କେତେକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପରେ ଗୁଣ ସୁଧା ପଣ ମିଳୁଥିବାର ବୋଧହୁଏ । କାରଣ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱଭାବ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ଫିରିଙ୍ଗି, ଜାପାନ, ଖଣ୍ଡଗିରି ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଦେଖିଥିଲେ ତହିଁ ଏଥି ଦେବର୍ଷି ବା ଅନ୍ୟ କାହାରି ଏପରି ଦେଖାଯିବା ନାହିଁ । ଏହି ସବୁ ଲେଖା ଥିଲେ ପରି ଜଣାପଡୁ ନାହିଁ । କାରଣ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଗଳ୍ପବନ୍ଧର ବା ପ୍ରତିଶୀଳ ପନ୍ଥିଙ୍କ ପରି ଗାନ୍ଧିଯାତ୍ରୀ, ଉପନ୍ୟାସକାର, ନାଟ୍ୟକାର, କବି ବା ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ପରି ଦୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ସକଳ ଉତ୍କର୍ଷର ଲେଖକଙ୍କର ଅଭାବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଏହି ନୀତି କାଳରେ ଧାରଣାପାଇଁ ତାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗଢିବା ଏହି ଧାରଣାରେ ତଳେବାକୁ ହେଉନାହିଁ । ବରଂ ଏହା ଉପନ୍ୟାସ ଯାହା ଲେଖେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି । ଏମ୍ ଯାହାଙ୍କର ଦେଶଭକ୍ତି ଉପରେ ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଅସୁଖ ପାଇଁ ଶିଶୁଙ୍କ ପରି ଦେବର୍ଷି-ଙ୍କର ଅସୀମ ଭକ୍ତିଭାବକର ଜଟିଳତା । ପୁଣି ବାହାରେ ଦେଖା ଯାଏ ନେଷ୍ଟା ନାରିକେଳ ଖଣ୍ଡ ବା ଖଣ୍ଡ ଧରି ପୂଜନ୍ତି । ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବହୁ ବନ୍ଧୁ ବୁଢା ବୁଢୀ ନିଜେ, କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱଭାବଙ୍କ ଦେଶକୁ ଅନ୍ୟତ୍ରକାର । ବାହାରେ ବସ୍ତ୍ରପାନ, ସ୍ୱାଧୀନତା, ଶିକ୍ଷାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିବମ ପ୍ରବେଶ । ସେ ପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରକାରେ ଏକ ବିଷୟରେ ନିତାନ୍ତ ଭୁଲ ଅଥବା ବିଷୟରେ ଅଭ୍ୟାସ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଦେବର୍ଷିଙ୍କର ଖାଇ ବସିଲେ ସେ କୌଣସି ଅନୁସନ୍ଧାନ ହେଉନ୍ତୁ ବା ନ ହେଉନ୍ତୁ, କାହାର କଥା ଉପରେ ଲେଖିବାରେ ମିଶ୍ର, ସ୍ୱଭାବ ଉତ୍ତମପଦାର୍ଥ ଯାହା ରସନା ତୃପ୍ତିକର ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରେରର

ବୈବର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଭଲ କି ମନ୍ଦ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜା ସ୍ୱା ମାନେ ବୈବର୍ଣ୍ଣ ଜାଣନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖିବାକୁ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ହାଟୁଆଣୀ ବାହାରୁଣି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ଘଟ୍ଟରେ ବୁଲନ୍ତି କି ଘରକୁ ମିଶ୍ର, ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ଦେଖିଛି କେହି ଅଜଣା ମଣିଷଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃପୁରବାସିନୀଙ୍କର ଦେଖା ପ୍ରକାଶ କରି ଦେବାକାଳରେ ବୈତରଣୀ ପାର ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଅବସ୍ଥା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବାହାରବାଲାଙ୍କର ଅନ୍ତଃ ଜାଣି ଥିବାର କହିବା ଭୁଲ । ପ୍ରାୟ ସେହି ଦେଶରେ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେ ବୈବର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କ ଗୁଣ ଜାଣି ଲେଖି ଥାଆନ୍ତି ଓ ଗାଉଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନାନା କଥା କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେହି ଦେଖି ନ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜଣେ କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେ ସବୁ କଥା କେତେଦୂର ବିଶ୍ୱାସ-ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି କହି ନ ପାରେ । ଏପରି କଥା ଅନେକ ପ୍ରଚାର ହୋଇଥାଏ, ଅନେକ ମିଛ ହୋଇଥାଏ । ସେ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଜା ନ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ କଥାକୁ ବୈବର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କର ଦେଖିବା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ଶୁଣିଛି । ଗୁରୁ ଉପଦେଶରେ ଜାଣିଲେ ପୁରୁଷ, ଓ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି । ଧର୍ମସ୍ୱରୂପ ଯେ ପତିବ୍ରତା ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏକ ବସ୍ତ୍ର ପାଦ ଦୃଶ୍ୟ ନାହିଁ ଦେଖନ୍ତି । ପୁଣି ତପସ୍ୱୀ ଅନୁଗତ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜାଣନ୍ତି । ସେହି ସବୁରେ ସନ୍ଦେହ ଉଠାଇ ହେଉ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଶୁଣା କଥାର ସତ ମିଛ ଅଲଗା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈବର୍ଣ୍ଣ ବୈବର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କ ବିଷୟକ ଯେଉଁ ଯାହା ଶୁଣାଯାଇ ଅଛି ତାହା ଲେଖାଯାଉଅଛି । ତାହାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ ବୈବର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ୍ର, ବୁଦ୍ଧି, ବିଦ୍ୟା, ଗୁଣ କୌଶଳ ବୁଝାଯିବ ।

ମଣିପୁରରେ ଦେବବର୍ମ ଦେବବର୍ମଣୀ ବସିଛନ୍ତି । ସୁମି, ଶାମି, ଚାନ୍ଦ, ଶାନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଏଣେ ତେଣେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଛନ୍ତି । କାମ କିଛି ନାହିଁ ; ଉଆଟି ନଦୀର ଧାରରୁ ନ ବୁଲିଲେ ନ ଚଳେ ! ତାହାର କାରଣ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ଜାଣୁଥିବେ । କିନ୍ତୁ ଦେବବର୍ମ ଦେବବର୍ମଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ କେହି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦାନବଟା କା- ଟିବାକାର ଥାଏ ନାହିଁ । କେବଳ ବୁଢ଼ାଜଣେ ବୁଢ଼ୀ ବସିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କଥା ବୁଲିବାକୁ ନାହିଁ । ସେ ବୁଢ଼ୀ ଦେବବର୍ମଣୀଙ୍କ ବାପ ଘରୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଆଖି ଦେଖି କେବଳ ତାହା ଅନ୍ୟକୁ ଜଣାଇ ଦେବାପାଇଁ ସେ ବୁଢ଼ୀ ଉପସ୍ଥିତ । ଦେବବର୍ମ ହୁକାନଳୀ ମୁହଁରେ ଲଗାଇଲାରୁ ଦେବବର୍ମଣୀ କହିଲେ "ନଅରରେ ଆଉ ବାବାଜୀଙ୍କ ଆଗରେ ଛ ଦିନ ରହି । କେତେବେଳେ ବଣା କଣା ହୋଇ ହିଁ କିଏ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ଖାଲି କାହାଣି ମାରି ଥାଇ ଭୁଲି ହୋଇ ମୁଣ୍ଡଟା ଥିବ ?

ଦେବବର୍ମ—"ତୁମ କଥା ଅନେକ ଶୁଣିଲି ।"

ଦେବବର୍ମଣୀ—"ମୋହର କଥା ମୁଁ କହୁଛି ? କଣ୍ଠ ଲାଗି ଦିନାରାତି
ଶୁଖାଇ, ତମ କଥା ମିନା କହୁଛି ।"

ଦେବବର୍ମ—"ମୋ କଥା କହିଲେ କଅଣ ହେବ ?"

ଦେବବର୍ମଣୀ—"ଆମ ଘରରେ କିଛି ନେବ ନାହିଁ ବୋଲି କଏ
ନ ଜାଣେ ? କିଛି ହୋଇବ ବୋଲି କିଛି ଶୁଣିବା ବି
ନାହିଁ ?

ଦେବବର୍ମ—"ଶୁଣିଲେ କଅଣ ମିଳିବ ?"

ଦେବବର୍ମଣୀ—"କିଛି ନ ମିଳିଲେ କି କିଛି ଶୁଣିବାର ନାହିଁ ।"

ଦେବବର୍ମ—କେତେ କଥା ଅଛି, କେଉଁ କଥା କୁ ମନ ହେଉଛି ?"

ଦୈବଜ୍ଞ—"ସବୁ କଥା ।"

ଦୈବଜ୍ଞ—"ସବୁ କଥା କୁହା ଯାଇ ପାରେ କି ?

ଦୈବଜ୍ଞଣୀ—ସବୁକଥା କହିଲେ କିଏ ଶୁଣୁଛି ? ଆଉ ତ କେହି ନାହିଁ ? ଏହି ଦରମଲି ଭୂଭାଁଦଣ୍ଡା, । ହାତ କବାଟ ଓଳିଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଏ କଥା କହିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ନା ମୁଁ ଯାଉଛି ?

ଦୈବଜ୍ଞ—"ତାହା ନୁହଁ ସେ—"

ଦୈବଜ୍ଞଣୀ—"ତେବେ କି ମୋତେ ଚିହ୍ନାଅ ନାହିଁ ? ମୋ ଦେହ କଣ୍ଠ ହେବ ବା ନାହିଁ !"

ଦୈବଜ୍ଞ—ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ତାହା ଆଗେ ଶୁଣ—"

ଦୈବଜ୍ଞଣୀ—"କଅଣ କହୁଛ କୁହ ।"

ଦୈବଜ୍ଞ—"କେତେ କଥାଅଛି, ସବୁ କହିଲେ ବେଳକୁ ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣିବ ନାହିଁ, ତେବେ ଯେଉଁ କଥାକୁ ତୁମର ମନ ହୋଇଥିବ ସେ କଥା କହିଲେ କିମା ହେବ ?

ଦୈବଜ୍ଞଣୀ—ସେଇଁଥିପାଇଁ ବାବାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଏତେ ଦିନ ହେଲା ଲାଗିଥିଲ ।"

ଦୈବଜ୍ଞ—ଆଜି ରାଜକଥା ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା, କାଲି କଥା ଦେଖାଯାଉ ।"

ଦୈବଜ୍ଞଣୀ—'କଅଣ କପଟ ହେବ ?"

ଦୈବଜ୍ଞ—"ଆଜି ରାତିରେ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ଶନି ମହାଗ୍ରହଙ୍କର ଭାରି ଉତ୍ପାତ ହେବ ।"

ଦୈବଜ୍ଞଣୀ—"ଉତ୍ପାତ ହେବା କଥା ତ ପାଠଯୋଗୀ ଆଗରୁ କହିଥିଲେ । କଅଣ କଅଣ ହେବ ତାହା କିଛି ବାବାଜି କହିଲେ ?"

ଦେବବର୍ଣ୍ଣ—ବାବାଜି କହିଲେ ଅପଶୁଭ ଗ୍ରହରୁ ଘରେ ଧୁମ୍ ଧୁମ୍ ଗତ ହେବ । ରାଜାଙ୍କ ଚାଲିଙ୍କ ଦୋହଲିବ । ସାବଧାନ ନ ରହିଲେ ରାଜାଙ୍କର ଭାରି ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଅନିଷ୍ଟ ହେବ । ଏ ଅନିଷ୍ଟ ନ ହେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥାଉଛି । ସେକେଇ ନିକିମତିଆ ନିଜେ ବାବାଜିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଗଲି । ନିଜେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇବ ।

ଦେବବର୍ଣ୍ଣୀ—"ଏବୁ ହୋଇ ପାରିବତ ?"

ଦେବବର୍ଣ୍ଣ—"ଯାହା ଦେଖିଲି କହିବାକୁ ହେବ ବାରମ୍ବାର ଯାଗ ଲୋକଙ୍କୁ ଘରେ ଘରେ ଦିଆ ଯାଉଛି । ଟଙ୍କା ବି ଦିଆଯାଇ ଅଛି । କାଲି ନିକଟ ଅଡ଼ବାଙ୍କ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧି କୋଟି-କୋଟି କରି ଆଣି ଗାଳିରେ ଉଡ଼ାଇବ ନାହିଁ ?

ଦେବବର୍ଣ୍ଣୀ—ଏହା କହୁଛ । ପୁଣି କହୁଛ ଯେ ସାବଧାନ ରହିବା ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କଠାକୁ ଖବର ଗଲା ?"

ଦେବବର୍ଣ୍ଣ—ବଣାଇଲି ଦେବଙ୍କ ଲାଗି ହେବା ପାଇଁ ଓ ଘରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ବାବାଜି ଯେ ପଥାସୁଦ୍ଧ ପଠାଇବେ ତହିଁରେ ଘରଅଞ୍ଚଳ ଅଭାବ ହେବେ ।"

ଦେବବର୍ଣ୍ଣୀ—"ଧନ୍ୟ ତୁମେ । ଦେଖିଲି ପରି ତମ ବାପା ମାଆ ଏମିତି ନାଁ ଦେଇଥିଲେ ? ମଣିଷରେ ସିନା ଦୁଇଟା ଆଖି ଘଟକୁ ଘଟ ତୁମର ତିନୋଟା ଆଖି ।

ଦେବବର୍ଣ୍ଣ—ଆଜ୍ଞା, ଯେତେ ପାଣ୍ଡା ହେବାର ହେବ । ନଚେତ୍ ବଣିଆଙ୍କର ଏତେ ଦର ବୋହିଗଲା ତାହାଙ୍କ ଚେନ କି ଜାଣି ?

ଦେବବର୍ଣ୍ଣୀ—ହଁ ସତେତ ସେ ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି । ତମ ମା ବୁଢ଼ୀକି ପଠାଇ ଥିଲି । ସେ ଅନେକ ବୋଧ ସୋଧ

କଣ କହୁ ଅଛନ୍ତି ! ଡାଲି, ଗୁଡ଼ାକ, ଘିଅ, ତେଲ, ଲୁଣ ସବୁ କିଣିକି ପଠାଇ ଦେଇଛି ।”

ଦେବର୍ଷି—'ଠିକ୍ ହୋଇଛନ୍ତି, ମୋ ବୁଦ୍ଧିରୁ ତମ ବୁଦ୍ଧି ଟା ଜାସ୍ତି ହେଲା କାହିଁକି ? ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ସେ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷିତା ।”

ଦେବର୍ଷିଣୀ—“ମୁଁ କଅଣ ଇଚ୍ଛାଏ କରି ପଚାରିଲି କି ?”

ଦେବର୍ଷି—ତୁମେ ଜାଣ ଯେ ମୁଁ ଘର ଛୋଟକରି ଦେଖିଛି । କା କରିବାକୁ ହେବ ତମକୁ କାହିଁ କହୁ ପାରି ନ ଥିଲି । ତେବେ କି ସବୁଁରେ ମୋ କଥା ଜଣାଉନ ପଡ଼ିବ ଆଉ ଯାହା ଲୋକେ ଭଲ କହୁଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ଅଛି ଆମେ କାଲି ଆଉ ଦେଖି କଅଣ କରନ୍ତି କି ?

ଦେବର୍ଷିଣୀ—“ନ କହିଲେ ବୁଝନ୍ତା କିପରି ? ତାହା ଘରେ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଏତେ କଥା, ତୁମର ମିଶିଲରେ ମିଶିଲରେ ତାଙ୍କ ମିଶନ୍ତି ଯାହା କଲ, ତାହା ନ କରି ଥିଲେ ସେ ଦେଖନ୍ତୁ ହୋଇ ଆସିବ, ତାହା ମୁହଁକୁ ବୁଝିବ କିପରି ? ସେ ବା ମନେକରିବ କଅଣ ?”

ଦେବର୍ଷି—“ବାସ୍ତ ଭାଇଙ୍କ ଘର ହେଲାଣି, ତେବେ ଏ ଦେହ ହାଁ ହାଁ ଛାଡ଼ ଯାଉ ନାହିଁ । ତା ପାଖକୁ ତା ମା ଜାଣି ପିଲାମ୍ । ସେ ବୁଝିଁ ଘର ବୋଝା ଯାଏ କଅଣ ହେଲାଣି ?”

ଦେବର୍ଷିଣୀ—ତମକୁ କେ ଜାଣିବ ? ଘରେ ଯୋଗାଇଲାଣି, ଏଣିକି ସକାଳେ ନାଁ ପଡ଼ିବ ତ । ସେଥିରେ ଆଜ କଥାରେ ଭଲରେ ହୋଇଯାଏ, ରଜା କି ଆଉ ଭିନ ହୋଇ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ ।”

ବେବର୍ତ୍ତ—"ଜାତି ବର୍ଣ୍ଣ ନ ଦେଖିବା ଯାଏ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛ ? ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି ବର କନ୍ୟା ସ୍ୱଜାତିର ଘଟିଥିବ କଥା । ଅରଗ୍ନ ତ ତାହା ମାନୁ ନ ଥାଇ । ଦେଖାଯାଉ କି ହେଉଛି ।

ବେବର୍ତ୍ତଣୀ—"ଜାତି, ମାନ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଧନ ଦୌଲତ ଭିତରୁ କେଉଁଥିରେ ମୋ ବାପ ଘରଲୋକଙ୍କ ଠା ଘର ବଡ଼ ଯେ, ସେଠି ବିଭା କରିବାକୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ଲାଗୁଛି ?"

ବେବର୍ତ୍ତ—ଏ କଥା କେମିତି ପଚାରୁଛ ? ଦେଖୁନାହିଁ ସେ ଭୂମି ବାପ ଘର ଏ ରାଜ୍ୟରେ ନୁହେଁ । ତା ଘରୁ କାଳିକାଳେ ବେବର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ମୁଁ ହୋଇ ତାହା ଲୁଚେଇ । ତେବେ ବି ରାଜ୍ୟଲୋକେ ତା ଘରକୁ ମାନୁଛନ୍ତି । ବାହାଘରେ ଯୋଡ଼ା ଶାଳିଙ୍କି ଦାନ ଯୌତୁକ ମିଳିବ ନାହିଁ ମୃତ । ଆଜି ସେ ଲାଭ ତାହା କେମିତି ପୁଣି ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ ?"

ବେବର୍ତ୍ତଣୀ—"ସେ ତ ଅକାଶ କାଣ୍ଟିଆ ଛେଳିକା ମାତ୍ର କଥା । କଥାରେ କହନ୍ତି 'ଏ ଶାଳ ଖେଳ ଘରେ ପଶୁ । ଆଟିକୁ ହାଣ୍ଡି ବାଉଶ ରସ୍ତୁ । ଏହି ଛଣିକା କଥାରେ କି କହୁଛ ଜାଣିଲ ?

ବେବର୍ତ୍ତ—"ଏହି ଖଣିକା କଥା କହୁଛ ?"

ବେବର୍ତ୍ତଣୀ—"ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଦେଇ ଦେବ ରହିଲ ।"

ବେବର୍ତ୍ତ—'କାହିଁକି ଲଗାଇ ଦେଉନା ?'

ବେବର୍ତ୍ତଣୀ—'କଣା ପାଇଁ ଭେଟନ ଟଙ୍କା ପଗଡ଼ି ମାରିପିଟି ନ କଲେ ହୋଇ କି ଭେଡ଼ି ସୁଖରେ ରହିବ ଟଙ୍କା ନେଉଛି ?'

ଦେବର୍ଷି—'ଏତେ ଟଙ୍କା ଲାଗି କଅଣ କରିବ ?'

ଦେବର୍ଷିଣୀ—"ତେବେ ଜାଣ ନାହିଁ ଦେଶ ମୋଟେ ଚଳୁନ୍ତି ?

ଦେବର୍ଷି—ମୁଁ ଜାଣିଲେ କି ତେବେ କଅଣ ଜାଣିନ୍ତି ଠିକଏ ଶୁଣେ !'

ଦେବର୍ଷିଣୀ—"ତେବେ ଦେଖିଲ ଘର କହିଲେ କାହିଁ ଅନ୍ଧଆ ବୁଝିବ ନାହିଁ ତ ?

ଦେବର୍ଷି—ଘର କଥା ଅନ୍ଧଆ ବୁଝିବାର ଆଉ ବୁଝିବ କଅଣ ?'

ଦେବର୍ଷିଣୀ—ମତେ ଚଳୁନ୍ତି ? ତୁମ୍ଭେ କି ନ ଜାଣ ଯେ ଆଗି ଲାଗିବା ସାତେ ସାତେ ଦେବର୍ଷୀଙ୍କ ଲୁଗା ପଟା, ଧାନ, ଚାଉଳ, କଂସା, ପିତଳ, ଇଜାରର ପାତ୍ରାଦିରକୁ ଲୁଣ୍ଠା ଲାଗେ । ଆଉ ଗାଈ, ମଇଁଷି ବଳଦ, ମେଣ୍ଢା, ଛାଗ, ଘୋଡ଼ା ଉଡ଼ା ଲାଗନ୍ତି । ଆଜିଠା ଏ ସବୁ ଯାଇ ଥାଉଥିଲେ ଚଳେ ଦେବର୍ଷୀ ଶବ ଭଳି । ତାହା ନୋହିଥିଲେ ସାତ ପୁରୁଷ ହେଲା ଦେବର୍ଷୀଙ୍କ କରି ନଅର ଖାଦ୍ୟରେ ଘର ଏପରି ଚଳାଇ ଥାଆନ୍ତା ? ଏତେବେଳକୁ ତ ତା ଘରକୁ ଇଜାରର ପାତ୍ର ନ ଥାଆନ୍ତା । ଟଙ୍କା ଯାହା ଥାଏ ତାଳି ଦେଇଥିଲୁ କାହିଁ ରହିଯାଏ, ସେତିକି ପୁଣି ମାଲିକଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ।

ଦେବର୍ଷୀ—ଏତେ ବର୍ଷ ହେଲା ଶୋଇ ଦେଖିବାରେ ଟଙ୍କା ଲଗାଇ ଆସୁଥିଲୁ ଏ ବର୍ଷ ନ ହେଲା ।

ଦେବର୍ଷିଣୀ—"ଏ ବର୍ଷ କାହିଁକି ନ ହେବ ?"

ଦେବର୍ଷୀ—"ଏ ବର୍ଷ ଲଗେଇ ହେବ ।"

ଦେବର୍ଷାଣୀ—ସେ ତ ଭଲ କଥା, ରସଦ ପାଇଁ ଜୁଲମ ଜବରଦସ୍ତି ଦରକାର । ରଜାଘର ଗାମାନଙ୍କୁ ଧାନବୁଣିକା ଭଳି ମୁଣ୍ଡ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଇ ଦେଇଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଗାମାର ଜନପଦ ଧ ଶ୍ରୀ ହେଉ । ପଇସାକ ମାଲ ତିନି ପଇସାରେ ବିକାଲେ ରଜା ଘରର ଲାଭ । ଆମର ସ କଣ୍ଟ ପଇସା ହୋଇଯିବ । ମୋର ବି ପଇସାକେ ଦେଢ଼ ଦୁଇପଇସା ହେବ । ସେତେବେଳେ ଗାଉଁଲି ଦେଠୀଆଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଭଲେଇ ହୁଅ ।

ଦେବର୍ଷୀ — "ଧନ୍ୟ ତୁମ ବୁଦ୍ଧି ଚତୁର । ଏଣେ ବାହୁଳିକେ ଉଗ୍ରାଏ ଚଢ଼ିଲେ !"

ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ମୁନ୍ସୁକା ଆସି କହିଲା ଯେ ରଜାଙ୍କର କି ଖବର ଦେବା ଶୀଘ୍ରମତେ ଆଣ ପାଇକର ଡିଆ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ୍ଦ ହେଲା । ତରତରରେ ଉଠି ଦେବର୍ଷୀ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ । ଦେବର୍ଷାଣୀ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ଗଲା ।

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛଦ

"ଦେଖାଉଛି ବସନ୍ତ କାଳ, ରବ ଦେଉଛି କୋକିଳ, ଫୁଟୁଅଛି ଲତାକୁଳ ଅଙ୍ଗରେ ନବ ମୁକୁଳ, ଲୋହିତ ହରିତ ପୀତରଞ୍ଜିତ ଶିଖଣ୍ଡୀ ଚୂଳ, ବିଶାଳ ତମାଳ ଶିରେ ଶୋଭିତ ବକୁଳ ମାଳ, କିଂଶୁକ ମଣ୍ଡିତ କୁଞ୍ଜେ ମତ୍ତ ମଧୁକର ଗୋଳ, ଧୀରେ ଧୀରେ ମଳୟର ସୁଧୀରେ ମଲୟାନିଳ, ମଦନ ମାଦକଭାବ ସକଳମଙ୍ଗଳ ତୁଳ, ଦେଖି ଶୁଣି ଯୁବା ଜନ ହୃଦୟ ମନ ବ୍ୟାକୁଳ।"

କିନ୍ତୁ ଭୂଇଁଆ ପଲ୍ଲୀର ମଣ୍ଡୁଆ ଦୁଆରେ ଯେ ଯୁବକ ବସିଅଛି ତାହାର ମନ ଅଚଳ କି ଚଞ୍ଚଳ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ। ଉତ୍ତର ଯାତ୍ରା ଦେଉ ବାହାର ଦଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଜ୍ଜ୍ୱଳ। ଏହାବୋଲି ନଯ୍ୟନ ଅପୂର୍ବ ବନ୍ଧୁର କଳା ଭଳି ନୁହେଁ। ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱ କାହିଁକି କମ୍ପା ତମ୍ବାତାର ଭଲି ନ ଥାଇ ନବ ଦୂର୍ବାଦଳ, ମରକତ ଗଞ୍ଜନ, ବାହ୍ୟ ଭଳି ନିବନ୍ଧନ ଜନ୍ମିଥିଲେ। ପୁଣି ଯୌବନର ଜୋର ଖେମ ବଢ଼ୁର ନାହିଁ। ଯୁବକର

ନୃସିଂହ, ବିଶାଳ ବାହୁ, କବାଟର ପରି ବରବୃତାଳ ମଲ୍ଲମର୍ଦ୍ଦନ କେଶକଳେବର ସୁଗଠିତ ତେଜୋମୂର୍ତ୍ତି ଉଦ୍ଧତ ମାଂସଳ ଅବୟବ ପ୍ରଚୁର ଯୌବନ ସୁଲଭ ଲାବଣ୍ୟମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲାବଣ୍ୟରେ ମନ ନୟନ ଚକ୍ଷୁ ନାସା ନୟନ ଅଧର ସୁଲଳିତ ସୁଠାମ କମ୍ବୁ ଅଳକା କୁଣ୍ଡଳ ପ୍ରଭୃତି ଅଳଙ୍କାର ଦେଖି ନାହିଁ । ଯୁବକର ହଠଶାଳ-ଲତା ଭଳି ଯୁବକର ଲୁଚିଯାଇଥିଲା !

ଏହି ସୁନ୍ଦର ସୁଷ୍ଠୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଭୀର ଚିନ୍ତାସ୍ରୋତରେ ବସି ସୁନୀଳ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗ ମାଳାଶୋଭିତ ଦିଗନ୍ତବ୍ୟାପୀ ନୀଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଛି କିନ୍ତୁ କିଛି ଦେଖିପାରୁ ଥିବା ପରି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଦେଶରୁ ଜନୈକ ଯୁବକ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ଅପରିଚିତ ଯୁବକର ପୃଷ୍ଠ ଭାଗରେ ହାତ ଦେଇ କହି ଉଠିଲା "କିରେ ଭୀମା ! କଅଣ କରୁଛୁ କି ? ଚମକି ପଡିଲା ପରି ହୋଇ ଭୀମା କହିଲା "ନାହିଁ କିଛି ନାହିଁ ।" ଏଥର ଆଗନ୍ତୁକ କହିଲା—

"ଭୀମାଠୁଁ କାହିଁ ଲୁଚୁଅଛୁ ମ ?"
ଭୀମା—"ତୋ ଠୁଁ କଅଣ ଲୁଚାଉଛି କି "
ରାମ—"ତେବେ ଆଗ ଭଳି ନାହୁଁ ଜାଣିକି ?"
ଭୀମା—"ଆଗେ ଥିଲି କଅଣ ଏବେ ନାହିଁ କଅଣ ?"
ରାମ—"ଆଗଭଳି ଗୁଣୁଗୁଣୁ ନାହିଁ, ଗାଁରଲୋକ ଗୀତ ନାହିଁ
ଧାଙ୍ଗିଡ଼ାଙ୍କ ସାଙ୍ଗ ନାହିଁ ।"
ଭୀମା—"ସବୁ ଦିନେ କି ଏକା କଥା ଥାଏ ?"
ରାମ—"ତୁ ଯାହା କହ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଛି ତେ ।"
ଭୀମା—"କଅଣ ବୁଝିଛୁ କହିଲୁ ?"
ରାମ—"ତୋର ବାହାଘର ଦିନୁଁ ତୁ ଆଉ ଆଗ ଭୀମା ନାହୁଁ ।"

ଭୀମା—"ବାପ୍ପା ହେଲଣି ବୋଲି ଶୁଇ ଯିବା ଥାଙ୍ଗ୍ର କହୁଛ, ମୁଁ ତ ସେଇଁ ଥାଙ୍ଗ୍ର କୁ ନେଇ ଥାଙ୍ଗେ ।'

ଶୁମା—"ତୁ କହୁଥିଲେ କି ଶୁମା କହିଲେ ? ସେହି ତାହାମାନଙ୍କ ଅଡ଼େଇ ଥିଲୁ ! ତାକୁ ନେଇ ବାପା ହେଲୁ ତୁ ଏପରି ହୋଇଛୁ । ଏବେ ଶୁଇ ମଲେ ତାକୁ ଦୁଃଖ ହେବ ନାଁ ?"

ଭୀମା—ଦୂର ପତ୍ର ଚଣ୍ଡାଳ । ତାମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ହେବ ବୋଲି ଶୁଇଟା ମରିଯାଉ; କାହିଁକି ମୁଁ ମରିବାକୁ ?"

ଶୁମା—"ହଁ ତେବେ ଥାଙ୍ଗଣ୍ଡୀଙ୍କ ଘରେ ଖାଲି ଖାଇ ବସିଛ ଜାଣୁ । ଆଉ କେତେଦିନ ଥାଙ୍ଗର୍ଣ୍ଣ ଦେଖ । ଯାହା ହେବାର ହେଲୁ ସବୁ ବଢ଼େଇ ଦେବ । ତେବେ ବୁଝିବୁ ଯେ ଖାଲି ଖାଇଲେ ବଞ୍ଚାଇଲେ ହେଲାକ ଆଉ କିଛି ଅଛି ।"

ଭୀମା—"ଆଉ କଅଣ ଅଛି ?"

ଶୁମା—"ଆଗେ ବାପ୍ପା ହେଉ ଠିକ୍ ହେଉ ।"

ଭୀମା—"ତୋର କଥାରେ ଏ କେ ଆସୁଛି ? ତୁ ଯା ଗାଁରେ ବେଡ଼ ଦେଖୁ । ମୁଁ ଯାଉଛି ଏ ସବୁ ନିକେଇ ଦିଏଁ । ବସିବା ପାଇଁ ଦେବାକୁ ଖଟଣ୍ଡ ରହେଁ ।"

ଏଥିରୁ ତୁଷ୍ଟି ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ଯେ ଅଶ୍ଳୋଳେଖ୍ୟ ନିଷ୍ଠେଁ ମନ୍ତ୍ର ଆଭୁ ଅଧିକ । ସେ କାଏ କାହିଁକି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି ଜଣା-ଶୁଣା ନାହିଁ । ଅଚେତ ତାଙ୍କୁ ପଞ୍ଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଶୁମା ଭୂମା ଅଡେ ଅଣେ ଚର୍ଯ୍ୟରେ ତପ୍ପର । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନେତ୍ରଶ୍ରାଣ ପ୍ରଭେଦ କାଷ୍ଟ ଚିହ୍ନକା ଅବ ଅବଶ୍ୟକତ । ଏହା ଶୁମା ଭୀମା କଥନ ମନ୍ତ୍ର ଆଡ଼ରେ ଥିବା ଲୋକେ ଆଉ ବାଙ୍କ କରି ନ ପାରନ୍ତି । ପୁଣି ମନ୍ତ୍ର ଆଭୁଣ୍ଡା ଶୁଇଁଥଣ୍ଡୀ ନାହିଁ । ଏହା ସମସ୍ତ ତାମ ବାହୀଙ୍କର

ସାଧାରଣ ସଭା ମଣ୍ଡପ ବା ବୈଠକ ସ୍ଥାନ । ଏହିଠାରେ ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର ପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ବୈଠକ ହୁଏ । ଏହିଠାରେ ନୃତ୍ୟ ନାଚ ହୁଏ । ଏହି ଘରେ ବୁଢ଼ାଏ ଗ୍ରାମର ସବୁ ଧାଙ୍ଗଡ଼ଙ୍କୁ ରାତିରେ ଜଗି ଶୁଅନ୍ତି । ଆଗନ୍ତୁକ ମାନେ ଏହିଠାକୁ ଆସି ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କଠାରୁ ସଂଗୃହୀତ ଡାଲି ଚାଉଳ, ଲୁଣ ନିଅ ବର୍ଦ୍ଧକ ନିମିତ ରହିଛି । ଯାଣାନ୍ତ ହେଲେ ଦୁଷ୍ଟ ଅଶଂସ୍ୟ -ଦ୍ରବ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଲୋକ ଆସି ରଏ ନାହିଁ । ଏହିଠାରେ ଆଗନ୍ତୁକେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ପାଇଁ ପାଳି କରି ଗ୍ରାମବାସୀ ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଷ ମଣ୍ଡୁଆରେ ଅହୋରାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି ।

ଆଜି ସାଧୁ ସରଦାର ପୁଅ ଧମା ଓ ଗ୍ରାମବାସୀ ସୁନାଭ ସମ୍ଭାଳ ତିନି ଜଣ । ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ଦେଖିବା ଶୁଣିବା କହିବା ଓ ବୋଲିବା ପାଇଁ ନ ଥିଲେ ଦୁଷ୍ଟ ଚରି ଧୂର୍ତ୍ତଙ୍କ ପରି ଅପଣା: ୨ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ସେ ତିନିହେଁ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ । ଏହାହେତୁ ସ୍ୱଜାଣ୍ଡା ନୁହେଁ । ଅଥଚ କାଳେ କାଳେ ଗ୍ରାମରେ ଚାଳ ଆସୁଅଛି । ଏ ପ୍ରଥା ଭଲ କି ମନ୍ଦ କାହାରି ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ଆସିବା ଉଚିତ କି ନା ତାହା ଭୁଲିଥାଏ ବା ତାଙ୍କ ସୁନା ଜାଣନ୍ତି । ହଜାର ହଜାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଧର୍ମଶାଳା, ଡାକ୍‌ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭୃତି ତୁଳନାରେ ଭୂୟାଁଙ୍କ ମଣ୍ଡୁଆ ଗୁଣ ପାଖେ କେତେ ନ୍ୟୂନ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରେମ ହୋଇ ଦେବା ବସ୍ତୁରେ ତର୍ଜ୍ଜମା ସ୍ତୁତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଯାଇ ପାରେ । ସେ ସାହାଯ୍ୟରେ କେତେ କେତେ ଧର୍ମଶାଳା କେତେଣି ହେଲାଣି । କେତେ କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦେବାଳୟ ପ୍ରଭୃତି କାଳ ଗର୍ଭରେ ବିଲୁପ୍ତ ହେଲାଣି, କିନ୍ତୁ ଭୂୟାଁଙ୍କ ମଣ୍ଡୁଆ ବ୍ୟବସ୍ଥା କାଳେ କାଳେ ରହିଅଛି । ପୁଣି ଆଉ କେତେ କାଳ ରହିବ ତାହା କୋଲଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଉପରୋକ୍ତ ତର୍କାବଧି ଚିରକାଳ ରକ୍ଷା ବା ନ ରକ୍ଷା ସ୍ୱେଚ୍ଛା ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ କ୍ଷମା ଅଣ୍ଡଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରି ସାଙ୍ଗରେ ଦେବଳକୁ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ମଣ୍ଡୁଆ ଦୁଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଘୋଡ଼ାର ମୁହଁରେ ଜରିର ମୁହଁପଟା, ପିଠିରେ ଝାଲର ଦିଆ ବନାତର ଘୁରି ଜାମା, ନିଜେ ଘୋଡ଼ାର ରଙ୍ଗ ନାଲିଆ କୁଦନ, ଅଦ୍ଭୁତ ଶବ୍ଦ କାଳୁ ଏକା ଦୁସ୍ପୃଶ୍ୟ, ପେଟ କଣ୍ଟି ଅତ୍ୟାଚାରିତ ବଡ଼, ତାହା ଦେଖିଥିଲେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କ ଶୋଭା ତଳେ ଲୁଚି ଯାଆନ୍ତା ! ତଥାପି ପଡ଼ି ଯିବାରେ ବିଶେଷ ଆଶଙ୍କାର କାରଣ ନାହିଁ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କ ଆକାର ପ୍ରକାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ବୋଧହୁଏ ଯେ ଦୁଇ ଜାନୁ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ା ଚେନା ସେ ଦେଶୁଞ୍ଜରେ ଆସିଛନ୍ତି । ତାହା ପ୍ରକୃତ ହୋଇ-ଥାଉ କି ନ ଥାଉ, ଅବତରଣ କାଳରେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କି କିଛି କଷ୍ଟ-ଗଲା ପରି ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଦେଖି ପଦାତିକ ବିସ୍ମୟରେ କିଛି ନ ଅଟକିଲା । ଦେଖିଲା ମାତ୍ରେ ଶ୍ରୀମୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ବୋଲି ଚିହ୍ନି ପାରି କ୍ଷମା ତରତରରେ ଆଗନ୍ତୁକଙ୍କୁ ଜୁହାର ହେଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ସାଧୁ ସରଦାର ପୁଅ ବୋଲି ଚିହ୍ନି କ୍ଷମାକୁ ଘୋଡ଼ା ଧରାଇ ଦେଲେ । କ୍ଷମା କିଛି ଶଙ୍କି ଗଲା, ତାହା ବୋଲି ସେ ଭାବାର ଅଙ୍ଗ ସୌଷ୍ଠବ ଲୁହୁରେ କି ମାଧୁରୀ ଲହରୀ ଲୁଚିଗଲା ତା ନୟନେ । ସେ ସ୍ତବ୍ଧ କି ବିସ୍ମିତ ନ ହୋଇ ବିନୀତ ସମ୍ଭ୍ରମରୂପ ଧାରଣ କଲା । ତାଙ୍କ ତେଜ ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ । ସ୍କୁଲରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଶତ୍ରୁ ଆଗେ ସାନ ସେପରି ଦେଖାଯାଉଥାନ୍ତି ସେହିପରି ଦେଖାଗଲା ।

“ସରଦାରେ ଅଛନ୍ତି ନା” ବୋଲି ଶ୍ରୀମୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ପଚାରନ୍ତେ “ହଁ ଅଛନ୍ତି” କହି କ୍ଷମା ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲା । ଜଣେ କେତେ ଭୂଇଁଆଙ୍କୁ ପଚାରୁ ଥିବା ସାଧୁ ସରଦାର ଆଗେ

ଆଗେଗ ଅସୁଥିବାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଟ୍ଟନାୟକ ଦେଖିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦୂରୁ ଶଙ୍ଖି ଶାଢ଼ି ସାଧୁ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟକୁ ଜଣେ ଲୋକ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେଲ୍ । ଶୁଣିଲାପରେ ବଣରେ ନଆଁ ପରି ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ବାର୍ତ୍ତା ସାମାନ୍ୟ ଭୂଇଁଆ ପଲ୍ଲୀରେ ଅଗ୍ନି ଫିଙ୍ଗୁଲିକ ବୁଲିଗଲା ।

ସୁତରାଂ ସରଦାରେ ୪ ଆଉ ୨ ଭୂଇଁଆଏ କୁମାର କରୁ କରୁ ତରୁଣୀ ପଲଟେ ଭୂଇଁଆଣୀଏ ଦେଖାଦେଲେ । କେହି ଖାଟରେ କେହି ବା ଧୀରେ ଗତି କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେଶ ସଜ୍ଜା ନାହିଁ । କେହି ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି, କେହି ଧଡ଼ି ପକାଇଛନ୍ତି । କାହାର ଲୁଗା ନୂଆ କାହାର ବା ପୁରୁଣା, କେହି ଧୋବ କେହି ମଇଳା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି । ଏହିପରି ସୁମନାଏ ମନ୍ଥରଗାମିନୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀରେ ବିବିଧ ସୁମନମେଳା ଭାସିଲା ପରି ଅବଳାମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଏହା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ନୁହେଁ । ଆଳୁଣୀ, ଧାଙ୍ଗୁଣୀ, ସୁନାସି ପ୍ରଭୃତି ପୀତଳେଶ୍ୱର ସୁସ୍ମଟନମଣ୍ଡିତ କାହାରି ଗଳା ଅବଗୁଣ୍ଠନରେ ଆବୃତ ନୁହେଁ । ଏହା ବୋଲି ଆଉ ସବୁ ସମାନ ନୁହେଁ । କାହାର ଗଣ୍ଡ ଝେସପାଳ ପରି ଗୋଲ, କାହାର ବା ପାଚିଲା ଆମ୍ବ ପରି ଲମ୍ବ, କାହାର ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ମାଡ଼ୁଛି, କେହି ବା ଶରତ ଶିଶିର ଫଳ ପରି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଲଳନାର ମନ କଳନା ସହଜ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଏ ସେ ମାନ ଗାଉଁଆର କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗ ବାଳ କାଳ ନାଗୁଣୀ ପରି ଭୁଲାଉଣୀ ନାହିଁ । ପତି ମନ ନଚାଇବା ଭଳି ନାସାଫୁଲ, ନଥ୍ ଝୁଲ ଠାଣି ନାହିଁ । ଗ୍ରୁନିକ ଅସମ୍ମାନ କାଳଭଳ ବାରଜନସୁନା କୁନ୍ତଳମୂଳ ନାହିଁ । ଅବଗୁଣ୍ଠନର ଅଭାବ ଏହାର କାରଣ କି ନା ତାହା ଭୂଇଁଆମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ତଥାପି ଚଞ୍ଚଳା-ଖଞ୍ଜରୀଟ-ନୟନ କି ଉଦବାସେ ମୃଦୁହାସର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏ ସ୍ୱାଭାବିକ କି ନା ଭଲ କି ମନ୍ଦ ତାହା ଅସଭ୍ୟ ଆତ୍ମଧାରିଣୀ ଭୂଇଁଆଣୀଏଁ କହନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁଗି-

ରମଣୀଏ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ରାଜା ମହାରାଜା-ମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ହୀରା, ପାନ୍ନା, ମୋତି, ମାଣିକ୍ୟ ଲୋଭିଲାପରି ଭୂଇଁଆଣୀଏ କାଚ ପଥର ମାଳି, କଂସା, ପିତଳ, ଖଡ଼ୁ, ବଳା ଲୋଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଯେ ଯେତେ ଦୂରେ ଥିଲେ ଲୋକ ତାହାର ଦେହରେ ସନ୍ଧାଣ କରି ପାରିଲେ ଦୁଇ ଗୁଣ କଥା କହିବାକୁ ଦୁର୍ବଳା ଅବଳା କାତର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଯୁବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡନକୁ ଅଳଙ୍କାବୃତ ଲୋଡ଼ନ ନାହିଁ । ମନକୁ ହାଣି ନେଉଥିଲେ ଭଳି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ନାହିଁ । ଶୁଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତଙ୍କ ଘର ତାଙ୍କ ଜେମାଣ୍ଡ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବସନ୍ତ ଯେଉଁ ନାନାବିଧ ଲୋଲ୍ଲିତ ମାଳରେ ଆବୃତ, ତାହା ରମଣୀବୃନ୍ଦ ଗତି କାଳିବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର-କୋଦଣ୍ଡ-ଭୂଷିତ ଘନମାଳା ପରି ଲୀଳା ଖେଳା କରୁଛି । ଅଳଙ୍କାର ସୁନ୍ଦର ଅସୁନ୍ଦର କରୁ କି ଉଜ୍ଜଳ ନାଟ କରୁ, ପ୍ରକୃତି ସବୁ ଭୂଇଁଆଣୀଙ୍କ ମୁହଁ ଗୋଟିଏ ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ିଲା ପରି ଦେଖାଯାଏ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଲଲାଟ, ନାସିକା, ନୟନ, ଭ୍ରୂଲତା, ଅଧର, ଚିବୁକ ଏକାପରି । ଏଥିରେ ଆଖି ପଡ଼ିଲେ ଭୂଇଁଆଣୀ ନୁହେଁ ବୋଲି ଭୁଲ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ତଥାପି ପ୍ରକୃତି କାଳର ମହିମାକୁ ଜିଣିପାରି ନାହିଁ । ବାଳିକା, ଯୁବତୀ, ପ୍ରୌଢ଼ା, ବୃଦ୍ଧାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ପ୍ରଭେଦ, ତାହା ଦୃଷ୍ଟିମାତ୍ରରେ ବୋଧ୍ୟମାନ । ସଭିଙ୍କି ଚକ୍ଷୁକୁ ଫାଙ୍କି ଦେବା କାଳ ଆଗରେ ହାରି ରହିଅଛି । ପୁଣି ଏମାନେ ଭୂଇଁଆଣୀ ବୋଲି ମନେ ନ ହେବ ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଲାବଣ୍ୟ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକୃତିରେ ନେପାଳୀ, ଭୋଟାନୀ, ଇରାନୀ, ଜାପାନୀ, ଚୈନିକୀ, ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କି ଭୂଷିତ କରିଥାଏ, ତାହାଁରେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ । ତଥାପି ଯୌବନର ଅସ୍ଥିର ପକ୍ଷୀ ଆ ବୁଡ଼ି ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଠି ସମାନ କରି ଦେଖି ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ଚକ୍ଷାମାନୀ ତାହାର ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହର ଦାସ ପରି ଦେଖାଯାଏ ।

ସେ ଡିନ ସରଦାରର ଝିଅ । ଏଣିକି ପୁଣି ସାଧୁ ସରଦାରର ବଡ଼ ବୋହୂ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାପ୍ତ କି ନା ତାହା ଯୌବନ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଯାକ ବଞ୍ଚ ସବୁ ଭୂଇଁଆଣୀଏ ଆଗ କରନ୍ତି । ଚଳରେ ବଧାଣ ଗାଈ ବା ନାହୁଆ ପିଂଢ଼ରେ ଶିଙ୍ଗାଆଣି ଠିଆ ହୋଇଛି । ତଥାପି ସେ ଫୁଲେଇ ନ ହୋଇ କାନ୍ଧ ତେଜ କଦଳୀ ଭଳି ନଇଁ ଟେଢ଼ୁଲିପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ଆଗଭଳି ହେବାକୁ ବଧ ଡରୁଚକିର ଦୂରନ୍ତି । ତାହା ପଛରେ ରହିବାକୁ ସବୁରି ଚେଷ୍ଟା । ଯାହା ଆଗ ତାହା ସବୁ ତାହା ହାତରେ, ସେହି ଅନୁସାରେ ସେ ହୁମ୍ବ ପଟନାୟକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମୂତର ଭୂଇଁ ଲଟି ଅନ୍ୟଜଣଙ୍କ ହାତରୁ ପିଢ଼ା ନେଇ ଥୋଇଲା । ବଡ଼ର ଯେ ସ୍ଥାନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ଦେଖାଇ ଦେଲା । ଜଣାଶୁଣା ସ୍ୱତ ଅନୁସାରେ ହୁମ୍ବ ପଟନାୟକ ପିଢ଼ା ଉପରେ ଠିଆ ହେଲେ । ଶନାମାଳୀ ପ୍ରଭୃତି ମିଶି ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ହଳଦୀ ପାଣି ଢାଳିଦେଲେ । ସମସ୍ତେ ହୁଳାହୁଳି ଦେଇ ବନ୍ଦାପନା ସାରି ତଳଉରେ ଟଙ୍କା ଅଧେଲି, ଖଜୁରି ପଟିଆ, ବୋଇତି କଖାରୁ, କନ୍ଦମୂଳ, ଡାହାଙ୍ଗୁଆ ଗ୍ରାମ୍ଭ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତ୍ରୀମୂତର ରଖି ଜୁହାର କରି ଠିଆ ହେଲେ ।

ହୁମ୍ବ ପଟନାୟକ ତଳଉରୁ ଟଙ୍କା ଅଧେଲି ଉଠାଇ ନେଇ ଚାଣ୍ଡିରେ ଗୁଡ଼େଇ ରଖିଦେଲେ । ପୁଣି ପିଢ଼ାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଖାଲି ଖଜୁରି ପଟିଆ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ ସରଦାରଙ୍କୁ କହିଲେ । ତେବେଣି ସରଦାରଙ୍କ ବୋହୂ ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼େଇ ଉଠାଇ ନେଇ ଆଉମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଯେପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା । ଏଥିପାଇଁ ସଭା ସମିତି ନାହିଁ, ସ୍ୱାଗତରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପତ୍ର ନାହିଁ, ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ କାଗଜରେ ସମସ୍ତ ମାଣିକ୍ୟ

ଝୁଣ୍ଟ ନାହିଁ, କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଶୋଭିତ ପଶାଧାର ନାହିଁ । ଏ ପାଖରୁ ବା ସେ ପାଖରୁ ପୂର୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବକ୍ତୃତା ନାହିଁ, ଧନ୍ୟବାଦର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ନାହିଁ । ଖବର ପତ୍ରିଆ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠକାସ୍ତକଙ୍କ ଗ୍ରାମଟିରେ ଭେଟି ! ପୁଣି ସେ ସ୍ୱଜ ଦରବାରର ଲୋକ । ସୁନାପଇତା, ପାଟପିତାମ୍ବର, ହାତି, ଘୋଡ଼ା ଲେଙ୍କି ଦେଖିଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଭୂଇଁଆମାନେ ଏହିପରି ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ସେଇ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପୁରାଣରେ ଶୁଣିଛନ୍ତି ଓ ପଢ଼ିଛନ୍ତି ଯେ ଭକ୍ତିପ୍ରିୟ ଭଗବାନ ରାମ କୃଷ୍ଣ ରୂପେ ଶବର ଶବରୁଣୀଙ୍କ ଫଳ ମୂଳ, ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କ ତଖାତୋଳାକ, ବିଦୁରଙ୍କ ଖୁଦ ଶାଗରେ ଗ୍ରହଣ କରି ବଡ଼ ପ୍ରୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଣୁ ଜଣେ ଭକ୍ତ ବଡ଼ କି ସୁନା ରୂପା ସ୍ନୁସୁ ମାଳା ବଡ଼ ସେ ଜାଣନ୍ତି । କିପରି ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଭଲ ବା ମନ୍ଦ ତାହା ଭୂଇଁଆ ଜାଣନ୍ତି କିମ୍ବା ତାହା ଯେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ସେ ଜାଣନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମନ କଥା କେହି କଳ୍ପନା କଲ୍ପନାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଯାହା ମନ କଥା ଲେଖା, ତାହା ଆଖିକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଉ ।

ବନ୍ଦାପନା ସାରି ଭୂଇଁଆଣୀଏ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଞ୍ଚନାସ୍ତକଙ୍କ ଗ୍ରାମଟିରେ ସ୍ଥିତ ଯେପରି ଥିଲା ସେପରି ନୁହେଁ । କେହି ହେଁଟାଇ ଚେଟମ୍ଭିକା ହୋଇ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ କଥା କହୁଛି; କେହି ଠୋ ଠୋ କରି ହସି ଉଠୁଛି, ଜଣେ ହସି ହସି ଆଉ ଜଣଙ୍କ ଉପରକୁ ଢଳି ପଡ଼ୁଛି । କେହି କେତେବେ ପଛକୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ହସୁଛି, କେହି ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତୁଛି । ସେମାନଙ୍କ ମନଭାବ କଥାବାର୍ତ୍ତା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ପରି ମଧ୍ୟ ଦଳମାଳୀ ଏହିପରି କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ଶରଦ ଯାମିନୀର ନକ୍ଷତ୍ରମାଳା ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଧାକର ବା କଳିତା ବଣାଖାଙ୍କ

ମଧ୍ୟରେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କେମାନ୍ତ ପଣ ଦେଖାଯାଉଛି । ତଥାପି ଶ୍ୟାମ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମନ ମୋହିବା ପାଇଁ ସେ ଏପରି କରିବା ଜଣାଯାଉ-ନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ ଯେ ସେ ସରଦାରର ଝିଅ, ସରଦାରର ବୁଆ ହୋଇଛି । ତାହା ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ସୌଭାଗ୍ୟ । ତାକୁ ସମସ୍ତେ ଭଲ କହୁଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଭୂଇଁଆଣୀ ଦୋସ୍ତରୁଣୀ ହେଲେ ତାହାର ମାଇଁ ବା ଠାରୁ ମରିବା ଭଲ । ଏଣେ ଶ୍ୟାମ ପଟ୍ଟନାୟକ ଦରବୁଢ଼ା । ତାଙ୍କ ଜାତି ଭିନ୍ନ । ଏଠାରେ ସେ କଳାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକା । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଚନାମାଳୀ ବା ଅନ୍ୟ ଭୂଇଁଆଣୀଙ୍କ ସହ ମେଳ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଅନୁଚିତ ଭାବି ଶ୍ୟାମ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ମନ ନାହିଁ କି ନଥିଲା ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଯେ ଭୂଇଁଆଙ୍କର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଉଛି ।

କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ କାହାର ମନରେ କିଛି ସୁଖ ଦୁଃଖ ହେଉଛି କି ନା ତାହା ଭୂଇଁଆମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ତାହା ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ସବୁ ଭୂଇଁଆ ଭୂଇଁଆଣୀଙ୍କ ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କ ଜଣା ନାହିଁ । କେବଳ ଶ୍ୟାମା ଚନାମାଳୀ ଚିତ୍ର ପଢ଼ୁଥିବା ମାଧ ଗୋଡ଼ା ଭବ ଏବଂ ବିଶେଷ ଜଣାଅଛି । ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ବିବାହ ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ସେଠାରେ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ଚନାମାଳୀ ବାଣାଶୁରକୁ ବାହା ହେଲାଣି । ଏଥିରେ ଚନାମାଳୀ ବା ବାଣାଶୁର କିଛି ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ସାଧୁ ସରଦାରର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଏହା ହୋଇ-ଅଛି । ଯାହା ହେଲେ ବି ଶେଷ ସରଦାରର ସରଦାରୀ ପାଇବାର ଶ୍ୟାମାର ଯେଉଁ ଆଶା ଥିଲା, ତାହା ଆଉ ନାହିଁ ।

ଶୀତଦିନର ସନ୍ଧ୍ୟା ଶ୍ୟାମା ଦିନରେ ଦୂରରେ ଥାଏ । ଚନାମାଳୀ ଏଣିକି ଅକାଳେସକାଳେ ରହେ ହୁଏ । ଆଜିପରି ବାଘ

ଉପସ୍ଥିତରେ ଶ୍ୟାମା ଚନ୍ଦ୍ରମଣୀଙ୍କର ମୁହାଁମୁହିଁ ହେବାକୁ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ ଶ୍ୟାମା ମନରେ କିଛି ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏହା ବୋଲି ସେ ସେ ବାପ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରମଣୀ ଆଜିକୁ ଠିକ ରହିଛି ତା ନୁହେଁ । ଭଗାରୀ, ଅଧର ପ୍ରଭୃତ ମଧ୍ୟ କିଛି ପ୍ରକାଶ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାହାର ମନ କିଛି ହେଉଅଛି କି ନା ସେ ଜାଣନ୍ତି, ବାହାରୁ କିଛି ଜଣାପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ତାହା ମନ ଏପରି କେତେ କାଳ ଲୁଚି ରହିବ ଦେଖାଯାଉ ।

ଶ୍ୟାମା ମନ କଥା ଯେବେ ପ୍ରକାଶ ପାଉ, ସେପରି ଚେଷ୍ଟାରି କ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଞ୍ଚାୟତଙ୍କର ଡର ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ନିଜ ଓ ଭାଇଆଙ୍କର ସୁନା ବଳା, ଗୁଡ଼ିବଳା, ଖଟ ପଲଙ୍କ, କାନ୍ଥ ବାଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ସରଦାରେ ଓ ସରଦାରଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କର ଧାଙ୍ଗଡ଼, ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ, କୁଲୁଣୀ, ମାଙ୍କଡ଼, ଚେଲିକ, ମେଣ୍ଢା ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଞ୍ଚାୟତ ସର୍ବେ ଯାଇଁଲେ କହିଲେ, "ସରଦାରେ ! ବସ୍ତିରେ ରହିବା ପାଇଁ ତୋ ପୁଅକୁ ଗୋଟିଏ ଦେବାକୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ।"

ସାଧୁ—"ତୁମ୍ଭ ଗାଁରେ ଲୋକ ମୋର ପୁଅ କାହିଁ ?"

ଗ୍ରା—"ବାଣୀ ଆଉ ଶ୍ୟାମା ।"

ସା—"ସେ କୁଆ ଧରି ଭାତ ଖାଇ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ।"

ଗ୍ରା—"ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାମ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଆଉ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି । ସେ ବୁଢ଼େଇ କୁଆ କାହିଁକି ହୁଅନ୍ତେ ?"

ସାଧୁ—"ଯାହାଙ୍କର ବାପ ମା ଅଛନ୍ତି, ସେ କୁଆ ହୁଅନ୍ତି ଆଉ କଅଣ ?"

ଗ୍ରା—"କୁଆ ହେଲେଣି ସେତେବେଳେ ଗାଁରେ ରଖିବାକୁ ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ସେତେବେଳେ ଯାଙ୍କୁ ବାକି ଆଉ କଥା ଅଛି ?"

ସା—"ତୁ ଯେତେବେ ସୁନା ପଞ୍ଜୁରୀରେ କୁଆଟାଏ କ ପାଳିଟାଏ ରଖିବୁ, ସେ ବାଟ ପାଇଲେ ପଳେଇବ, ନାହିଁ କି ତାକୁ ଦେଖି

ଆଜି ଶୁଆ ସାଙ୍ଗ ଆଜି ପଞ୍ଜୁରୀରେ ଆପେ ଆପେ ପଶିଯିବ ? ତମ କଥା ଶୁଣେ ଆମ କଥା ଶୁଣେ ?"

ଝୁ—"ଯେତେବେଳେ ଝୁମୁଙ୍କର ମନ ହୋଇଛି ସେ ଯୋଡ଼ିଏ ନେବେ । ତେବେ ଏତେବେଳେ ସାହାକୁ ସୁଖ ପାଅ ତାକୁ ପାଖରେ ରଖିନେଲେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ ?"

ସା—"ବାପ ମାଙ୍କୁ ସକାଶ ସୁନ୍ଦର ଦେଖିଛି ସେପରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ନଥାଇ ଛନ୍ଦିଛି ସେପରି । ସେ କୁଆ ବନ୍ଧନ୍ତୁ ବାଡ଼ୁ ଆଗରେ ଦୂର ଚଳ ମୁଁ—"

ସାନ୍ତ୍ରର କଥା ନସରୁଣୁ ଶ୍ୟାମା କହିଲା 'ବା' ମୁଁ ଯିବି ତୁ ମନା କରନା ।"

ସା—"ତୁ କୁଆଡ଼ା କି ଜାଣୁ ? ତୁ ଯିବୁ, ଆମେ କି କରିବୁ ?"

ଶ୍ୟା—"ଯାଇ ଅଛୁ—"

ସା—"ସେ ବେଳକୁ କଅଣ ହେଲୁ ? ଚୋର ପରି ସେ କୁଆଡ଼ାଏ ନା ଆଉ କଅଣ ?"

ଝୁ—"ଝୁମୁ ଆଜ୍ଞା ଉଷ । ଶ୍ୟାମା ବି ରାଜି ହେଲଣି । ସାଥେ ସାଥେ ନେଇଯିବାକୁ ଝୁମୁର ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି । ସେ ମୋ ପାଖରେ ରହିଲୁ ଏ ଘରେ ଦେଖାଯିବ ।"

ଝୁମୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କଥା କହିବାକୁ ଅନ୍ୟ ଭୁଇଁଆଏ ବି କହିଲେ । ତାହା ଦେଖି ଶୁଣି ଶ୍ୟାମା ମଧ୍ୟ ରାଜି ହେଲା । ସରଦାର ଅଗତ୍ୟା ସମ୍ମତ ହେଲେ । ମନ କଥା କାହାରିକି କହି ନ କହି ଶ୍ୟାମା ଝୁମୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଅନୁଗାମୀ ହେଲା । ଅନ୍ୟ ଭୁଇଁଆ ଭୁଇଁଆଣୀଏ ଆପଣା ଆପଣା ବାଟ ଧଇଲେ । ସେଥି ମନ କଥା ସେଥି ମନରେ ରହିଲା ।

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ଅଜାତକ ସନ୍ତାନେ ଓଲଟି ହେଉନ୍ତୁ ବା ନ ହେଉନ୍ତୁ, ତହିଁରେ ବଡ଼ ଦେଉଳ ବାନାର କଥା ଆସୁନାହିଁ କି ଯାଉନାହିଁ । ରସ ଖାଇ ବରଷା ଧନଗୃହ ସବୁବେଳେ ଆପଣା ମନକୁ କେବେ ଭାଙ୍ଗୁଛି, କେବେ ଗଢ଼ୁଛି, କେବେ ଶାନତଳ ଉପରେ ପଡ଼ି ରହୁଛି । ବାହାରେ ବାନା ଯେପରି ଭିତରେ ଠାକୁରେ ସେହିପରି । କେଣ୍ଟି ବେଶ ସାଜ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ଠାକୁରେ "ଦାରୁଭୂତୋ ମୁରାରି" । ସେ ଯେ ଅଙ୍ଗରୁ ଅଳଙ୍କାର ବେଢ଼ିଲ ନେଇଛନ୍ତି ତାହାର କଅଣ କରୁଛନ୍ତି କାହାକୁ ଯେ ଚାକ୍ଷୁରେ ବସ ଗଢ଼ ହୋଇ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରୀତିଲାଭ ହେଉଅଛି ତାହା ଭକ୍ତ ବୁଝୁ କି ବୁଝୁ, ହେଉଅଛନ୍ତି, ତାହା କହି ଜଣାଯାଉନାହିଁ । ନିଶ୍ଚଳ ନୀରବ ମୂର୍ତ୍ତି କିଛି କହିବା ନ କହିବା ଆଖି ଦେଖୁ ନାହିଁ, କାନ ଶୁଣୁ ନାହିଁ କି ନାକ ଜାଣୁ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ସେ ଯାହା କହୁ ବା କରୁ ଆପଣଙ୍କୁ

ଯେ ଆସୁଛି ସେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ନ ଲଗାଇ ଯାଉ ନାହିଁ । ଠାକୁରେର ତ ଅଧିକର କଥା, ଯେ ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଯାଉଛି ସେ ସିଂହଦ୍ୱାରର ମୁଣ୍ଡ ନ ନୋଇଁ ଯାଉ ନାହିଁ । ସେ ଠାକୁରଙ୍କୁ କି ସିଂହକୁ ଜୁହାର ହେଉଛି ତାହା ସେ ଜାଣେ । କିମ୍ବା ସେଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ, ନଶିମା, ହନୁର ଭୃଭୃଙ୍କ ପ୍ରତିମାରୁ ଛାଡ଼ିଆ ଅର୍ଜନ ପ୍ରଭୃତି ଦର୍ଶନୀ ନ ପାଇଲେ ପାଣ ପୂରାଇ ଧଇଁଲ୍ଲ ନାହିଁ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ ଲୋକେ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୋଳ, ହଟହେର, ଶିବରାତ୍ରି, ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ଯେ ଭିଡ଼ ଦେଖାଯାଏ ବର୍ଷସାରା ଦିନ ସେ ଭିଡ଼ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ସ୍ୱତଃସ୍ଫୁର୍ତ ହେଲା ପରି କେହି ଦିଶୁ ନାହାନ୍ତି । ଅନୁରୋଧ ଉପରୋଧ ବା ଆଦେଶରେ ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଯିବା ପରି ମନେହୁଏ ଦେଖା ଯାଉ-ଛନ୍ତି । ଆହେଟା ଆପଣା ସ୍ୱର୍ଗ ସେବକାରେ କେହି ଗରବ ନାହାନ୍ତି । ନାନା ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରେ ନାନା କଥା ।

କେମା କହୁଛି ଯେ ତାହା ବାପ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଆକାଶ ଅଧିଆ ପଡ଼ିଛି । ମାଧିଆ ସେଉଁ ବଳଦ କିଣିଛି ସାଧୁଅ ତାହାର ପ୍ରଶଂସା କରି ଦାମ ପଚାରୁଛି । ଟେମା କହୁଛି ଯେ କାହିଁ ଖଜଣା ଦେବ ତାହା ତାକୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ମହିଆ ରସିଦ ପାଇଁ ବ୍ରୀହି ଉଧାର ମାଗୁଛି । ସନ୍ତୁଆ କହୁଛି ଯେ ଭଜ ଷୁର ଅଣା ସୁଧ ଦେଇ ପଚିଶ ଟେବର୍ଷୀ ଟଙ୍କା ଦେଇଛି ବୋଲି ଭଜନମହାପାତ୍ର ଭୁହୁଛି । ମଧୁ କହୁଛି ଗତବର୍ଷର ଯେ ଋଣ ଟାଆକୁ ଯେତର ବୋଲି ବାକୁଛି ତାହା ତାକୁ କାହିଁରେ ସମ୍ଭବ ? ଏହା ଶୁଣି ବାଲିଆ କହୁଛି ଯେ ରଜାଘର ଋଣ । ତାହିଁରେ ସୁନା ଲାଗିଛି । ସତ୍ତା ହେଉକା ପଚ୍ଚି ହେଉ ଗନ୍ଧାର ଋଣ ନ କାଟିଲେ ନ ଚଳେ ।

ଏହିପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ସମସ୍ତେ ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । କେବେ କେବେ ଜଣେ ଅଧେ ଫେରୁଛନ୍ତି । ଆଜଣା ଆଚଣା କଥାରେ ଏଠାଖ ସେଠାଖ କୋଳାହଳ ଯୋଏ ଲୋକେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଧରି ଚଢ଼ିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଏମାନେ ସେ ମୂଳିଆ ମାନିଆଙ୍କ ପରି କେବଳ ଗରିବ ଲୋକେ ତାହା ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଦେଉଳିଆ, ଧନବେବସାୟୀ, ନାୟକ, ଗଡ଼ନାୟକ, ସରଦାର, ତହସିଲଦାର ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ପ୍ରକାର ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି । ସମୟେ ସମୟେ କରଣ, ନଅରି କରଣ, ପାଣ୍ଡିଆ, ଶାସ୍ତ୍ରପଣ୍ଡିତ, ପାଟଯୋଷୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣପୁରୁଷ ପ୍ରଭୃତି ଆସି ମିଶୁଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଆମ୍ଭ ଆସ୍ଥ ରାଜ୍ୟର ଦେବାଶ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଦେବେଲା । ରାଜାଙ୍କର ଏ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା । ଏହାଙ୍କର ବାଦ୍ୟମାନରେ ଆତ୍ମମାନେ ତନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର ନ ନିକଟରେ ନବେଦ୍ୟାତ । ଏହାଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଆଖି ଆଉ ଅନେଇ ପାଇ ନ ପାରେ । ଅଧିକ କି ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଏହାଙ୍କ ଏତ ପାରିବାହିଁ । ଦେଖିବାକୁ ସୁଦର୍ଶ, ସବଳ, ସୁନ୍ଦର ସୁପୁରୁଷ । ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବ ନଦେଖିଲେ ମୋହିତ ବସ୍ତୁ ବଡ଼ଳ ବଡ଼େ ପଡ଼ିଲା ପରି ବୋଧହୁଏ । ସୁପ୍ରଶସ୍ତ-କପାଳ, ଉନ୍ନତ ନାସିକା, ଦୃଢ଼ ସ୍କନ୍ଧ, ବଶାଳବକ୍ଷ, ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ ଭୁଜ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି ଶତ୍ରୁ ନ ଶଙ୍କି ରହି ନପାରେ । ବାହାକୁ ଦେଖିଲେ ହୃଦୟ ଗଙ୍ଗାଜ୍ଞ ଗମ୍ଭୀର ଟେକି ଚଷ୍ଟା ଜଣାଯାଏ । ତହିଁରେ ସୁନି ତଳ୍ଲିପାଶରେ ଘୁଞ୍ଚିଆ ଗାଳୁଆ ପ୍ରଭୃତି ଟୋକା ଦେବାଶ୍ରୀ ସୁଅଟେଓ ପରି ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲୁଛନ୍ତି । ଦେବାଶ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଲେ, ବାଟଘାଟ ଲୋକେ ଅଲଗା ହୁଅନ୍ତି । ନିଟଞ୍ଜ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ପାଞ୍ଚ ସାତ ପୁଞ୍ଜ ଯାଇ ଏବେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ି କୁହାରି ହେଉଛନ୍ତି । ତଥାପି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଦୂର ହ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଦୂର ଗୁଣପଦ ରାଜା ମଧ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି

ତେବେ କେତେବେଳେ କାହାରି କାହାରିକୁ ଘଣ୍ଟାଏ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାରେ ଦେଖାଯାଉଛନ୍ତି । ପାଖ ଲୋକଙ୍କର ଶାନ୍ତି ନା ସୁଖପାଇଁ କି ଅନ୍ୟ କାହିଁ ପାଇଁ ଏ ସବୁ ହେଉଛି; ତାହା ସେମାନେ କମ୍ ବେଶୀ ଜାଣନ୍ତି । ଏ ଭଲ କି ମନ୍ଦ ସେମାନେ ବୁଝନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ ବେବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ପ୍ରଶାନ୍ତ, ସୁଧୀର ଏହା କେହି ମନା କରି ନ ପାରେ । ଦୂର ଦୂର କରି ପାରେ ନ ଭୁଲିଲୁ ଦେଖାକୁ ଯାହାଙ୍କର ପାଖ ଲୋକେ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କରି ଯେପରି ଗୁଣ ସବୁ ଆଶିବୁଲୁଶିଆ ।

ଶ୍ରୀମା ଶ୍ରୀମାଙ୍କ ପରି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ କାହାରି ଆଖି ପଡ଼େ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବେବର୍ଣ୍ଣ ଆପଣା ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଗର୍ଭଗୃହମଣ୍ଡପରେ ଶାସ୍ତ୍ରାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କରି ମୁଣ୍ଡଟିଆକୀ ଦୁଆରେ ଠିଆ ହେଲେ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଜଣେ ପଣ୍ଡାଏ ରୁପା ଥାଳିଆରେ ତୁଳସୀ ଆଉ ଧଣ୍ଡା ଏବଂ ଜଳଗୋଟି ରୁପା ପାତ୍ରରେ ପାଣି ନେଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପାଟେଧାରୀ ନେଇ ବେବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଗଳାରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଲମ୍ବାଇ ଦେଲେ । ଏଣେ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ଗ୍ରାହ୍ମଣେ ପିତଳ ଥାଳିଆ ଓ ଗାଡ଼ୁ ନେଇ ବୃଦ୍ଧା ରାମୁଗୁରୁ ଶ୍ରୀମୁ ପଣ୍ଡାସୁନ୍ଦର, ଶ୍ରୀମୁକରଣ, ନଅର ଶିକାରି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କି ଜଳ ତୁଳସୀ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାର୍ଷିକ ଦୁଇଥା ପାଇଁ ଯେ ଏପରି କରାଗଲା କମ୍ ଧଣ୍ଡା ଅଭାବରୁ ସେ ଆଉ କେଉଁ ଧଣ୍ଡା ନ ପାଇଲେ ତାହା ନୁହେଁ । ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ବେବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପରି ଆଉ କେହି ଜଳ ତୁଳସୀ ବା ଧଣ୍ଡା ପାଇବା ବଧି ନୁହେଁ । ଏକ ସମୟରେ ବେବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ବାପ ଅଜା କ ଥିଲେ ଓ ସେ ନିଜେ - କିପରି ଅବସ୍ଥାରୁ ଉଠି ଠାକୁରମାନଙ୍କର ଏପରି ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି, ତାହା ସବୁ ଗପ ଦେଖିଲେ ଯାହା ହେଲା ତାହା ଦାଗ୍ ସୂଚିତ ହୋଇଥିବା ହେଉଅଛନ୍ତି ।

ଅପର ପକ୍ଷରେ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାନ । ବେବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା ତାହା ଅନୁଭବ-ନ ହେଲେହିଁ ବାସ୍ତବସ୍ଥ ହୋଇ ନପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏପରି କାଳେ କାଳେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ପଦେ ଦୁଇପଦ କଥାରେ ସରିବାର ନୁହେଁ । ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ରାଜ୍ୟଲୋକଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ବେବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଖଣ୍ଡପତିଆ ଘୋଷଣା କରିଦିଆଗଲା । ସେ ତାହିଁରେ କିଛି ପ୍ରୀତି ପିଟାଇଲେ ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଗଳୁଡ଼ି ଖମ୍ବ ନିକଟରେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ଆସନ ଲୋଡ଼ା ହେଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ପରି ସେ ଭୂଇଁରେ ବସିଲେ । ପୁଣି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେଉଁଠାରେ ବସିବ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଦେଲେ ନାହିଁ । "ଆରେ ପକ୍ଷୀ ଆପଣା ମହତ ଆପେ ରଖି" କଥା ଅନୁସାରେ ବ୍ରହ୍ମା ବାସୁଗୁରୁ ପାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ଆପଣା-ଆପଣା ସ୍ଥାନ ଖୋଜି ନେଲେ ।

ଏଠାରେ ଟେବିଲ କିମ୍ବା ବେଞ୍ଚ ନାହିଁ, କିମ୍ବା କାର୍ପେଟ ତାହା-ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ମାଟିରେ କେତେ କେହି ପଟ୍ଟୁଡ଼ି ଚଟାଣି ଲୁଗା-ଆସ୍ତୁ ମାଡ଼ି, କେହି କେହି ଚେକା ପକାଇ, କେହି କେହି ବା ଆସ୍ତୁ କୁଣ୍ଢାଇ ବସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆପେ ଆପେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ, ମହାନାୟକ, ଗଡ଼ନାୟକ, ପଟେଲ, ପଧାନ, ସରଦାର ପ୍ରଭୃତି ବେବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଓ ତେଲି, ଗଉଡ଼, ଭୂଇଁଆ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିଲେ । କେତେ ଲୋକ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ । ଆପଣା ୨ କଥା ବୁଝି ଆପଣା ସ୍ଥାନ ନେଲେ । କେହି କାହାର ସ୍ଥାନ ପାଇଁ ଜିଦି କରିବାକୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା କେହି କାହାରିକି ଉଠାଇବାକୁ ନାହିଁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକେ ଏକଦଳ ହୋଇ କାନ୍ଥମୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ । ସ୍ଥାନାଭାବରୁ ସେ ଏପରି ହେଲା ତାହା ନୁହେଁ । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସଭାରେ ବସି ସଭାଜନ ହେବା ତାଙ୍କର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ରହି ସେମାନେ ସଭା ଦେଖିଥାନ୍ତି, ଆଉ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଥାନ୍ତି । ଏହିପରି ସଭା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଗର୍ଜ୍ଜନାପୂର୍ବକ କହିଲେ—

"ଯାରେ ! ଲଢ଼ାଇ କେବେ ହେବ ?"

ମଦନ—"ସେଇଁଥି ପାଇଁ ଆସିଥାଇଁ ସେ କଥା କୁଆଡ଼େଗଲ ! ଆଗେ ଲଢ଼େଇ କଥା !"

ଯଦୁ—"ମ, ଆମ ଜାନ୍ତି ବାଉଁଶ ଭୁଣ ଖାଉଛି । ଖଣ୍ଡାରେ କଳଙ୍କ ଲାଗୁଛି, ଲଢ଼େଇ କଥା ଆଗେ ନୁହେଁତ ଆଉ କେଉଁ କଥା ?"

ହରି—"ବସି ବସି ଜାଗିର ଖାଇ ୨ ପେଟ ପୁରୁ ନାହିଁ କି ଧନ ସରୁ ନାହିଁ ! ଲଢ଼େଇ ନୋହିଲେ ହେଉଛି ?"

ଚମ୍ପଟ ସିଂହ—"ହିଁ ହିଁ ତଷା କି ଜାଣେ କପୂରର ଗୁଣ, ମୂର୍ଖି ମୂର୍ଖି ବୋଲେ ଘଇଁଷବ ଲୁଣ !"

ମଦନ—"ଘର ସ୍ୱାମିଙ୍କ କୋଡ଼ି ବାଆ ପିଇଲା ପରି ଲାଗୁଛି । ଆମ୍ଭ ଜାକି ଗୁଡ଼ାକ ଯୋଗାଇ ୨ ବେଠିକରି ୨ ମରିଲୁଁ । ତୁମ୍ଭ ତ ଜାନ୍ତି ପଟେ ମାତ୍ର, ଖଣ୍ଡା ଘଟେ ସ୍ୱର୍ଗେଇ ଦେଲେ ବାଜା ବଜେଇ ଝୁଂପଟ ସିଂହ, ଚମ୍ପଟ ସିଂହ, ରଣବାଜ ସିଂହ ଗାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଗୁଡ଼ ପ୍ରଚଳଇ ଫୁଲେଇବା ପିବ । ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭ ଲଢ଼େଇ ନ ଖୋଜିବ କାହିଁକି ?"

ବ୍ରହ୍ମା—"ଆହେ ଗଡ଼ନାୟକେ ! ଲଢ଼େଇ କଥା ଯାହା ହେବାର ତାହା ରାଜ ଦରବାରରେ ହେବ । ସେ କଥା ଏଠି ନେଇ ବସିଲେ କଅଣ ହେବ ? ସେଥିପାଇଁ ସେଥିରେ କିଏ କଣ କହୁଛ କହ !"

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ନୀରବ । କିଛିକ୍ଷଣ କାହାରି ତୁଣ୍ଡ ଫିଟିଲା ନାହିଁ । ତାହା ହେବାର କଥା ନୁହେଁ । ଏହା ପୁରୁଣା-କାଳିଆ ଗାଉଁଲି ସଭା ଘର । ଏଠାରେ ସଭାପତି, ସମ୍ପାଦକ, ସମ୍ପାଦିକା, ପ୍ରସ୍ତାବକାରୀ, ପ୍ରସ୍ତାବକାରିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରସ୍ତାବମାନ ସୁନ୍ଦର ଲେଖାପଢ଼ି ହୋଇ ଆସି ନାହିଁ । ପ୍ରସ୍ତାବମାନ ଅନୁମୋଦନ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ଲୋକ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ଉଦ୍‌ବୋଧନ, ସମ୍ବୋଧନ ପ୍ରଭୃତି ହେବାର ନାହିଁ । ଭାବଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ, ହସ୍ତପଦ ସଞ୍ଚାଳନ, କମ୍ପା ବାକ୍ୟାଳି ଉଚ୍ଚାରଣ, ତର୍ଜନ, ଗର୍ଜନ, ତାଡ଼ନା, ଲାଞ୍ଛନା, ଉତ୍ତେଜନା, ଗଞ୍ଜନା, ରଚନା ପ୍ରଭୃତି ନାହିଁ । ଅଭିଧାନ, ଅଳଙ୍କାର, ଛନ୍ଦ, ବଚନଚାତୁରୀର ଚମକ ଦେଖାଇବାକୁ କେହି ଆସି ନାହିଁ । କଥାରେ ଭୁଲ ଅଶୁଦ୍ଧିର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । "ପଞ୍ଚମୁଖେ ଗୁରୁ" କଥା ଅନୁସାରେ ଆପଣା ୨ ମନ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପଣ୍ଡିତ ମୂର୍ଖ ଏକାଭଳି ହୋଇଛନ୍ତି, ଅଥଚ ସମସ୍ତେ ନୀରବ ।

କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଧିକ କ୍ଷଣ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । କିଛିକ୍ଷଣ ଉତ୍ତାରୁ ଲୋକେ ଫୁସ୍‌ଫାସ୍ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହିପରି ମଧ୍ୟ କିଛିକ୍ଷଣ ଗଲା । ଅଥଚ ବିଲେଇ ବେକରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିବାକୁ କେହି ଆଗେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଏହି ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଡାକି କହିଲା, "ଟିପ ଟିପ, ଜଳୁଆ ଟିପ, ସେ ଟିପ ଯାଇ ନାହିଁ, ପାଟିକଣାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଛି ।" ଏ କଥା କିଏ କହିଲା, କାହିଁକି କହିଲା,

ଏହା ସତ କି ମିଛ, ଉଭୟଙ୍କ କେହି ମନ ଦେଲେ ନାହିଁ ।—ଏଣେ ସଭା ଲୋକଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ପାଞ୍ଜିଆ କହିଲେ, "କେବଳ ପାଞ୍ଜିରୁ କେହି କିଛି କହୁନା, ଖାଲି ଫୁସ୍‌ଫାସ୍ ହେଉଛି ।" ଏହା ଶୁଣି ଅଣୀ ବନ୍ଧିଆ ବୁଢ଼ା ଟୋଗୀ ସରଦାର କହିଲା, "ଆଜ୍ଞେ, କଥାଟା ସଭିଏଁ ଜାଣନ୍ତି । ତାହା ନେଇ ଫୁସ୍‌ଫାସ୍ ହେଉଛନ୍ତି । କେହି ପଦାକୁ ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ ଥରେ ତାହା ସଭାରେ ପକାଇ ଦେଲନ୍ତୁ ଯେ ସବୁ ଶୁଣିଯିବ ।" ଏଥିରେ ପାଞ୍ଜିଆ କହିଲା, "ନଅର ବଡ଼ଶୀଳଙ୍କ ଭଉଣୀ ସହିତ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ପୁଅର ବିଭା କରିବାକୁ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଭାରି ଇଚ୍ଛା, ଏଥିରେ ନଅର ବଡ଼ଶୀଳଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ରାଜି ହେଲେଣି; କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ ଲୋକେ ନିନ୍ଦା କରିବେ ବୋଲି କହି ସେ ବା ତାଙ୍କ ମା ରାଜି ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ଏବେ ନଅର ବଡ଼ଶୀଳେ ଭାବିଛନ୍ତି, ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବସିଛନ୍ତି, ରାଜ୍ୟଲୋକ ବି କହୁଛନ୍ତି ସେ ବୁଦ୍ଧିଙ୍କ ମୁହଁ ଉପରେ କହନ୍ତୁ ।"

ଏହା ଶୁଣି ଟୋଗୀ ସରଦାର ପଚାରିଲେ, "ମହାରାଜା କି କହୁଛନ୍ତି ଆଜି ତୁମ୍ଭେ କଣ ପାଠ ଦେଉଛନ୍ତି ?" ଏଥିକି ରାଜଗୁରୁ କହିଲେ କଥାରେ ଅଛି, "ରାଜାନୁଗତୋଧର୍ମ" ସୁଣି ବ୍ରହ୍ମା କାଳବିକେଇଲେ ବେଦ । ସେହି ବୃଦ୍ଧିଙ୍କ କଥା ଗୁଡ଼ିକ ତୁମ କଥା ବୋଲି । ତାହା ଜଣାଗଲାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବେ । ମହାରାଜା ଯାହା କରିବାର ତାହା କରିବେ ।

ରାଜଗୁରୁଙ୍କ କଥା ନ ସରୁଣୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ଧଳାଧପଧପବସ୍ତ୍ରାବୃତା ଅବଗୁଣ୍ଠନବତୀ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ବାହାରି ଆସି କହିଲା, "ଗୋସାଇଁମାନେ ! ମୁଁ ଯାହା କହିଲି ତାହା କେହି ଘେନା କଲ ନାହିଁ । ଏତେବେଳେ ପୁଣି କହୁଛି ଜନେ ବସୁମାତା, ଉପରେ

ଧର୍ମ ଦେବତା, ଟଙ୍କମୁଖେ ହରି, ଏହି ସବୁ କଥା ମନେରଖି ଠିକ ଠିକ ଉତ୍ତର କରିବା ହେବେ ।" ଏହା ଶୁଣି ଯୋଗୀ ସର୍ଦ୍ଦାର ପଚାରିଲା "ତୋ କଥା କଅଣ" ?

ସ୍ତ୍ରୀ—"ସେହି ଚିହ୍ନ ମନେଅଛି ।"

ଯୋଗୀ—"ଖାଲି ଚିହ୍ନ ଚିହ୍ନ କହିଲେ କଅଣ ହେବ ? କଥାଟା କଅଣ ସବୁ କହ ।"

ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୋସାଇଁମାନେ ! ନଅର ବଡ଼ଗୋଇଙ୍କ ଗୋଧିବାଟକୁ ମନଅଛି ଚିହ୍ନ ଲେଖିଦେଇ ଦେବଗର୍ଭୀଙ୍କ ଗୋଧିବାଟ ମନଅଛି ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଦେବଗର୍ଭୀଙ୍କ ବାପେ ତାଙ୍କ ଘରର ଜମାଇ ଥିଲେ । ଘର ତୋଡ଼ରେ ସବୁ ଯୋଡ଼ିଗଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଚିହ୍ନକୁ ପାଟକଦାରେ ବାନ୍ଧି ନଅର ବଡ଼ଗୋଇଙ୍କ ମାଆ ରଖିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏତିକି କହିଲି, ଆଉ ସବୁ କଥା ଠାକୁରେ ଜାଣନ୍ତି । "ଭଲେ ବସୁମାତା ଉପରେ ଧର୍ମଦେବତା", "ଟଙ୍କମୁଖେ ହରି" ଏତିକି କହି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଗଲା ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର ଉକ୍ତି ବିଷମସମସ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ କଲା । ସମ୍ମୁଖରେ ଦିଶନ୍ତି ରାଜା ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଦେବଗର୍ଭୀ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ଯେ ମୂଳଆମ୍ଭ ଥିଲେ ତାହା ଜଣାଶୁଣା । ପୁଣି ବୁଦ୍ଧିବଳ କଳକୌଶଳରେ ସେ ସେ ନଅରବଡ଼ଗୋଇଙ୍କ ଠାରୁ ଦେବଗର୍ଭୀ-ପଣ କାଢ଼ି ନେଇଛନ୍ତି ତାହା କାଲି କଥା । ଜାତିରେ ସେ କ୍ଷତ୍ରିୟ । ନଅରବଡ଼ଗୋଇ କରଣ । ତାଙ୍କର ଘର ନିକଟେ ପୁରୁଷର ଓ କୋଉଁକାନ୍ତ ତାଙ୍କ ଘରୁ ଦେବଗର୍ଭୀ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ

ତାହା ଅଳ୍ପ ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି । ଉଠିବା ପଡ଼ିବା ବଢ଼ିବା ଛିଡ଼ିବା ଏକ ରଙ୍ଗ ଘର ଲାଗି ରହିଛି । କେହି ଆପଣା ବାହୁବଳରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ସ୍ୱନାମ ଧନ୍ୟ ପୁରୁଷ ବୋଲାଉଛି । କେହିବା ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଉଛି । ତଳକୁ ତଳ ହେଲାରୁ ନଅର ଗୋସାଇଙ୍କ ଘରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଇଁ ଦେବବଂଶୀ ଲାଳାୟିତ ଓ ଚେଷ୍ଟିତ ବୋଲି କାହାରିକି ଅଜଣା ନାହିଁ ।

ଏବେ ପୁଣି କଥା ରହିଛି ଯେ କାଞ୍ଚନ ମାଟିରେ ପଡ଼ିଲେ ତାହାର ଜ୍ୟୋତି ଯୁଚେ ନାହିଁ । ଦୁଃଖରେ ଥିଲେ ବି ନଅର ଗୋସାଇଙ୍କି ତାଙ୍କ ମାଆ ଆଈ ଚଳିତ ପୁରୁଣା ଘରକଥାର ହାଣ ଛାଡ଼ିବାକୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଏହି ତେବେ ରାଜ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ଧର୍ମ । ନେପୋଲିଅନ ବୋନାପାର୍ଟଙ୍କ କଥା ଜାଣିଥିଲେ ଶୁଣିଥିଲେ ସଭ୍ୟଲୋକେ କ କହିଥାନ୍ତେ ବା କରିଥାନ୍ତେ ବୋଲି ଠିକ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର କଥା ଶୁଣି ସଭା ନିରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ, କାହାରି ତୁଣ୍ଡ ହଲିବାକୁ ନାହିଁ । କାହାରି ମନ କଥା କିଛି ଜଣା ପଡୁନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ପରି । ଏହାପରେ କଣ୍ଠିଧରା ଗଳାରୁ ପାଙ୍ଗିଆ କହିଲା "ବେଳ ଯାଉଛି, ସମସ୍ତେ ତୁନିହୋଇ ମୁନିପରି ବସିଲ ଯେ ।" ବୁଢ଼ା ଯୋଗୀ ସରଦାର ମଧ୍ୟ ସତ ସତ ବୋଲି କହିଲା । ଏଥିରେ ସବୁରି ପାଟି ଫିଟିଗଲା । କେହି କହିଲା "କାରଣ ନୂଆଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଝିଅ ପୁଅ ଦିଆ ନିଆ ଚାଲୁଛି । କେହି କହିଲା' ପଇସା ଲୋଭରେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଯେପରି ହେଉଛି । ସେ କିଛି କଥା ନୁହେଁ । ତାହା ହେଉଥିଲେ 'ଭୂତାଣା ଜାତ କାହିଁକି ?" କେହି କହିଲା "ତଳ ବଡ଼ି ବଡ଼ି

ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଛିଡ଼ି ଛିଡ଼ି ଗଲା ।" କେହି କହିଲେ "ସେ ହିଁଅ: କାଏ ସେ ଲଗ୍ନ । ବେବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଘରକୁ ହିଁଅ ଦେଲ କାରଣ କଣ ବୋଲି ଦେଖାଉଦେବ କାହିଁକି ?" କେହି କହିଲେ "ଜଗା ଧାଡ଼ିରେ ଜଗା ଯାଉଛି । ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଧାଡ଼ିରେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଯାଉଛି । ଧାନ ବଣ୍ଡ ବୋଲି ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ କେହି କାହା ଆଡ଼ୁ ଥୁଣ୍ଡ ନାହିଁ । କେହି କହିଲେ ଗଧ ଘୋଡ଼ା ମିଶିକରି ଯେ ଛୁଆ ହେଉଛି ସେ ଖଚର ବୋଲାଉଛି, ଗଧ ବୋଲାଉ ନାହିଁ କି ଘୋଡ଼ା ବୋଲାଉ ନାହିଁ ।" କେହି କହିଲେ "ଗଧ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ିନ, କାରଣ ମହାମାତ୍ମ୍ୟଙ୍କ କଥା ଭିନେ ।"

ଏହିପରି ନାନା ଲୋକେ ନାନା କଥା କହିଲେ । ନାନା ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସମସ୍ତ ନଗାଡ଼ାକରେ ସମ୍ମିଳିବେ କି ନାହିଁ ଜଣାଗଲା ନାହିଁ । ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣମାନ ଠିକ୍ କରି ପ୍ରସ୍ତାବକ ବକ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ଏପରି ହୋଇଥାନ୍ତା କି ନାହିଁ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଧୃତ ଗାଁଉଳି ସଭାରେ ତାହା ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏହା ଭଲ କି ମନ୍ଦ ଭାବିବୁ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ସଭାରେ କି ହେବ, ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ କି ବାହାରିବ, ତାହାର ଆସ୍ୱାଦ ମିଳିବା ପୂର୍ବେ ସେଇଁ ଉଦ୍ଭଟତରେ ସଭା ବସିଥିଲା ତହିଁରୁ କାଏ ବେବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଆଗରେ ନଥ କରି ପଡ଼ିଲା । ବେବର୍ତ୍ତୀ ଓ ତାଙ୍କ ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଲୋକେ ଚମକି ପଡ଼ି ଉଠି ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେତେ ଜଣ "ମାର" "ମାର" ବୋଲି କହି ଉଠିଲେ । "ଏ କି ହେଲା" "ଏ କି ହେଲା" ବୋଲି କେହି କେହି ବୋଲିଲେ । ଦେବକୁଟ ହେଲା ବୋଲି କେହି କେହି ବା କହିଲେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଉଠି ଠିଆହୋଇ ଘଟଣାଟକୁ ଦେଖିବାକୁ ଓ ଜାଣିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ଓ ବ୍ୟସ୍ତ । କେତେକ

ନିଜେ ନିଜେ ଦେଖିଲେ ଓ କେତେକ ଶୁଣିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥୂଳ ଗୋଖରକୁ ଧରିଚିକା କରି ଗୋଟାଏ ଭେକ ପଡ଼ିଛି । ଗିଳାଇବାକୁ ଗୋଖର ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ଗଳାରୁ ଅଧ ଭେକ ବି ଛଟ ଛଟ ହେଉଛି । ଅଥଚ ଗୋଖରକୁ ଗିଳି ହେଉ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଛାଡ଼ି ପାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଯାହାହେଉ ପାହାର କେତେକରେ ଦୁଇ ସାପଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଶେଷ କରି ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ସେଠାରୁ ଉଠାଇ ନିଆଗଲା । ତାହିଁ ଉପରୁ "ବାପ" "ବାପ" ବୋଲି ଦେବତାଙ୍କ ପାଖ ଲୋକେ ଡାକି ହେଲେ । ତାହାଙ୍କ ଅନେକ ଲୋକେ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର କହିବା ଶୁଣାଗଲା ସେ ଅନ୍ତକାଳ ଦେଖାଦେଲା । ଆଜି ଏ ସଭା ବସିବାର ନୁହେଁ । ଆଜି ଧନେ ବସିପାରେ । ଏହା ଶୁଣି ଦେବଗିରି, ବାସୁଗୁରୁ ବ୍ରହ୍ମା କ ତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ କେହି କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ —। ସୁତରାଂ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଓଳଟି ହୋଇ ବା ନ ହୋଇ ଲୋକେ ଯେଝା ବାଟ ଧରିଲେ । ଏହିପରି ସଭାଭଙ୍ଗ ହେଲା ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଚକ୍ରପାଣିଙ୍କ ଚକ୍ର ଅଦୃଶ୍ୟ, ଅଜ୍ଞେୟ । ତାହାର ଗତି ଧର୍ମ ମାର୍ଗ କ୍ଷମା କାହାରି ଆୟତ୍ତାଧୀନ ନୁହେଁ । ତାହାରି ଗତିରେ ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିବାକୁ ଚଳି- ଥିବାବେଳେ ବସ୍ତ୍ର ଅଂଶୀ କୌଶଲ୍ୟାନନ୍ଦନ ବନଗାମୀ । ତାହାରି ଗତିରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମହାରଣକ୍ଷେତ୍ର । ତାହାରି ଗତିରେ ସାମାନ୍ୟ କପିଳାବାସ୍ତୁରୁ ବାହାରି ନେପାଳଅନ ଜଗତକୁ ଚକିତ, ସ୍ତମ୍ଭିତ, ସ୍ତବ୍ଧ, ଶୁଦ୍ଧ କରି କାରୁଣ୍ୟସରେ ମାନବମାଳା ଶୋଧିକଲେ ।

ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାଳ ସଙ୍ଗେ ତାଳ କଥାପରି ଦେଖୁଛି ନିଦ୍ଧୃତଦେବଙ୍କର ଗତିରେ ଆଜି ଜଗଦେବ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦେବବର୍ମ ତିରୋହିତ ମହାପାତ୍ରେ ରାଜା ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ପ୍ରାଣଭୀତରେ କାରାଗାରରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେହି ଦେବବର୍ମଙ୍କ ହାତ ନେଇଥିଲେ ଗୋଟା ରାଜ୍ୟ ନେଉଛନ୍ତି ଥିଲା ସେହି ଦେବର୍ଷୀ।

ଆଜି ଅନ୍ୟର ପ୍ରସାଦାକାଙ୍କ୍ଷୀ । ଯେଉଁ ବୈବର୍ତ୍ତ କେତେ କେତେ ସ୍ୱୈରଙ୍କୁ ଦାସ, ଦାସଙ୍କୁ ସ୍ୱୈର, ଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କୁ ବଡ଼, ବଡ଼ଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରିଛନ୍ତି, ସେହି ବୈବର୍ତ୍ତ ଆଜି ଅନ୍ୟର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଅନ୍ୟାଯ୍ୟ ଦୟା କ୍ଷମାର ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ।

ଆଜି ଅପରାହ୍ଣରେ ସେହି ବୈବର୍ତ୍ତଙ୍କର ବିଚାର ହେବ । ତହିଁ ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କ ତମ୍ବୁଆଡ଼କୁ ଅନେକ ଲୋକ ଯାଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଥିପୂର୍ବ ବଡ଼ ଦେଉଳ ଦେବତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ଲୋକଙ୍କର ଯେ ହାବଭାବ ଦେଖାଯାଉଥିଲା ଆଜି ତାହା ନାହିଁ । ସେ ଧର୍ମସଭା, ଏ ରାଜସଭା । ଏଠାକୁ କେତେ ଭାଗ ଯୋଡ଼ା ଦଳା ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । କେତେ ପାଇକେ ଢାଲମାଡି ବୋଲି ଖୋଲାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଠାଇଆ ଦେଇ, ବାହୁରେ ନାନାରଙ୍ଗର ପଣି ବାନ୍ଧି, କାଣ୍ଡବାଉଁଶ, ଢାଲ ତରବାରି ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । କେତେକ ଭଲ ଲୁଗାପିନ୍ଧି ପଟେ ପଟେ ଝଣ୍ଡା ବା ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଫାର୍ସା ବା ବର୍ଚ୍ଛା ନେଇଛନ୍ତି । କେହି କୌତୁହଳାକ୍ରାନ୍ତ, କେହି ଚିନ୍ତିତ, କେହି ବା ଭୀତ । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ବୈବର୍ତ୍ତଙ୍କର କି ଭାବ ତାହା ଜଣାପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ପାଇକେ ତାଙ୍କୁ ହରିକାଠରୁ ବାହାର କରି ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ କଲବେଳେ ବି କୌଣସି ଭାବଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ ପାଉ ନାହିଁ । ବରଂ ବିଚାର ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ନେଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ଲଲାଟ, ଉନ୍ନତନାସିକା, [illegible] ଦୃଷ୍ଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନୟନ, ଅଧରଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଜଣାଯାଏ ସେ ଆଗେ ଆଗେ ଯାଉଥିବା ଢାଲ ଝଣ୍ଡା ଓ ପାଇକଙ୍କୁ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ମଣି ଏବଂ ଶାରୀରିକ କଷ୍ଟସବୁ କଷ୍ଟ ବୋଲି ନ ଗଣି ସେ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଅକୁତୋଭୟଭାବରେ ଯମଦୂତମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀନ

ହେବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଏ ସବୁ କାହାରି ଦୟା ମାୟା ସହାନୁଭୂତି ଅନୁକମ୍ପା ଉଦ୍ରେକ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ବରଂ ଜନତା ବାଘ ଭାଲୁ ବାନ୍ଧି ମାରି ମାରି ବୁଲିଲେ ଯେପରି ଦେଖି ଭିଡ଼ ଦେଖାଦେଇଥାଏ ସେହିପରି ଭିଡ଼ ଆଗେ ଆଗେ ପଛେ ତମାସା ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାୟ କରିବାକୁ କେହି ସାହା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦରବାର ଦେବ ଲୋକେଶ୍ୱରଙ୍କର ସ୍ତୁତିକୁ ଅଞ୍ଜଳି ସ୍ତୁତିଙ୍କ ପରି ଦେବର୍ଷି ନାରଦଙ୍କ ସ୍ତୁତିକୁ ଶୁଣିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ପଦ୍ମାସନରୁ ଚତୁର୍ମୁଖ ବ୍ରହ୍ମା ହେଲେ ନାହିଁ । ନିଜର ଲୋକ ନା ଅନ୍ୟ କାହିଁ ପାଇଁ ଦେବର୍ଷି ତାହା ନ କଲେ ତାହା ସେ ଜାଣନ୍ତି ।

ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ବଳ ହରା ଉଦ୍‌ବେଳନାର୍ଦ୍ଧବାଜ ଦୁଇଟିକୁ ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭାରତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶ୍ମଶାନ ଝଣାଁ ନାହିଁ, ଜେପାଡେଇଁ କମଳାନଗର, ପଦ୍ମନାଭପୁର ଭୁବନେଶ, ବଟାଳକଣ୍ଠ ଅନ୍ତାଦି-ଲମ୍ବିତଭୁଜ ହେଳ ନିଜ ଦେବର୍ଷି ପ୍ରଭୃତି କର୍ମବୀର ନାୟକ ପାଦୁକ ପ୍ରାୟ ଲୋକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାରରେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଏଠା ମଧ୍ୟରେ ଲଗାଇ ଶିକାର ଟାଙ୍ଗିଆ ତାଳପରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ହାତରେ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁହଁରେ ଅମାପ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କଥା ତାହାଙ୍କ ଏକ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ମାଳ ଅନବରତ ଶୁଣୁ କାନ ଭରିଲ ଅଚଳ ମୂର୍ତ୍ତିର ଧରଣତା ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି । ପଛରେ ଅଗ ବଡ଼ା ଅନ୍ଧାରେ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହେଲ କଳା, ଧଳା, ସବୁଜା, ତମ୍ବା ପ୍ରଭୃତି ନାନା ରଙ୍ଗର କାଠିଆବାଡ଼ ଆଦି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତିର ଛଣ ଛଣ ଘୋଡ଼ା ଡେଙ୍ଗ ବଳାଇ କାନ ଠିଆ ଆଉ ନାକ ଫାଡ଼ ଫାଡ଼ କରି ଭୂଇଁରେ ଠାପୁ ମାରି ରଣମଦରେ ମାଦକତା

ଦେଖାଉଛନ୍ତି । ଅଥଚ ସୁବ୍ରାଏ ଏତେବେଳେ ଦେଖି ନ ପାନ୍ତି । ଭାଲ ନୃପାଳ 'କାଣ୍ଡବାଡ଼ିଶ ଖଣ୍ଡା' ବର୍ଚ୍ଛା ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି ଅସଂଖ୍ୟ ପଦାତି ଆଗେ ଆଗେ ନାୟକ ଗଞ୍ଜନାୟକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ କଥାକୁ କାନ ଦେଇଣ କୁଞ୍ଚିନାତ୍ରଭମା ଧରି ଦରବାରବାସୀ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ସମସ୍ତରେ ତୁରୀ ଭେରୀ ଢମକ ରଣଶିଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ବାଜି ଉଠି ସବୁରି ଧମନୀରେ ଉଷ୍ଣ ରକ୍ତର ପ୍ରବାହ ଖରତର କରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି, ଅଥଚ କାହାରି କାହାରିକି ଭୟ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରେମସୂତ୍ର ସବୁରି ମନପ୍ରାଣ ଆବଦ୍ଧ କରି ରାଜାଙ୍କ କରକମଳସ୍ଥ ହେମଦଣ୍ଡ ଖୋଞ୍ଚିଏ କାଷ୍ଠଚିକ୍କଣୀ ଭଳି ହୋଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପସାର ଜୀବନ୍ତ ଶତପଥ ଦେଖାଉଛନ୍ତି । ଆଜି ରାଜା କଣ୍ଟୁଆଂଶୀ ବୋଲି ଯେ ବଚନ ଅଛି ତାହା ପ୍ରତିପନ୍ନ କରାଉଛନ୍ତି ।

ଏବେ ରାଜା ଆଜି ରଣବିଜୟୀ । ପ୍ରବଳପରାକ୍ରମୀ ବେବର୍ତ୍ତି ଶିଳେଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସୁଅବଶ୍ୟ ଗଜରାଜ ବନ୍ଧନ ହେଲେହେଁ ଦେଖଣାହାରିଙ୍କର ଯେ ମନୋଭାବ, ଆଜି ହରିଚନ୍ଦନମର୍ଦ୍ଦିରାଜ ରାଜାଙ୍କର ମନରେ ସେହି ଭାବ । ବେବର୍ତ୍ତି ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲାରୁ ତାଙ୍କୁ ରାଜା ପଚାରିଲେ:—

"ଏ ଖାଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡା କାହିଁ ଥିଲା ?"

ବେବର୍ତ୍ତା—"ଯୁଦ୍ଧ ହେଲାବେଳେ ଏ ସବୁ ସେନ ଆମେ ଲୁଣ୍ଠି କରିଥିଲୁଁ ।"

ରା—"ଏ ସବୁ ତୁମେ କାହୁଁ ପାଇଲ ?"

ବେ—"ଆମ୍ଭ ମହାରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ।"

ରା—"ତୁମେ ଦେଲାବେଳେ ଏ ନୂଆ କି ପୁରୁଣା ଥିଲା ?"

ଦେ—"ଏ ସବୁ ଆମ୍ଭ ମହାରାଜଙ୍କ ଗୋସାଇଁବାପଙ୍କର ଥିଲା ।"

ରା—"ଏଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ କି ତୁମ୍ଭ ମହାରାଜା ଦୋଷୀ ହୋଇ ନ ପାର । କିନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରି ତୁମ୍ଭେ ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିନାହିଁ । ସେ ସାହେବଙ୍କ ମୁଖରେ ଶୁଣି ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲା ସେ ଏଠାରେ ଅଛି କି ନା ଦେଖ ଆଉ ସେ ଥିଲେ ତାକୁ ଡକାଇ ଆଣ ।"

ଦେ—(ଗୁରୁଆଡ଼କୁ ଆଖି ବୁଲାଇ) ଯେଉଁ ଲୋକ କପାଳରେ କଳା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ଏ ସେହି ଲୋକ । ବୋଧହୁଏ, ମତେ ଧରିଲା ବେଳେ ଯେ ଚୋଟ ମାରିଥିଲି ସେହି ଚୋଟ ପାଇଁ ଏ କଳା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । ସେ ଚୋଟରୁ ବଞ୍ଚି ଏ ଯେ ମୋତେ ବନ୍ଦୀ କଲା ତାହା ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଛି । ମୁଁ ଅନେକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଲଢ଼ିଛି କିନ୍ତୁ ଏହାପରି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତର କ୍ଷିପ୍ରହସ୍ତ ପୁରୁଷର କେବେ ଚୋଟ ପଡ଼ିନାହିଁ । ମୋହର ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦଶା । ଖାଲି ବଳ ମୋହର ଶସ୍ତ୍ର ନାହିଁ । କଥାଟି ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହୁଅଛି ଯେ ଥରେ ନୁହେଁ ଦୁଇଥର ନୁହେଁ, ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଚାରିଥର ଏହା ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ଦେଖିଛି ଯେ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ କେହି ଯୋଦ୍ଧା ନାହାନ୍ତି ।

ଏତେ କହି ଦେବବର୍ମା ନୀରବ ହେଲନ୍ତେ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ହେଲେ "ଖେମା"

ହଠାତ୍ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ନିଜ ନାମ ଶୁଣି ଖେମା ଆନନ୍ଦରେ ଆସି ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ଖେମାକୁ ବାହା ବାହା କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ସେହିଠାରେ ଠିଆ ରହିଲା । ପାଖ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଉଠ ଉଠ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲାରୁ ସେ ଉଠି କରଯୋଡ଼ି ବିନୀତ ସ୍ୱରରେ

ଶୂନ୍ୟରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା । ତେଣେ ବେଳ କହିଲା ପ୍ରମା ପ୍ରଭୃତ କ୍ଷମା । ତେ କହିଲା ପ୍ରଥ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ବାନ୍ଧିକୁ ଆଣିଲା । ବେଳ କହିଲା ତେ ଜୟନ୍ତକୁ ଧରିଲା । ଜେଜ୍ଜା କହିଲା ତେ ଶତକ ମାରିଲା ।

ଏହିପରି କେତେକାଳ କଥା ଚାଲି ଥାଆନ୍ତା କୋଲାହଳ ନ ସାରେ । କିନ୍ତୁ ସାଙ୍ଗ ଲୋକଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ ଅନୁସାରେ ଅଳ୍ପରେ ସମସ୍ତେ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହେଲେ ଏବଂ ଜଣେ ଲୋକ ବାହାରୁ ଆସି ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହେଲେ । ତହୁଁ ବେଶବର୍ତ୍ତୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ରାଜା କହିଲେ "ଏହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ ?"

ବେ—"ହଁ, ଏ ଆମ୍ଭ ମହାରାଜାଙ୍କର ନଅରରକ୍ଷକ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ପଟ୍ଟନାୟକ । ସ୍ୱଭର ଅଳ୍ପ ଦିନ ପୂର୍ବେ ସେ ରାଜ୍ୟରୁ ଟିଳକୁଟୁମ୍ବ ନେଇ ଏ ରାଜ୍ୟକୁ ପଳାଇ ଆସିଥିଲେ ।

ରା—"ଏବେ ମନ ଦେଇ ଶୁଣ, ଏହାଙ୍କ ଭଳି ଆଉ ଲୋକେ ବି ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନେ ବାହାରିବେ । କିନ୍ତୁ ପତ୍ରବହୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ସମ୍ବାଦ ଜାଣିଲୁ ପରି ତୁମେ ଜଗଦେବ ରାଜାଙ୍କ ବାର୍ତ୍ତା— ବାହୁମୂଳରେ ଜଣାଇ ଏତେକାଳ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥିଲ । ଶାସନ ଓ ବଳର ବାର୍ତ୍ତା ତୁମକୁ ଅଜଣା ନାହିଁ । ତୁମର ପଞ୍ଚ ଶାସ୍ତ୍ର ପରାମର୍ଶ ଅଛି । ତୁମେ ଜାଣ ସେ ସୀତା ଦୋଷୀ ହୋଇଥିବା ନ ଥିବା ବୁଝିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର, ମନ୍ଦୋଦରୀ, ସରମା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଜଣ୍ଡା ଉତର ପରୀକ୍ଷା କରି ନ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇ କୈକେୟୀ ଦଶରଥଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ନ ଥିଲେ । ଏହିପରି

କହିଲେ, ଗୋଟାଏ ଦୋଷ ହେବ । ତୁମଙ୍କୁ ଅଧିକ କହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତହିଁକି ମଧ୍ୟ ବେଳ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ମତ ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ଯେ ନରଘାତୀ ପାପୀ ଯାହା ଦଣ୍ଡ ପାଉନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ତାହାର କୁଟ କୁଟିଳ ମନଗତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଜଣଙ୍କୁ ଦୂଷା ଦୁରାଗ୍ରହ ଦୁର୍ବୃତ୍ତି ନକରନ୍ତୁ । ଏଥିପାଇଁ ଯେ ଧନ ରତ କରୁଅଛନ୍ତି ସେହି ଏକା ପାପୀ । ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ହେବାର ଦେଖାଗଲେ ମାତ୍ର ଉ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ତୁମ୍ଭେ ଯେସବୁ ଅତ୍ୟାଚାର ଅନାଚାର ଓ ପାପାଚାର କରିଅଛ ତାହା ମୁହଁରେ ଧରିବାର ନୁହେଁ । କିପରି କି କି କରିଅଛ ତାହାସବୁ ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ତହିଁରେ ଲୋକଙ୍କର କୁଶିକ୍ଷା ବ୍ୟତୀତ ସୁଶିକ୍ଷା ହେବନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଲୋକଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ଦେଇ ଦେଇ ଆସିଛ, କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ ଆଖିରେ ଧୂଳିଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଧର୍ମକୁ ସାକ୍ଷୀକରି ବୋଲ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ଯୋଗ୍ୟ କି ନା ?”

ଦେ—“ଅବଶ୍ୟ ।”

ସ୍ୱା—“ଯେଉଁପରି ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରି ଆସିଅଛ ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ସେହିପରି ଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ କି ନା ?”

ଦେ—“ଆମ୍ଭେ ଅନେକ ଧର୍ମ କର୍ମ ମଧ୍ୟ କରିଛୁ ।”

ସ୍ୱା—“ତୁମ୍ଭର ସବୁ ଧର୍ମ କର୍ମ ଦେଖାଇ ଦେଲଣି । ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ କାଳଧରି ଅଧର୍ମ କରିଅଛ ସେତେକାଳ ଧରି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତକୁ ଆୟୁଷ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଆଉ ଅଧିକ ବଞ୍ଚିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ତୁମ୍ଭର ଶାସ୍ତି ହେବା ଉଚିତ । ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶୂଳି ଦିଆଯିବ—କାଲି ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଆମ୍ଭେ ନିଜେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶୂଳରେ ଦେଖିବୁଁ ।”

ଏତିକହି ରାଜା ନୀରବ ହେବାରୁ କିଙ୍କରମାନେ ରେବତୀଙ୍କୁ ଶୂଳଆପଦାକୁ ନେଇ ବାହାରିଲେ । ଏ ସମୟରେ ତ୍ରିଲୋଚନଙ୍କ ପାଇଁ କାହାରି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ହେଲା ନାହିଁ । ବରଂ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରେ ଆନନ୍ଦର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଦେଲା । କିନ୍ତୁ ରେବତୀଙ୍କର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ଗ୍ରାମକୁ ଅଇଲାବେଳେ ଯେପରି ଆସିଥିଲେ ଶୂଳଆପଦା ଆଡ଼କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଚାଲିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ ଘାଞ୍ଜି ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବପରି ଚାଲିଲା । ଏତିକିବେଳେ କେବଳ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ରେବତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ପୂର୍ବପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ରେବତୀ ଅନ୍ତରିତ ହେବାରୁ ରାଜା ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ସବୁଜନ ସମ୍ମୁଖରେ ରେବତୀଙ୍କ ଦୋଷାନୁସାରେ ଦଣ୍ଡ ହେଲା । ଖମାର ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏବେ ତାହାର ପୁରସ୍କାର ଏହିଠାରେ ଉଚିତ । ତାକୁ ରଣଜିତ ପଦ ଦିଆହୋଇ ଶାନ୍ତିଆଦି ଦିଆଗଲା । ଶୁଭସ୍ୟ ଶୀଘ୍ରଂ । ଏତିକି କହି ରାଜା ନୀରବ ହେଲେ । ପାଖ ଲୋକ ଜଣେ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଟକାନ୍ଥୁଆ ନେଇ ଖମା ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ଦେଲା । ଖମା ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ ଆଗୁଆଇ ରାଜାଙ୍କ ପାଦ ସ୍ପର୍ଶ କରି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ନୋହିଲି ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିଲା କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଅଧିକକ୍ଷଣ ଏପରି ପଡ଼ିରହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବିଳମ୍ବେ ଜଣେ ପାରିଲୋକ "ଉଠ ଉଠ" ଡାକଦେଲା । ଖମା ଉଠି କରଯୋଡ଼ି ବିନୀତଭାବରେ ଠିଆହେଲା । ଏତିକିବେଳେ ମନ ତାହାର ଅଧୀନ ନୁହେଁ, ସେ ମନର ଅଧୀନ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ କୁଜ୍ଝଟି ଭେଦ କଲାପରି ତାହାର ସବୁ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ଥକରି ମନର କଥା ଆପେ ଆପେ ମୁଖଦର୍ପଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

ପ୍ରମୁଖଚନ୍ଦ୍ରନାୟକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚ୍ଛିତ ଗଳ୍ପାଦିରୁ ଅନେକ ଦିନରେ ବାଘ ଓ ଶିକାରୀମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି ଦେଖି ମୁହଁ ଯେପରି ତାହାର ମନୋଭାବ କିଛି ଜଣାପଡ଼ୁ ନଥିଲା ଆଜି ସେପରି ନୁହେଁ । ନୟନ, ନାସା ଅଧର ସବୁଥିରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନର ବିକାଶ । କିନ୍ତୁ ହସ ନାହିଁ କି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ବରଂ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଙ୍କୁଶର କଠିଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖା ଦେଉଅଛି । ଅଙ୍କୁଶ ଧରି ବେକ ଉପରେ ମାହୁନ୍ତ ବସିଥିବାର ହାତୀ ଯେପରି କଷ୍ଟବର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ ଯେପରି ଗତି କରିଥାଏ କ୍ଷମା ମନର ଗତି ସେହିପରି । ହସ କାନ୍ଦ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ସଂକ୍ରାମକ । ଜଣେ ହସିଲେ କାନ୍ଦିଲେ ଆଉଜଣଙ୍କର ଅନ୍ତ ବହୁତ ହସ ବା କାନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଏକା ମନୁଷ୍ୟ ଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଭାବ ପ୍ରତି ମନ ଦେଲେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ସୁତରାଂ କ୍ଷମାର ଆନନ୍ଦଲହରୀ ତାହାର ଠାରେ ଆବଦ୍ଧ ନରହି ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରସରିଗଲା । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ହୃଦୟ ତରଙ୍ଗାୟିତ ହୋଇ ମୁଖରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେଲାପରି ଦେଖାଗଲା । କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିର ଫଳରେ କ୍ଷମା ଯେପରି ଭାବାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଧାନଗଛ ପରି ନତମସ୍ତକ ଆଉମାନେ ସେପରି ନୁହନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦଲହରୀ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ଦରହସ ଆଉ କଥାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ଫାଙ୍କ ପାଇଲା ।

ଲୋକେ ଧନ୍ୟ ମହାରାଜା ! ଜୟ ମହାରାଜା ! ଜୟ ମହାରାଜା ! କହି ଉଠିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କର କିଛି ଆଡ଼ମ୍ବର ହେଲନାହିଁ । ରତ୍ନାକରରୁ ରତ୍ନ ନେଇ ଲୋକେ ସୁଖସାଗରରେ ଭାସିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାଗର ଯେପରି ଥାଏ ସେହିପରି । ତାହାର ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ କି କ୍ଷୟ ନାହିଁ । ଦିନନାଥଙ୍କର କିରଣ ନେଇ ଶଶଧର

ସୁଧା ସେବନରେ ଜଗଜ୍ଜନ ମୋହିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦିବାକର ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଯେପରି ଦିବାକର, କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସେହି ଦିବାକର । ସେ ଯାହାହେଉ ଦିବାକରଙ୍କ ପରି ରାଜା ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ।

ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦିନ ରାତ୍ରି ପରି ଜଗତରେ ଲାଗି ରହିଅଛି । କେଉଁ ଆଗ କେଉଁ ପଛ, ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ସୁଖ ଦୁଃଖଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସନ୍ଧିସ୍ଥଳ ଅଛି ତାହା ଉଷା ଆଉ ଗୋଧୂଳିକୁ ବୋଲି ଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଭେଦ ତାହା ସେ ଦୁହେଁ ଜାଣୁଥିବେ । କାରଣ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଉଷା ଆଗମନରେ ଶୁକ ପିକଙ୍କର ଯେ ରବ, ଗୋଧୂଳି ବେଳାରେ ବାୟସ ଉଲୁକଙ୍କର ସେହି ରବ । ଦିବା ରାତ୍ରି ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦୁହେଁ ଯେପରି ଅଛନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ହର୍ଷ ବିଷାଦ ମଧ୍ୟରେ ବି ସେହିପରି କାଳ ଅଛି । ଏପରି କାଳ ଉଭୟଙ୍କ ଆଘାତ ପ୍ରତିଘାତରୁ ହେଉଥିବା ନହେଉ ଦୁହିଁଙ୍କର ସ୍ରୋତ ଅବିରାମ ନୁହେଁ । ଡରିବ ବା ଅଭାବରେ ଉଭୟ ନିସ୍ତେଜ ନିସ୍ପନ୍ଦ ହୋଇ ଥାନ୍ତି । ସୁତରାଂ କ୍ଷମା ଶାନ୍ତି ପାଇବାରେ ଯେ ଆବେଗ ଜନ୍ମଣ ଉଠିଥିଲା ତାହା ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଭାଇଗଲା ।

ଲୋକେ ନୀରବ ହୋଇ ରାଜମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହେଲେ । ତହୁଁ ରାଜା କହିଲେ "ବର୍ତ୍ତମାନ କଥା ଦେଖିବା ଉଚିତ । ଦେବକନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁମାନେ ଧରା ହୋଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ବା ହାଡ଼ିକାଠରେ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କଷ୍ଟ ଶୀଘ୍ର ଦୂର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦିଆଯାଇ ନପାରେ । ମୁକ୍ତିଦେଲେ ବି ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଦୁରବସ୍ଥାର ସୀମା ରହିବ ନାହିଁ । ସେମାନେ ପତିତ ବୋଲି ଗଣିତ ହେବେ ।

ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ବେବସ୍ଥାର ଏ ଦଶା ହେବା ବିବେଚନାରେ ରାଜା ତାଙ୍କୁ କି ଦଣ୍ଡ ଦେବେ ବୋଲ୍‌ଯାଇ ନ ପାରେ । ତାହାଛଡ଼ା ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦେବାଦ୍ୱାରା କେବଳ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷକୁ ପରିପୁଷ୍ଟି କରାହେବା କେବଳ ଅଗ୍ନିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା ହେବ । ଆଉ ରାଜ୍ୟରେ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଫଳ । ସେମାନେ କେତେବେଳେ କି କରିବେ ବୋଲ୍‌ଯାଇ ନ ପାରେ । ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କୁ ଏପରି ପୋଷି ବୁଲିବା ଗଳାରେ ପଥର ବାନ୍ଧି ବୁଲିଲା ପରି । କେବଳ ଏମାନଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ ମାତ୍ର ସାର । ସୁତରାଂ "ମୃତ୍ୟୁ ମାରିଲେ ପାପ ଧରି ଦେବଙ୍କ ପଡ଼ଣ କାହିଁ କଲା ।" ଆଜି ରାତିରେ ସେମାନଙ୍କର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କରାହେବ । ତାହା ଜଣେ ଦୁଇଜଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଶୋଣିତ ପିପାସାର ତୃପ୍ତି ପାଇଁ ଯାହାକୁ ଯେତେଜଣ ଦେବାର ତାହା ବାଣ୍ଟି ଦେଇ-ଅଛୁଁ । ରାତି ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡକଟା ହୋଇ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ଆଗରେ ଶୁଖା ଉପରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବ ସେ ଜାଲି ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଶୁଣ୍ଡରେ ଦେବଶ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖି ନିଜେ ଆସି ମୁଣ୍ଡର ସଂଖ୍ୟା ନେବୁଁ । ଆଉ ବଳ୍ ବିବେଚନା ବା ଅନୁରୋଧ ଉପରେ ସେ ଜଣଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡକାଟି ନ ଥିବ ଆନ୍ତେ ସମ୍ମୁଖରେ ଏହିପରି ସ୍ଥାନରେ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ କଟାହେବ । ଏତିକି କହି ରାଜା ନୀରବ ହେଲେ ।

ଏହା ଭଲ କି ମନ୍ଦ ନ୍ୟାୟ କି ଅନ୍ୟାୟ ଧର୍ମ କି ଅଧର୍ମ ରାଜା ଜାଣନ୍ତି । କାରଣ ତାଙ୍କରି ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ହଜାରହଜାର ବେତ୍ରାଘାତ ପାଇଥାଏ ବା କାରାଗାରକୁ ଯାଇ ନିଷ୍ଠୁର ଭୁକାପୁତଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିଥାଏ । ନରହତ୍ୟା ପାଇଁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ରାଜା ଶତ ୨ ସହସ୍ର ୨ ଲୋକ ସେନା ଗ୍ରାମଦହନ, ଦ୍ରବ୍ୟହରଣ, ଶତ ୨ ଲୋକଙ୍କର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କରିଥାନ୍ତି । ପୁଣି

ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେ ଯେତେ ଲୋକ ବା ଯେତେ ବଡ଼ଲୋକ ମାରିଥାଏ ସେହି ଅନୁସାରେ ତାହାକୁ ପୁରସ୍କାର ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏହିପରି ଏକା-ନଗରକଟରେ କାହାର ଶୋଣିତପାନ କାହାରିବା ସମ୍ମାନ । ଦେବଶ୍ରୀ ତ୍ରିଲୋଚନ ମହାପ୍ରାଣଙ୍କ ଦେହରେ ଟୀପ ଲଗାଇ ଥିଲେ ଜଗଦେବଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ, ସୁନା ହଣ୍ଡିକାଠରେ ଛ ମାସ ପଡ଼ି ଥାନ୍ତି । ସେଇଁଥି-ପାଇଁ ହରିଚନ୍ଦନମର୍ଦ୍ଦରାଜ ତାଙ୍କୁ ରଣଜିତ-ହାତୀ ଦେଇଲ ସେଇଥିପାଇଁ ଜଗଦେବ ରାଜା ଟୀକା ଦେବାର କଥା । ଏହାପରି ଜଣେ ଦେଶ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ଦେଉଛନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଆଉଜଣେ ତିରସ୍କାର କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସମା ଶାମାଙ୍କ ପରି ଆଦନା ଲୋକଙ୍କ କଥା ନୁହେଁ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକେ ଯାହା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି ଆଉ ଆଉ ଲୋକେ ତାହା ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ବଡ଼ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି କି ନା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ "ରାଜାନୁଗତ ଧର୍ମ" କଥାରେ କାହାର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନାହିଁ । ରାଜା ଲେହୁଟେଇ ଦେନ୍ତେଇ ପୂଜିଲେ ଆମ୍ଭମାନେ ତାହା ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଟିକେ ବିଳମ୍ବ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ରାଜାଜ୍ଞା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଦେଖିଲ । ମହିଷ ମାରିବା ସମସ୍ତେ ହୁଙ୍କାର ମଣି ଜୟ ଜୟ ଧ୍ୱନି କଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜା ପୂର୍ବପରି ନିର୍ବିକାର ସ୍ୱରରେ-ରଙ୍ଗ ଶାମନୋନ୍ମୁଖ ହେଲେ, ଦେଖା ଦେଖିରେ ସମସ୍ତେ ନେଲଣି ହେଲେ । ରାଜା ବନ୍ଦିଙ୍କି ବିଦେ କଲେ । ଆମ୍ଭମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ବାଟ ଧରିଲେ ।

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ

ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ସଭା ମଣ୍ଡଳୀରୁ ବେଳକୁ ଦିବାକର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗସ୍ଥ ପର୍ବତମାଳା ଡେଇଁ ପଡ଼ି ଥିଲେଣି । ବାରୁଣୀ ଅଙ୍କାଶ୍ରିତ ଦିନନାଥଙ୍କ ଅଂଶୁମାଳାରେ ସିନ୍ଦୂରସମାନ ରଞ୍ଜନ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେହେଁ ପ୍ରାଚୀଦେବୀଙ୍କ ବଦନରେ ଉପତ୍ୟକା ଶସ୍ୟ ଆବୃତ ହୋଇଗଲାଣି । ରାବଣକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କିମ୍ବା କଂସକୁ ଯଶୋଦା ନନ୍ଦନ ପରି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ତ୍ରିଲୋଚନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ନ ଦେବା ଇଚ୍ଛାରେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କୁ ଶୂଳ ଦେବାକୁ ଅଧର୍ମୀ କାର୍ଯ୍ୟ ମଣି ତାହା ନ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଧର୍ମଦେବ ବେଗେ ଅନ୍ତରାଳକୁ ଗଲେ ତାହା କେ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ସାଂଧ୍ୟାବେଳ ସେ ସବୁବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତାପର ଖେଳ ଲଗାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ସେପରି ତାଙ୍କ ଆଗମନ ଏକା ଦିଗରେ ଉଷାଦେବୀ ଉଠାଇଲାରୁ ନରନାରୀ ପ୍ରଭୃତି ଦର୍ଶୋତ୍ସୁକଙ୍କ ବଦନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ସବରେ ପ୍ରବେଶ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ନିଶାଦେବୀଙ୍କ ଦୂତୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଖି ସ୍ୱଭାବତଃ ପ୍ରାଣୀ-
ମାନେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରି ନିଜ ନିକେତନାଭିମୁଖେ ଧାବିତ ହେଉ-
ଅଛନ୍ତି । ମୃତ ଉଦୟ ଅସ୍ତରେ ଏହିପରି ଲାଗି ରହିଅଛି । ପୃଥ୍ୱୀ-
ର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଯେତେବେଳେ ଉଦୟ ଗିରିଚୂଡ଼ାଲମ୍ବିତ
ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ସେତେବେଳେ ଅସ୍ତାଚଳ ଚୂଡ଼ାଶେଷ, ଏହିପରି
ଗମନାଗମନ ନିଶାଗମନ ଲାଗି ରହିଅଛି । ହର୍ଷ ବିଷାଦ ଯୋଡ଼ାଯୋଡ଼ି
ଲାଗିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଦେବ ଦେଖନ୍ତୁ ବା ନ ଦେଖନ୍ତୁ
ତାଙ୍କରି ରାଜ୍ୟରେ ଏହି ଶକୁନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ଦୁନିଆର ଲୀଳା ସବୁବେଳେ
ସବୁକାଳେ ଲାଗି ରହିଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ଲୀଳା ସେପରି ଏକ
ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ହୃଦୟ
ସେ ସ୍ଥାନରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଲା ସ୍ଥାନ ଭୂମିର ବାହାରେ । ଏହା ହେଲା
ଦ୍ୱାରିଗନ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଗରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଭବନାହିଁ ।
ସେଠାରେ ହର୍ଷ ଓ ବିଷାଦର ଦୁଇସ୍ରୋତ ଏକତ୍ରରେ ପ୍ରବାହିତ ।
ଏକ ଦିଗରେ ଦେବବନ୍ଦୀଙ୍କର ଟୁଳି, ତାଙ୍କ ଦେଖ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ
କାଟ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ବସ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ସେମାନେ ବସିଅଛନ୍ତି ।
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା କଥା ମନେ ପକାଉଛି । କେହି
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ବା ପ୍ରାଣୋତ୍ତମ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରର ଅଦର୍ଶନ ଚିନ୍ତା
କରୁଛି । କେହି ବା ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କ ପଦାରବିନ୍ଦରେ ଧ୍ୟାନ ଲଗାଉଛି ।
କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ନୀରବ, ଦୁଃଖ ଦାବାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ଶାଣ୍ଡପରି ଜର୍ଜ-
ରିତ । ନୀରବ ଚାହିଁରହିଛି ଶାସ୍ତ ଦଣ୍ଡ ଜଣାଇ । ଅପର ଦିଗରେ
ଆନନ୍ଦର କଲ୍ଲୋଳ କୋଳାହଳ, ଦୂରୁଁ ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ସୁଖ ଦାଉଦାଉ
ଜଳୁଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ପାନାହାରର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ।
ବୀଣାସ୍ୱ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଚରଣ ଦୁଃଖକର ସେଠାରେ ସମସ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ା
କୌତୁକରତ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କାଟହେବ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ

ଲୁକାୟିତ । ଏପରି ସମୃଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ ଆଜି ଶ୍ୟାମ ରଣଜିତ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଅଶ୍ୱ; ' ତାହାର ମୂର୍ତ୍ତି ସୁବାଦାନ । ସେ ରାଜାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହପାତ୍ର । ତହିଁରେ ପୁଣି ରଣଜିତ୍ଙ୍କ ଶାନ୍ତି ସ୍ୱଦେଶ ପାଇଛନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଲୋକେ ବାହାବାହା କରୁଛନ୍ତି । ବାଟରେ ଗଳ୍ପବେଳେ ବା ନିର୍ଜ୍ଜନରେ ଦେବାଙ୍କ ନିନ୍ଦା ସ୍ତବ ନାନାର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ସେ ଜାତିରେ ଭୂଇଁଆ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଗୁଡ ଖାଇନାହିଁ । ତା ଜାତିରେ ମଦ ଖାଇବା ମନା ନୁହେଁ । ମୁହଁରୁ ସୁଗନ୍ଧ ବା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥିଲେ ବି ତାଙ୍କୁ ଲୋକେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କଣ୍ଠକ ପାଇପାରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ହାତରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣ ପ୍ରଭୃତି ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ରାଜାଙ୍କ ଗ୍ରାମରୁ ନେଲାଣି ଦେଶୀମାନଙ୍କ ରସ ଦେବିକା ପ୍ରଭୃତି ମଦ ସଙ୍ଗେ ମଧୁଲ ମଦ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ଭୋଗ କରିବାରେ କାତର ହୋଇନାହାଁନ୍ତି । ପାଞ୍ଚ ସାତ ନାଳ ପିଇ ଗୋଟିଏ ନଶା ହେଲାପରେ ଶ୍ୟାମ ଭୂୟାଁ ଆଜି ମନରେ ସବୁ ନଦ ନୈକଟି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ବଳବନ୍ତ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ । ତଥାପି ତାହାର ମନୁଆମାନଙ୍କ ରକ୍ତ ଭଙ୍ଗ ନାହିଁ । ପୂର୍ବରେ କାଣି କୁସଲ, ନିହାଲ, ଧନ୍ନୀ ସୁଅବତି ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ଗମନ କରିଥିଲେ ସେହିପରି ଭାବରେ ସେ ନିଜେ ଛତ୍ରପାଲିକା ଚାଲି । ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ପୁନଶ୍ଚ ସୁଖ ପାନକରି ନରଶୋଣିତ ଆଶାରେ ବାହାରର ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କାଟିବା ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଲା ।

ପୂର୍ବବତ ନଶା ଆସିନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଶ୍ୟାମକୁ ନିଶା ଅଇଲାଣି । ସେ ଅନେକ ସୁରାପାନ କଲାଣି । ତହିଁରେ ତାହାର ଶୋଣିତ ପିପାସା ନ ତୃପ୍ତି ବଢ଼ିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଆଶାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା ମନରେ

କି ଶତାସ୍ତୁତି କରୁଅଛୁ ତାହା ସେହି ଜାଣେ ।"-ଭିତର କଥା ରାହାକେଜ ବାହାରେ ଆଇଲେ ଭଣ୍ଡାରେ ବନ୍ଦୀ ଓ ଶ୍ୟାମା ସେନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା । ବନ୍ଦୀ ରଖିବାକୁ ଶ୍ୟାମାକୁ କହିଲେ ଏବଂ ରକ୍ଷକଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ବନ୍ଦୀ ଓ ଶାହଜୋହା ଦୁଃଖୀ ରହି ସେମାନେ ସେବେଶ ପୁଲକିତ । ଏତେ ବେଳକୁ ଧନ ରାଶି କାନ୍ତି ଗୃହ ହୋଇନାହିଁ । ନିଶାଦେବଙ୍କ ଗଣତରେ ଧରା ଅପ୍ରୀତି ହୋଇନାହିଁ । ଅନ୍ଧକାର ଆଉ ନାହିଁ । କାଳୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ କି ଅନେକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଅଶ୍ରୁ ଅସନ ହୋଇନାହିଁ ।

କିଛିକ୍ଷଣ ଭିତରେ ସେ ସେତେବେଳ ବନ୍ଦୀ ମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ ସେତେବେଳେ ସେଠାରେ ଆଉ ନରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ମୃନ୍ମୂର୍ତ୍ତି ଠିଆହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଜଣେ ଯୁବାର ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ କରି ସେ ଦୁହିଁଙ୍କି ଅଟଣା ଛନ୍ଦ-ଦେବାଳ ଭିତରକୁ ନେଇଗଲେ । ସେଠାରେ କ ହେଉଁବା ଯାଏ କାହାରି ଦୃଷ୍ଟି ମିଳି ନ ଥିଲା । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ କେହି କିଛି କହିବା ପୂର୍ବେ ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । ଏକ ଦିଗରେ ଏକା ଶ୍ୟାମା ଅପର ଦିଗରେ ଅନ୍ୟ ଯୁବକଜଣ; ବୃଦ୍ଧ କାଳି ଭିତରେ ଶ୍ୟାମାର ଓ ତାହା ଦୁଇ କାନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟ ଦୁହିଁଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ । କାହାରି ମୁହଁରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ । କେବଳ କାହିଁ କହିଁ ସେ ଶୁଣୁଛି । ଆଖି ତିନିଙ୍କର ଲୁହ ଧାରର ଖସି ଝରୁଛି । ତାହା ଯେତେ ଶୀତଳ ଦୃଷ୍ଟି ଅଶ୍ରୁ ସ୍ନେହ ଛିଟିରେ ଅଶ୍ରୁଧାର, ଶୋକର ଧାର ଏହିପରି ବହି ଯାଉଅଛି । ଏଥିରେ କଣ୍ଠ ତାଳୁ ଶୁଷ୍କ । କଥା ବାହାରିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ । ସୁଖ ଦୁଃଖର ପ୍ରବାହରେ ଏହିପରି ସ୍ୱଭାବତଃ ଘଟିଥାଏ । ତାହିଁ

କାହିଁ ଏଣ୍ଡୁ ପେଟ୍ଭିତରେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣବାୟୁ କେଉଁଣେ ଉଡ଼ିଯାଏ, ତାହା ଜଣାପଡ଼େନି ନାହିଁ । ତାହାର ଗତି ମୃତ୍ୟୁ—ନୋହିବା ଯାଏ ବଢନ୍ତି ବାହାରି ଡାରେନାହିଁ । ଉପରୋ ଅଧର ଚ୍ୟୁତ ଚଳପାଦରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅନ୍ଧାର-ସ୍ବାମୀ-ଗିରି-ନଦୀ ଘର ମାଲଆଗି ଅଞ୍ଚଳରେ ଲିପି ଘଟେ ।

ଖଟନ୍ତି ଜନଙ୍କଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଖାଗଲା ! କିଛିକ୍ଷଣ ନିରବ ଭାବରେ ଚଳନ୍ତି ବୁଢ଼ା କହିଲା "ବାପ ଖମା ! ନଳବେଳକୁ ତଡେ ଦେଖିଲି ଏହି ମୋର ଭାଗ୍ୟ" । ଖମା ଉତ୍ତର ଦେଲା "ବୋପା କିଛି ଖାଇବାକୁ ପାଇ ନ ଥିବ, ଆଗେ ଖାଅ ପିଅ ତେବେ ସବୁ କଥା ।" ଏହା କହି ଖମା ମଦ ମାଂସ ପ୍ରଭୃତି ବାହାର କଲା । ତିନହେଁ ପେଟ୍ପୁରେ ଖାଇଲେ, ପିଇଲେ । ପ୍ରକୃତି ଦେବଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ କରି ବାପ ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖମାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଲା ।

ଅନେକ ଘର କଥା ଚାଲିଲା, ବୁଢ଼ା କହିଲା ବାଣାସୁରର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ହୋଇଛି । ମା ପୁଏ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମେ ବାପ ପୁଏ ଘର ଛାଡ଼ିଲି ଦିନୁଁ କ ହେଉଛି ତାହା କହି ନ ପାରେ । ଲଢ଼େଇକି କେତେ ବାପ ପୁଅ ଦୁହେଁ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଖମା ପଚାରିଲାରୁ ବୁଢ଼ା କହିଲା; "ଜଗଦେବଙ୍କ ରାଜ୍ୟ କଥା ତେବେ ଅଜଣା ନାହିଁ । ଆଉ କେଉଁ କଥା କହିବ ? ସେ କଥା ଛାଡ଼ । ବାପ ! ତୁ ଅନେକ କହିଲୁ ତୁ ଏତିକି କେଉଁଠି ରହିଲୁ ? ଏତେ ଦିନ ହେଲା କିଛି ଖବର ଅନ୍ତର କାହିଁକି ନ ଦେଲୁ ? ତୁ ଏମନ୍ତ କାଟିଦେବୁ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।"

ଖମା—"ମୁଁ ହେଉଛି ଏତାକୁ ଉଚ୍ଚକି ଯାହା ହାହା—ହେଲା ସେ ଅନେକ କଥା । ତାହା ଛାଡ଼ ଦିଅ । ଅଭିନା କଉଣି କରିବା ତାହା ଅଛି ।"

ବୁ—ମତେ କିଛି ବୁଝି ହେଉ ନାହିଁ ।

ଶ୍ୟା—ତୁମେ କି ସବୁ କଥା ଜାଣ ?

ବୁ—ହଁ, ଜାଣୁଥିଲେ ଯେ ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘ ଭିତରେ ଆମ ମୁଣ୍ଡ କଟାଯିବ । ସେଇଥି ପାଇଁ ଆମକୁ ଏଠି ଦେଇଗଲେ ।

ବା—"ଜାଣୁଥିଲେ ଯେ ଆମ ମୁଣ୍ଡ ଯେ ନ କାଟିବ ତାହା ମୁଣ୍ଡ କଟାଯିବ । ଏ ସତ କି ?

ଶ୍ୟାମା କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେବାରୁ ବୁଢ଼ା କହିଲା "ଠାକୁରାଣୀ ଯାହା କରିବାର କରିବେ ତୁ ସତ କଥା କହୁ ନାହୁଁ କାହିଁକି ?"

ଶ୍ୟା—ହଁ ତୁମକୁ ସେହି ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି । ସେ ଆଜ୍ଞା ତଳେ ଟଳିବାରୁ ନୁହେଁ ।

ବୁ—ସବୁରି ଦୁଇଜଣ, ଆମରି ଦଶ କାହିଁ ବୋଲି ପାଇଁ ଏ ସବୁ ଆଜି ଘଟିଲା ?

ଶ୍ୟା—"ସେହିପରି ଦେଖାଯାଉଛି ।"

ବୁ—"ତୁମକୁ କି ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ?"

ଶ୍ୟା—"ଯେ ମୁଣ୍ଡ କାଟି ନ ଥିବ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ କଟାଯିବ ।"

ବା—"ଯାହା ମୁଣ୍ଡ କଟା ହୋଇଥିବ ତାହାର କି ହେବ ?"

ଶ୍ୟା—"ତାହା କିଛି ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ନାହିଁ ।"

ଏହା ଶୁଣି ବୁଢ଼ା କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାକୁ ବୁଝାଇକରି ଶ୍ୟାମା କହିଲା "କାନ୍ଦିଲେ କି ହେବ ? ଯତ୍ନ କରିବା ଯାହା ବାଟ ଦେଖିବା ।" ବୁଢ଼ା ଉତ୍ତର କଲା "ମୁଁ ସବୁ ଦେଖୁଛି । ଆମକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଅନେଇଥିବୁ । ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଅଟକିବ ।

ତଟେଣି ଆମର ଯାହାହେଉ ଭଡ଼େତ ଅଣ୍ ଲଭିବ ନାହିଁ !" ଏହା
କହି ବୁଢ଼ା ପୁଣି କାନ୍ଦିଲା; କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କହିଲା "ତୋ ମା ଦେଖି
ଦୁଃଖରେ ଚାଲି । ଏହାତା ଦେଖିବାକୁ କି ମୁଁ ଏତେକାଳ ବସି ରହିଲି ?
ମୁଁ ନ ମଲି କାହିଁକି ? ଅରେ ବାପ ସ୍ମନ ! ମତେ ଅରେ ମାରିଦେଲା,
ତୋଣିକି ତମ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କର ଯାହା ହେବ ମୁଁ ଦେଖିବ ନାହିଁ
କି ଶୁଣିବ ନାହିଁ ।"

ଶ୍ରୀ—"ତାହା ସବୁ ଛାଡ଼, ପଞ୍ଚରେ ଘଟିବା ସେ କଥା କହ ।"

ବୁ—"ତୁ କହିଲୁ ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଆସିଲୁ ଏପରି କାହିଁକି ହେଲୁ ?"

ଶ୍ରୀ—"ଦେଖୁଛି, ମୋହର କପାଳକୁ ଏ ସବୁ ଘଟିଛି ! ଯେତେ
ଭଲ୍ଲା ଦେତେ ଗ୍ରା, କରମ ହେନ ଭୁଲୁଥା ।"

ବା—"ବୁଢ଼ା ଯାହା ପଚାରୁଛି ତାହା କହ । ତୁ କି ତାହାପରି ହେଲେ
କଥା ହେବ ।"

ଶ୍ରୀ—ମନ କଥା ମନରେ ରଖି ୨ ଚ ଏହା ଅଧି ଘଟିଲା; ଆଉ
ଘଟିଲେ କି ହେବ କେ ଜାଣେ ? ମୁଁ ଜେନାମାନଙ୍କ
ମେଲରେଇଥିଲି । ବାପ କହିଲେ ସେ ଭାଇକି ବାହାହେଲି ।
ଚଲିକେ ଦ୍ୱି ଭଲ କହିଲେ । ସେ କଥା ମତେ ଘାରି ବାଟିଲା ।
ଜେନାମାନଙ୍କ ଦେଖିଲେ ବାପା ଭାଇ ସମ୍ଭାଙ୍କ ଉପରେ ସନ୍ଦ
ଭଗ ହେଲା । ଭାଇକି କମିଆ କରିବାକୁ କେତେକ କହିଲେ ।
ବାପା ଭାଇ ଚେଲ୍ଭ ମୁଆସ ଲୁଚିଲା ନାହିଁ । କମିଆ କଥା ସେ
କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ମାଗରେ ପୂରିଲା ନାହିଁ । ଜେନାମାନେ ଠାରୁ
ଦୂରରେ ୨ ରହିଲି । ଟାଁ ଗୁଡ଼ି ପଳେଇବ ବୋଲି
ମନେକଲି । ଏହି ସମୟରେ ଡାକ୍ତିଆ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ
ସଙ୍ଗରେ ଚଳି । ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ରହିଲି । କିଛି ଦିନ

ଲାଗିଲା ନାହିଁ। ଘର ଆଡ଼କୁ ମନ ଧାଇଁଲା। ଆଉ କଥା ସବୁ ମନରୁ ଛାଡ଼ି ଘରକୁ ଯିବାକୁ ମନ ହେଲା ନାହିଁ। ଗୁମୁ ଦେହରେ ସୁଖ ପାଇଲେ ନାହିଁ। ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ପାଖୁ ପାଞ୍ଚଭଙ୍ଗା ହେମାର କରଣଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଲା, ତାଙ୍କ ଯାତରେ କରୁ ମନ ମାନିଲା। ଦୁଃଖ ପଳାଇ ଆସିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଏ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସିଲା। ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ିଲାରୁ ମନ ବଦଳାଇଲା, ଖାନଦାନ କଲା, ତହୁଁ ଅନେକ ଦୁଆର, ଦେଇ ଗୁମୁଙ୍କ ଆଖି ତମା ଉପରେ ପଡ଼ିଲା। ରାଜା ସୁଖ ପାଇ କନ୍ଦରେ ରଖିଲେ। ସୁଖରେ ରହିଲା। ଭିତରିଆଙ୍କ ଘର ତମା ଉପରେ ପିଡିଆର ହେଲା। ଉପରକୁ ଟିକିଏ ୨ ଭୂଠ ୨ ଆଜ ରାଜା ରଣଭରୁ ଫେଦ ଦେଇ ଖାତ୍ରୀ ଦେଲେ।" ଏତିକି କହୁ କହୁ ଭୀମା ଟିଲିଙ୍କ ଘର ଖାଣ୍ଡ ଚଳାଇଲା। କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା "ଦାଦିବ, ମୋ ଖାଟିଙ୍କରେ କଅଣ ଦୁଃଖ ଅଛି। ମୁଁ କଅଣ କରିବି!"

ସାଧୁ—କାନ୍ଦନା, କାନ୍ଦନା, ଆମକୁ କିଛି କାହିଁକି କହିଲୁ ନାହିଁ। ମନେ କି ପରି କରିଦେଲୁ?

ଖ—ପାପମନ, ସତ କଥାରେ ସନ୍ଦ କୁହେଲେ। ମନେ କଲ ଘର ସାଙ୍ଗରେ ନଟା ଲଗାଇଲେ କଅଣ ନାହିଁ କଅଣ ହେବ। ଏମ୍ପରି ମନ ଫାଟିଗଲେ ଭଲ। ଦେଖିଛୁ ଯେ "ଦାଦିବ ଦଣ୍ଡି ମଣିଷ ରାଜ ଦେଶିକ ନଅର ଦେଶିକ ଯାଇ।" ତମରି ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୋରି ହାତରେ ହେବ ତାହା ତମେ ଜାଣିଥିଲ, ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ନା ଗୁମୁ ଜାଣିଥିଲେ? କଥାରେ

ଯାହା କୁହନ୍ତି ମନ ଜଗତ ଉପରେ ଥାଏ, କରମ ସଂସାରେ ବନ୍ଧୁଇ ଥାଏ। ତାହା ସତ। ମୁଁ ମଲେ ଭଲ, ନ ମଲେ ହେବ ନାହିଁ !

ଘା—ତୁ କଅଣ ଦେଖିଛୁ କଅଣ କରିଛୁ ଯେ ତୁ ମରିବୁ ? ମୁଁ ଆଜି କେତେକାଳ ଗଲିଣି ? ଶରୀର ବୁଢ଼ୀ ହେଲଣି ! କୁଳ ରହିଲଣି। ତୁ ତ ବାହା ହୋଇନାହୁଁ। ଆମ ବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ମାରିଦେବା। ତୁ ବଞ୍ଚିବୁ। ମୋର ଏତିକି ଅଂଶ ରହିଲା ବୋଲି ଜାଣି ମୁଁ ମରିବି। ମଲାବେଳେ ମୋ ମନରେ କିଛି ଦୁଃଖ ନ ଥିବ !

ବା—ତୋହର ଆଜ୍ଞା କହୁଛି। ମେନକର ଅମେ ଲଢ଼ୁଥିଲେ ମରିଲୁଁ। ଆମ୍ଭର କି ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ତୁ ବି ତ ଚିହ୍ନି ପାରି ନ ଥାନ୍ତୁ। ଭଲ ଅଲଗା ହେଲେ ଦେଖା ଦେଖି ହେଉଥିଲୁଁ ଏହି ଠେଇଁ।

ଶ୍ର—ମୁଁ ବାପ ଭାଇକି ମାରିବି ! ମୁଁ ମଲି !

ଙା—ଆମକୁ ମାରିବାକୁ ଅଉ କାହାକୁ ଦେଇ ଅଉ ଦୁଇ ଜଣ ବଦଳିଆ ଆଣ।

ଘ—ସେ କଅଣ ଆଉ ମାରିବା ହେଲା ନାହିଁକି ? ମାରିବା ସେ ମରାଇବା ସେ।

ବା—ସମ୍ପଦେଶି କାହାରି ରାବଣଙ୍କୁ, ସୁଗ୍ରୀବ କହନ୍ତି ବାଳୀକି ମାରିଥିଲେ।

ଶ୍ର— ସେ ଅସୁର ଆଉ ବାନର। ତାଙ୍କ କାମ କି ମଣିଷ କରିବ ? କେକୟୀ (କୈକେୟୀ) ରାମକୁ ବଣକୁ ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ଭରତ ରଜା ହୋଇଥିଲେ କି ?

ଘା—ତେବେ ଅମେ ଚଳଲୁଁ । ତୁ ଆଉ ଧଣ୍ଟା ମୁଣ୍ଡ ଅଣି ଲଗି ଦେ ।

ଭୀ— ତେବେ କେମିତି ଚଳେଇବ ? ଠ'ଟଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡିଅଡ଼େ ଗାଡ଼ାଡ଼ ଦେଖିଲୁ । ଏହି ଲୋକଙ୍କୁ ଚୋଟିଏ ବାଡ଼ । ହେଠାରେ ଲୁଞ୍ଚ ମାଣ୍ଡି ଚରଣ ଲାଗିଛି । ଜଙ୍ଗଲୁ ଶିଖ ବଣ୍ଡ ଦେଖୁଛି । ତାହାଙ୍କ ଭିତରେ ଠାଏ ଠାଏ ଜଗୁଆଳି । ତହିଁରେ ପୁଣି ଗୁଣ୍ଡଅଡ଼େ ନଆଁ ଲାଗିଛି । ଖାଇବା ପିଇବା ଡମରୁ ଜବନ ଥାଉଛି କି ଯାଉଛି । ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୁଲିଛି । ବାଲି ଦେଇ ଘଷିଦେଲେ ବାଣ୍ଟି ଯେ ଚାଣି ଲୁଣ୍ଡିଥିଲେ ତାହାର ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ ଦାଗ । ତମେ ତ ଉଧେ ତାହାର ଭିତି ନ ଥିବ ଧରି ଚଢ଼ ମାରି ଚଢ଼ିବ । ଏତେବେଳେ ସେ ରାଜାଙ୍କୁ ଗଲେ ବ ସେ ଧରି ନ ଚଢ଼ିବ କି ମାରି ନ ଚଢ଼ିବ ତାହା ଲୁହେଁ । ତେବେ ଆଉ ଧଣ୍ଟା ମୁଣ୍ଡ କଥା କହୁଛ । ଯାଉଛି ତା ଦେଖେଁ । ତମେ ଦୁହେଁ ଏଠି ଲୁଚି ଥାଅ । ଠାକୁରାଣୀ ଯାହା କରିବେ ।

ଏହା କହି ଭୀମା ତରତରରେ ହୋଇ ବାହାରିଲା । ମୁଣ୍ଡରେ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ଶାଢ଼ୀ । କପାଳରେ କଳା ବନ୍ଧା । ମୁହଁରୁ ମଦ ଗନ୍ଧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା ; ଆଉ ରାତି ଆଇଲା ଅଲଲା ପରି । ଏହାପରି ଚମସ୍ଥରେ ଭୀମା ବାହାରି କେଉଣେ ଲୁଚିଗଲା । ତାହାର ବାଟ ଖୋଇ ଛଡ଼ାଦେବାକୁ ଭିତରେ ଲୁନ ହୋଇ ମୁନଙ୍କ ଘରି ବସି ରହିଲେ । କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ କି ଶୁଣା ଯାଉନାହିଁ । ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭବ ଭବନା ସେ କହେ ? ଜାଣନ୍ତି । କେହି କାହାରିକି ପ୍ରାନ୍ତି ପିଟାଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହାପରି କେତେ ବେଳ ଗଲା ଆଉ ସେପରି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଭିତି ଦୁହେଁ ଛଡ଼ଦେବାକୁ ଦୁଆରକୁ ଆସି ବାହାରକୁ ଅନାଇଲେ ।

ଅନ୍ଧକାର ଗାଢତର ହେଲାଣି । ଦୂର ବନ-ରେଖା ଯାଉ-ନାହିଁ । ତାହା ଯାହାହେଉ ଖମାରି ଦେଖା ନାହିଁ । କମ୍ପା ଏହାଙ୍କ ହାସ କଣ୍ଠ ହେବାର ନୁହେଁ । କିଛିକ୍ଷଣ ଥାକି ୨ ପୁନରାୟ ପୂର୍ବପରି ବସିଲେ । କିଛି ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ । କେବଳ ଶୁଭୁଛି ଲୋକଙ୍କର ଯିବା ଆସିବା ଶବ୍ଦ । ମାରେ ବାଂଘରେ ଡାକ ମଲି ମଲି-କାନ୍ଦ । ଏଥି ସାଙ୍ଗେ ୨ ମନମୁଗ୍ଧାଣିଆ-ଗୀତ-ବି କାନରେ-ପଡ଼ୁଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ଗୀତକୁ ସାଧୁର ମନ ନ କାନ ଯାଉନାହିଁ । କିଛିକ୍ଷଣ ରହି ୨ ସେ ଧୀରେ ୨ ପୁଅକୁ ପଚାରିଲା "ଏତେ ବେଳ ଯାଏ ଖମା କାହିଁଗଲା ? ଧରା ପଡ଼ିଲା କି ? ମୁଁ କାହିଁକି ମୁଣ୍ଡ କଥା କହିଲି । ଏବେ ତ ସମସ୍ତେ ମରିବା । କାଲି ଯାହା ହେବାର ହବ ଆଜି ଘଡିଏ ତନହେଁ ଏକାଠି ଥାଆନ୍ତୁ । ମୁଁ ନ ମଲି କାହିଁକି ?"

ବା—ବୋପା, କଏ ମରୁଛି କଏ କରିଛି କଏ ଜାଣେ ? ଖମା ନ ଥିଲେ ଆମେ ତ ମରିଥାନ୍ତେ । ଆଜି ମରିବାକୁ ଅଛି କଅଣ ?

ବାପ ପୁଅର କଥା ଶୁଣି ସାଧୁ ନୀରବ ହେଲା । ଦୁହେଁ ପୁନରାୟ ପୂର୍ବପରି ବସି ରହିଲେ । ଏହିପରି ଆହୁରି କେତେକ୍ଷଣ ଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏ ଥର ଖମେ ସାଧୁ ବାପ ପୁଅକୁ ସୁଚେଶ ସୁଚେଶ । ସାଧୁ ପୁନରାୟ କାନ୍ଦ ଉଠିଲା । ଜଣ୍ଡା ନ କହି ବାପେସୁର ବାପ-ମୁହିଁରେ ହାତ ଦେଲା । ତାହାର ତୁଣ୍ଡରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଦୁହେଁ କେବଳ କାନ୍ଦିଁ କାନ୍ଦିଁ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି କେତେକ୍ଷଣ ଗଲାରୁ ଛଡଦେବାଲି ଆଡୁ ଲୋକ ଆସିଲା ପରି ଜଣାଗଲା । ବାପ ପୁଅ ଦୁହିଁଙ୍କର କାନ୍ଦ ବନ୍ଦ ରହିଗଲା । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ କ ହେଲା ସେ ଦୁହେଁ ଜାଣନ୍ତି । ଇତମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଲୋକ ଭିତରକୁ

ପରିଆସି ହୃଦ କରି କହିଲା "ବୋପା"। ସେହା ବାହାରୁ ବାହାରୁ ସାଧୁ ପଚାରିଲା "ଶ୍ୟାମା"? ଶ୍ୟାମା ଉତ୍ତର କଲା "ଏତେ ଗୋଟି କରନା, ଶୁଣ କାହିଁ ?"

ସା — କେତେ ବସିଲୁ; ତୋ କଥା ଆଗେ କହିଲୁ ?

ଶ୍ୟା — ସାଧୁ କହୁଥିଲା ତାହା କଲି। ସେ ଲୋକଟାଙ୍କୁ କାଟି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟା ମଲା ମୁଣ୍ଡ ଆଣି ରଖିଦେଲି। କାଲି କଅଣ ହୋଇଛି ଦେଖ। ଆଜି ତୁମକୁ ମୁଣ୍ଡ କୁଆଡେ ପାଉନାହିଁ।

ସା — "ଏସବୁ ତ ନାହିଁ କି କିଛି ଲୋକମାନ ହୋଇ ନାହିଁ କି ?"

ଶ୍ୟା — ଆମ ଜାତି ଲୋକେ ମଦ ଖାଆନ୍ତି ତାହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି। ରଜା ମଦେ ଦୁଃଖ ପାଆନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି। କହୁଥିଲେ କନା ଖଣ୍ଡିକ ବାନ୍ଧିଥିଲି। ଶାଢ଼ୀଖଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡରୁ ଫିଟାଇବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି। ଆଜି କାଲି ମଲା ମଣିଷ କେଉଁ ଅପୂର୍ବ !! ଏ ତ ସବୁ ହୋଇଗଲା। ତେବେ କାଲି ସକାଳୁ ରଜା ଆସିଲୁ ବେଳେ କ'ଣ ହୋଇଛି ଦେଖାଯାଉ। ସେତେବେଳେ ନୂଆଲୋକଙ୍କୁ ଫାଶି ବଦଳେ ପିଆଲୋକଙ୍କୁ ଛୁରା ଧରିବା। ଆଜି ରାତିରେ ଆଉ ସେ କଥା ନାହିଁ। ରାତିଟା ହେଲେ କେଉଁଠି ଏକାଠି ରହିବା।

ଏତେ କହି ଉତ୍ସାହରେ ଶ୍ୟାମା ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଦ ବାହାର କଲା। କେଉଁଠି ପଡ଼ ପିଇଲେ। ସେ କଥା ଛାଡ଼ିଦେଇ ଦେଲେ। ମନ ଆନନ୍ଦରେ ହୋଇଗଲେ। ବହୁକାଳ ପରେ କେଉଁଠି ଏକାଠି ହେବା ଦୁଃଖ ସବୁରି ମନ ହୃଦୟ ଅଧିକାର କଲା। ସମସ୍ତେ ନଦୀ। ଅନ୍ୟା ମନଲାଗି ମଦ ଢାଳୁଥାଏ। ସମସ୍ତେ ନଦୀକରେ ମଦ ଦେଲେ।

ବାପ ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷମା ଦେଖାଇ ପ୍ରତିପାଳନ କଲାନାହିଁ । ରାଜା ପ୍ରଜା ଉଭୟଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ଦେବା ଆଶାରେ ମଲ୍ଲ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଆଣି ଦେଖିଦେଲା । ବାଦେଶାଇ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ ନ କରି ତାହା ଅନୁମୋଦନ କଲେ । ଏହା ସାଧାରଣ ସାହସର କଥା ନୁହେଁ । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଭରସା ବ୍ୟତୀତ ସେମାନଙ୍କର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ପୁଣି ଏଥିପାଇଁ ଠାକୁରାଣୀ ମାରିବେ କି ତାରିବେ ଜଣା ନାହିଁ । ପର କାଳରେ ଏହା ନ୍ୟାଯ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେଉ କି ନ ହେଉ, ପାପ ବିବେଚିତ ହେଉ, କି ପୁଣ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେଉ ଯାହା ପାଇଲେ ରାଜା-ପ୍ରଜା ଉଭୟଙ୍କ ଅସୁର ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ କ୍ଷମା ଆଉ ତାହାର ବାପ ଭାଇଙ୍କି ଜଣା ।

ରାଜା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ନିର୍ଦ୍ଦୟକର ମାତ୍ର ମମତା ଅଛି କି ନା-ତାହାସବୁ ତାଙ୍କ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ଧର୍ମାଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଆଉ ବିଚାରକୁ ବଳ ପ୍ରବଳ କି ଦୁର୍ବଳ ଓ ସେ କ୍ଷମା ହାତରେ ତାହା ବାପଭାଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କଟାଇ ଥାଆନ୍ତି କି ନା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ଆଜ୍ଞା ପାଳନରେ ଯୁକ୍ତି ହେବାକୁ ସେ ଦୃଷ୍ଟି କି ଦୁଷ୍ଟ ଅଂଶରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ତାହା ଦେଖା ନୋହିବା ଯାଏଁ ଅନ୍ୟ କେହି କିଛି କହି ନ ପାରେ । ତଥାପି ଏହା ବିଷମ ସମସ୍ୟାର ସ୍ଥଳ । ପିତୃ ଆଦେଶରେ ପରଶୁରାମ ନିର୍ଦୋଷି ତପସ୍ୱୀ ଜନନୀଙ୍କର ଶିର-ଚ୍ଛେଦନ କରିଥିଲେ । ଧର୍ମ ପାଇଁ ହରିଶ ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତଙ୍କ ମିଳନର ବୃତ୍ତି ନ ହେବ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଣ ବଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସୀତାଙ୍କ ପାଇଁ ସମୁଦ୍ର ବନ୍ଧନ, ଲଙ୍କା ଦହନ ପ୍ରଭୃତି, ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ପୁଣି ଦୌର୍ବଲ୍ୟରେ ଦେହି ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ରାଜ-ପ୍ରାସାଦରୁ ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟକୁ ବିତାଡ଼ିତ । ପୁଣି ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁରୋଧରେ ସେହିଁ ସ୍ୱନିଜ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୀତା ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ,

ଅନୁଗାମୀ ସେବକ .. ପରମେଶ୍ୱର ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅପରିଚିତ ନିଜ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ସେହି ସମତାଭ୍ରାତୃ ବାତ୍ସଲ୍ୟର ସଞ୍ଚାର ।

ଏହା ସବୁ ଜଣା ଶୁଣା ଥିଲେ ବି ତାହା ସର୍ବଦା ମନେଇ ନାହିଁ କି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖଟାଯାଉ ନାହିଁ । ବରଂ ତାହାର ବିପରୀତ ଘଟଣାହିଁ ଦେଖାଯାଏ । ଭିନ୍ନ ପ୍ରକୃତିର ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପୂଜା ଘରର ଶିକାର ସାମ୍ନାଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ମାୟା ମମତା ଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ସମ୍ପର୍କ ଦୟା ବିଶ୍ୱରେ ସମସ୍ତ ସହୋଦରୀ ବୋଲି ବନ୍ଧୁ ୨ ଉପମା ନାମ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଥା କରି ଥାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱଜନ ବିଷୟରେ ବିଶ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ପାଇଁ ପ୍ରକୃତ କାରଣ ତାହା ହୋଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁଭୂତି ପରିଚିତ ହେବା ସଂସାରେ ଦେଖା ଆଉ ଶୁଣା ଯାଇଥାଏ । ଦୂର ବା ନିକଟ ସମ୍ପର୍କର ମାୟା ମମତା ଦୟା ଆଜି ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା । ଜଗତ୍ପିତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପରମ ପିତା ଜ୍ଞାନରେ ଜାତିକୁଳ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ଏକ ଭକ୍ତିର ପ୍ରେମାପ୍ଲୁତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେହି ମାୟାଜାଲ ବିସ୍ତାର କରିବା ନିମନ୍ତେ କେହି ୨ ପ୍ରକୃତ ସୃଷ୍ଟି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଭାଇ ଭଉଣୀ ନିକଟରୁ ପଦାର୍ଥ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ସ୍ୱତଃ ବିବର୍ଜିତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏହା ବିନା ତାହାର ବାସନା କାମନା ମଧ୍ୟରୁ ଯାହାକୁ ଦେଶ, ପ୍ରଦେଶ, ବା ମହାଦେଶ ଜନ୍ମର ସବୁ ନାଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଲୀଳା ପାଇଁ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ସତ୍ୟପାଠ, ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶପଥ କରିବା ପରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ଓ ଧର୍ମର ବିଶ୍ୱାସକରେ 'ବେଭି-ମାନେ ବଢ଼ିବେ ସେହିମାନେ ଜଗତରେ ଥିବେ ସେହିମାନେ ଦେଖିବେ, ଶୁଣିବେ, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଏହା 'ବିଷମ ସମସ୍ୟା । ଏହା ଅନ୍ତିମ ନ ଯାଇ ଭୀମା ଓ ତାହାର ବାପ ଭଇ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ କରେ ବାହାରେ ।

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରଜନୀ କାଳ ବୋଲି ବୋଲାଯାଉଥାଏ । ଏଥିରୁ ଶୋଭା ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ଏ ସମୟରେ ଯାନ ବନ୍ଦ ସମସ୍ତ ଘରେ ବାହାରେ ଅନ୍ଧସ୍ୱାବଲମ୍ବି । ନାନା-ବିଚିତ୍ର ଅତଳ ସର୍ବକୁଳ ଏକ ବୃକ୍ଷ ସମବେତ । ନେତ୍ରର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ । ଚୋର୍ଦ୍ଦୁ, ଠଗ, ଡକାଣୀ, ମେଣ୍ଢା ଗୋଠଭୁକ୍ତ । ସୁପ୍ତଜୁର୍ନୀଟ ଠାକୁ ଯୋଧମାନେ ଦୈବଜ୍ଞ ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାର । ତୃଣୀ କୋକିଳର କୁଜନ ନାହିଁ କି ଭ୍ରମରର ଗୁଞ୍ଜନ ନାହିଁ । ଧରଣୀ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ନିଶାଚରଙ୍କ ବାହିନୀରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି କାଳରେ ଭୂତପ୍ରେତ ଡାକିନୀ ଯୋଗିନୀଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାବେଳା ବୋଲି ଜଣାଶୁଣା । ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବିକଟ ନାଦରେ ଦଶଦିଗ ପ୍ରକମ୍ପିତ । ସେମାନଙ୍କ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ କେବଳ ୨ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରାଣବାୟୁ ନିଃଶେଷ । ଚୋରମାନଙ୍କ ବାଟମାରି ପାଇଁ ଏ ପ୍ରଶସ୍ତ କାଳ । ଅଟ୍ଟାଳିକା କୁମାରର ସଙ୍କେତ ଚିହ୍ନ ଅଦ୍ଭୁତ । ଧନୀ ଶଙ୍କାକ୍ରାନ୍ତ । ଏପରି ବାହିନୀକାପୂର୍ଣ୍ଣ

ଦେଖିଲେହେଁ ଭକ୍ତିରେ ଦେହରୁ ନିଦାଘ ଗଣି ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଏଥି ଶରୀର ଖଣ୍ଡ ୨ କଣ ୨ ନାହିଁ । ଅଶ୍ରୁର ଦେଦୀପ୍ୟ ନାହିଁ, କମଳର ବଜ୍ରନିନାଦ ନାହିଁ । ସୁଧା ଶୋଣିତ ପିପାସୁ ଆସି କୋଳାକ୍ରିତ । ଅଦୂରେ କର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରୋଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପରି ଶୂରରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେହେଁ ଭୀମାର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପରି ନଗ୍ନ ଧନୁର୍ଦ୍ଧରମାନେ ମାତୃଅଙ୍କରେ ଦୁଗ୍ଧପୋଷ୍ୟ ଶିଶୁ ପରି ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ । ନିଶା ଦେବୀଙ୍କ ପରି ଗଦାଧରଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ପାଇଁ ଯୋଗୀ ଭୋଗୀ ତ୍ୟାଗୀ ବୈର ବୈରାଗୀ ସମସ୍ତେ ଲଳାୟିତ । ସେଥି ପ୍ରସାଦରେ କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ମୋହ ପ୍ରଭୃତିର ବିଲୟ । ସେ ଗଙ୍ଗାର ସ୍ରୋତ ଅନବରତ ବହୁଥିଲେ ସେ ଜଗତ କି ହୋଇଥାନ୍ତା ବୋଲିହୋଇ ନ ପାରେ । ନିଦ୍ରାଦେବୀ ପ୍ରକୃତିର ବିକୃତି ବାତ୍ସଲ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ବୁଦ୍ଧିହୀନ । ତୁମ୍ଭ ଏଥି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦାନ ପାଇଁ ନିଦ୍ରାଦେବୀ ନଗରକୁଞ୍ଜ, କୁଟୀରମୂଳ, ପ୍ରାସାଦ, କୁଟୀର ତୃଣଶଯ୍ୟାରେ, ଗଜଦନ୍ତ ପଲଙ୍କରେ ଆସନ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ । ତାଙ୍କ କରକମଳ ସ୍ପର୍ଶରେ ଚିନ୍ତାକୁଳ ବିଳ ବିରହୀ ଚିନ୍ତାକୁଳ ନିର୍ବାସିତ, ଶ୍ରାନ୍ତ, କ୍ଳାନ୍ତ, ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଦୂରିତ । ତଥାପି ତାଙ୍କ ଦୈବାନୁଗ୍ରହ କରିବାକୁ କେହି ୨ ବାସ୍ତ । ସେମାନେ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହେଉନ୍ତୁ ବା ନ ହେଉନ୍ତୁ ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଉତ୍ତ୍ୱ ୨ ଲୋକ । ଦୁଷ୍ଟ ଅସାଧୁ ପ୍ରଭୃତି ନିଶାଚର ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ, କାମାତୁର ।

ରାତ୍ରିର ଶାନ୍ତି ପାଇ ଥିଲା କି ଭୀମାର ପେଟର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ବାପ ଭାଇଙ୍କ ସହିତ ନିଜ ମୁଣ୍ଡକୁ ପାଣି ଭିତରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଛତ୍ରା ଉପରେ ସବୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରା କରନ୍ତୁ ବା ପରଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଯାତ୍ରା ହେବ ତହିଁ ପାଇଁ କୌଣସି ଶୋଚନା ନାହିଁକି ଭାବନା ନାହିଁ । ସେଠାରେ ବାପ ଭାଇ ସେ ସେହିପରି ଏଥି କନ୍ଦିବା ବାନ୍ଧୁଛି ମାତ୍ର । ଏମାନେ ଠାକୁରାଣୀ ସତେ ସତେ ବୋଲି ଭକ୍ତାଙ୍ଗ

କରନ୍ତି । ସେ ମାରିବେ କି ରଖିବେ ତେଣଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ "ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ କାଳ ରହିବ ବଳବନ୍ତ"; ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ହେଲେ କେହି ଆଁଖିରେ ଦେଖିବେ ନାହିଁ କି ହାତରେ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ । ସେ ବାମ ହେଲେ କେଉଁ ମନ୍ତ୍ରରେ ରକ୍ଷା ପାଇବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ବିନା ଆଉ କେହି ଯାତ୍ରା ନାହିଁ । ଏପରି ଧର୍ମଭୀରୁ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଅନ୍ଧ-ବିଶ୍ୱାସରେ ଜନ୍ମିତ କାର୍ଯ୍ୟଶୈଳୀରେ ସଦା ଶଙ୍କିତ ଚଞ୍ଚଳ ହେବା ଠିକ୍, ତାହା ଭୀମା ପରି ଲୋକ କିମ୍ବା ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ ବୁଝିକି ଜାଣନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଏ ସୃଷ୍ଟିଠାରୁ ଯେ ଜଗତବିଖ୍ୟାତ ନେପୋଲି-ଅନ ଯେଉଁ ସବୁ କାମ କରିଥିଲେ । କେତେଥର ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିତିବା ସହଜ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ଯାହା କିଛି ଠିକ୍ କରିଥିଲେ ତାହାର ଫଳ ଭାବିଲା ସ୍ୱାଭାବିକ ଦିଶୁଥିଲା । ନେପୋଲିଅନ୍ଙ୍କର କାହାକାଶ୍ଚ ପରି ଜଣା ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାହସ, ବୁଦ୍ଧି, କଳ-କୌଶଳ, ଅସୀମ ଅଧ୍ୟବସାୟ, ପରିଶ୍ରମ, କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁତା ପ୍ରଭୃତିରେ ଜଗତ ଚକିତ ସ୍ତମ୍ଭିତ ସ୍ତମ୍ଭିତ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଶେଷରେ ତିନିଙ୍କ ଅଦୃଷ୍ଟଦେବରେ ଯଦି ଉଚିତ୍ ଥିଲା । ନିଜବୀରତାର ପ୍ରଚାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଏକାକୀ ମହାସାଗରମଧ୍ୟସ୍ଥ ମୁଷ୍ଟି-ପରିମିତ ଦ୍ୱୀପଖଣ୍ଡରେ ବନ୍ଦୀରୂପେ ଜୀବନଯାତ୍ରା ଶେଷ କଲେ । ଏଥିରେ ବୁଝା ଯାଏ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ଖଣ୍ଡନ ହୋଇପାରେ ।

ଭୀମା ଓ ତାହାର ବାପଭାଇ ମୂର୍ଖ ଆଉ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ ଅଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ସନ୍ତାନ । କିନ୍ତୁ ସେ ଦଶଭୁଜାରେ ମାତା, ଶାନ୍ତି, ଦୟା, ମାୟା, କ୍ଷମା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣରେ ସଦା ସୁସ୍ଥିତା ତାଙ୍କ ବରରେ ଧନ, ମାନ, ଖ୍ୟାତି, ସ୍ୱର୍ଗ ସବୁରି

ଅପରାହ୍ନର । କେହି ବସ୍ତ୍ର ଟାଣି ନେଇ ବୁଲ ଖାଟରେ ଶୋଉଛନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଜନୈକ ଭାଗ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଧର୍ମ କଥା କହୁଛନ୍ତି । କେହି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମକୁ ମୋକ୍ଷପଥ ମଣୁଛନ୍ତି । କେହି ସ୍ୱଜନ ଅଦର୍ଶନକାରୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କେହି ସନ୍ଧ୍ୟା ବା କେହି ଜପ କରୁଛନ୍ତି । କେହି ଧ୍ୟାନରେ କେହି ବା ନିଦ୍ରାରେ ରହୁଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଯେ ଯାହା କରୁ ବା କରୁ, ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତଙ୍କ ଭୂଲୋଦ୍ଧାର କାର୍ଯ୍ୟକି ଜଣା ନାହିଁ କାହାଁ। ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାଉଥିବା ପ୍ରଭାବ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ କରିବାକୁ କେହି ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ସବୁ କଥା ଅନ୍ୟେଙ୍କୁ ଅଦୃଶ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ-ଜଗତର ଅନୁଷ୍ଠାନ, ତେବେ ତେବେ ତାହାର ବଳ ନାହିଁ କି କଳ ନାହିଁ । ଏ ଶାନ୍ତ ବାରିଧିବକ୍ଷ ଶତ ଶତ ଅଗ୍ନିଯାନରେ ବିଦାରିତ ବିଚଳିତ । ତୁଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗ ନିଚୟ ମହାପ୍ରାଣୀ ତାହାର ଗର୍ଭରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ । କେତେ ଯେ ସ୍ରୋତମୁଖ ଲୁଚିଗଲେ ତାହାର ଦେହରୁ କିଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ବୁଦ୍ଧି ସକଳେ କେବଳ ଉପସ୍ଥିତ କରି ଦେଇଥିବେ କେତେ ଯେ ସୁରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ ଭୂତଳଶାୟୀ କରୁଛନ୍ତି । କେତେ ଯେ କ୍ଷେତ୍ର ବାଲୁକା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଉଛନ୍ତି । କେତେ ଦେଶ ନଗର ଗ୍ରାମ ଦେଇ ସମୁଦ୍ର-ଗର୍ଭରେ ନିକ୍ଷେପ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆଜି ଯେ ପ୍ରେମ ମିଶି ଅଛି, କାଲି ସେ ଅନ୍ତର ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ସତ୍ୟରଥ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରୁଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଅର୍ଥ ସ୍ୱଜନଙ୍କ ନିଧନ ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁଖ ଓ ତାହାର ବାସଭୂମି ହୃଦୟ ଅଧିକ କିଛି ପାଇ ଉନ୍ନତ କି ମନ କରେ ତାହା ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଜାଣନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଯାହାର ଯାତ୍ରା ହେଉ, କୁଆଡ଼େ ଯାଉ ସେ କାହାରି ସମ୍ମାନପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆପଣା ବେକକୁ ଟେକି ଆଗପଛ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସୁତରାଂ ଶାମା ବା ତାହା ବାପଭାଇଙ୍କର କି ହେବ ତହିଁ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ବଣିଜେଶ ଯଥାସମୟରେ ଚିତ୍ରଦୁର୍ଗରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିଲେ । ତାଙ୍କ ଯାତ୍ରାରେ ନିଦ୍ରା ମଧ୍ୟ ଅଧିକ କ୍ଷଣ ଘଟାଇ ରଖିଲା ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କ ଦୁଃଖର ଅବଧି ଅନ୍ତର ହେଲା ଶାମା ଦିନେ ଅକସ୍ମାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତି ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଯୁବକଙ୍କ ଧନୁର୍ଜ୍ଜଳ କାରଣାନ୍ତର-ବାହୁଲତା ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲା ପରି ହେଲା । ଏଥିରେ ତାହା ମନରେ କି ହେଲା, ତା ସେ ଜାଣେ । ତାହା କିନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ବାପ-ଭାଇଙ୍କି ଜଣାଇ ଦେଲା ଏବଂ ଅତି ସାବଧାନରେ କୁଟୀ ରକ୍ଷାକୁ ଦାସୀ ପରିଚାରିକା ଦେଇ ଦେବାକୁ ବାହାରି ଗଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ରାଜା ତାହାର ପ୍ରାଣାଧିକ ପ୍ରେମର ପାତ୍ରୀ ରାଣୀ । ଶାମା ଆସିଲେ ଠାଇ ଭୂମିରୁ ଉଠିଗଲା ହେଲା । ଶୁଣି ପାଣ୍ଡୁଲିପିଙ୍କ "ଉଠ ୨" ଡାକରେ ଝରକାରୁ ଉଠି ଝରକା ବାହାରେ ଠିଆ ହେଲା । ନିଶାରେ ମଦମତ୍ତ ଆଖି ଚାଲିଗଲା ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗର କାଳରାତ୍ରି ମୂର୍ଚ୍ଛା ମାନାରେ ନିଦାରୁଣ । ତାହାପାଇଁ ଶୁଣାଇ କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ସେ ନିର୍ଭୟ ମନରେ ବାଡ଼ ଆଗରେ ଦୁଆରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା । ଭୃତ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଏହା ଦେଖି ଶାମଣୀକୁ ମନେ କରୁ ବା ନ କରୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନରେ ରାଜା ଆଜି ଦେଖିଲେ "ବାଲି ଘୁଞ୍ଚରେ ବେଶୀ ବେଳ ଯାଏ ମାମୁଁ ଘରେ ଥିଲ କି" ? ଏଥିରେ ଶାମା କହିଲା "ତୁମକୁ କେଉଁ କଥା ଅଜଣାରେ ଅଛି" ।

ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ରାଜା ବା ରାଜପରିବାରର ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଏକଥା ସେକଥା କେତେ ସମସ୍ତେ ଅଭ୍ୟାସ ହେଲେ । ଶାମା ତିନିଏ ଘଡ଼ି ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ରହିଲା ।

ତାହାର ସ୍ୱଭାବଗୁଡ଼ିକରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ । ସେଇଁଠାରେ ଝମାଝିଅ ମୁଣ୍ଡ ହୁଣ୍ଡା ଉପରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା, ସେ ସ୍ଥାନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଝମା ପେଷର ସେପରି । ତାଙ୍କ ମନରେ କି ଅଛି ସେ ଜାଣେ । ସେଇଁପାଇଁ ତାହାର ମୁଖ ବନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଆଉ ଆଉ ମାନଙ୍କ ପରି ସେ ମଧ୍ୟ ଏକଥା ସେକଥା କହୁଅଛି । ଏହାପରେ ଖବରରେ ସମସ୍ତେ ବୁଲୁଛନ୍ତି ।

ପାଇକୋଷ୍ଠା ମୁଣ୍ଡ ଦ୍ରୁତ ଉଚ୍ଚା ବୁଦ୍ଧି ହୋଇନାହିଁ କାହା ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିନ୍ତୁ କହୁଲେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ଆଉ କେହି କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ କି କାହିଁ ନାହିଁ । ଯଥାନିୟମରେ ସମସ୍ତେ ସେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ତଥାପି ଭୀମା ଚଞ୍ଚଳ । ଏହାପରେ କିନ୍ତୁ ଦୂର ପଥ ଭୀମା ଗ୍ରାମରୁ ମେଲାଣି ମାଗିଲା । ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ଗ୍ରାମ ତାହାର ମାଗୁଣି ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପଥାରମ୍ଭ କୁମାରୀ ହୋଇ ଯୋଗିଲା ବେଳକୁ ତାହାର ହୃଦ୍ରୋଗ ଦେଖା ଦେଲା । ତାହାର ଛାତି କୁଟେଇ ମୋଡ଼ି ହୋଇଗଲା ପରି ଜଣାଗଲା । ଗୋଟାଏ ଘାଣ୍ଟି ପାର ହେଲା ବେଳେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କି ମନେ ମନେ ଗୁହାରି କଲା କି ନା ତାହା ସେ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ବେଗ ବେଗ ହୋଇ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେଠେଇ ଆସି ବାଟୋଇଙ୍କ କବଳ ନୁଆଇ ଆଉଥି ମୁଣ୍ଡପାଞ୍ଚଟା ଦେଇ ନବକଟ-ଣୀ ନଈକୁ ଚାଲିଗଲା ।

କିଛୁକ୍ଷଣ ପରେ ଭୀମା ଆସି ବାଟୋଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିଲା ଆଉ ଯାହା ଯାହା ଘଟିଲା ସବୁ କହିଲା । ଏଥିରେ ସମସ୍ତେ ଅତି ଆହ୍ଲାଦିତ ହେଲେ ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର । ଠାକୁରାଣୀ ରକ୍ଷିଲେ ବୋଲି ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ବାହାରିଲା ।

ଏଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭବିଷ୍ୟତଚିନ୍ତା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଯେତେ ନିର୍ଭର କଲେ ସ୍ୱ ନିଜଶକ୍ତି ଉପରେ ଦୃଢ଼ତା ଏ ନାହିଁ । ସେ ଭାବ ଓ ବିଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରଭୁ ଅହଂକାର ଲୋପିବା ସାଏ ମାୟାଜାଲରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକଣ ଉଦାସ ହୋଇଥାଏ । ନାନା ଉଦ୍ୟମ ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ଘଟେ ନାହିଁ । ନେତ୍ରକାରେ ଯେ ଦେବି ଏତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରିଲେଣି, ନିଜେ ନିଜେ ଯୋଗାଏ ଶକ୍ତି କରି ଦେବାର ଭାର କାହୁଁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ମାତ୍ର ଏତା ମତନ ହେଉ ନାହିଁ ଯେ ଯାହା ନିଜ କାମ ବୋଲି ବୋଲୁଥାଏ, ତାହା ନିଜେ ନ କରି ଅନ୍ୟ ଜଣେ କରୁଅଛି । ସେ ଏତେ ବଡ଼ ବିଶ୍ୱରର ବନ୍ଧନ କରିଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଭାର ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ବଳ କୋଟିଗୁଣେ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଭବେ ଇଚ୍ଛା କରି ନ ପାରେ । ଏହିଶି ନିଜ ଆତ୍ମସ୍ଥ ଭାବ ଯେ କାହିଁକି ହୁଏ ତାହା ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଯାହା ନେଉଛି, ସେ ସବୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତ ଯେଉଁ ତାହା କ୍ଷଣ ବା ଦୀର୍ଘକାଳସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥାଏ । କାହାରି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଭକ୍ତି ଯେପରି ଅପରିସୀମ ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରା ଲୋଡ଼ା ପାଇଥାଏ ।

ଭୀମା ଆଜି ତାହାର ବାପଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଗତ କାଳିପର ଅତଡ଼ରେ କାବନରସା ଶବ୍ଦରେ ହୋତାହାଃ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । କିନ୍ତୁ କାହିଁରେ ଅଳଭୁକର କିଛି ଆଶାଭରସା ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କି ସବୁ ସମର୍ପି ଦେଲେ । ହୃଦୟରେ ରହି “ମାତ ତୋର ଯାହା କରିବ, ତା'ହା କରିବ” ମନ୍ତ୍ର ଧରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିଲେ । ଆଜି ବେଣ୍ଟାରକ କାହାରି ଡାକେ ପଶି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବାପପୁଅ ଦୁହେଁରେ ପାକବନ୍ଦନକ କରି ଦିନ କାଟିବାକୁ ଲାଗିଲେ । 'ଦୋଲକ' ଭୀମା ଆଜି ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶନକୁ ଗଲା ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳକୁ ଭୀମା 'ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ' ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଡରି, ତେଣୁ-ବେଳେ ଶ୍ରୀଅଙ୍କ ଅଳସ ଥିବାରୁ ଲୁଚି ସହାକୁ ବାହାର କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରୁଥିଲା । ତହିଁ ପାଇଁ କାହାର କିଛି ଭାବନା-ଚିନ୍ତା ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭୀମା କିଛି ସତ କହିବା ଯାଏ ହେଉନ୍ତି ଅଟକିଲା ନାହିଁ । ଏଥି ସମୟରେ ବଡ଼ାକୁ ଆଣି ବାପମାଙ୍କ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ କହାଇଲା । ଏରଦିନ ପ୍ରାତଃ କାଳରେ ଡେରାକୁ ଯାଇ ଶୁଣିଲା ଯେ ରାଜାଙ୍କର ପୀଡ଼ା ବଢ଼ିଅଛି । ରାଜା ବଞ୍ଚି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଏଥାଉପରୁ ଡେରାରେ କାଳଯାପନ କରି ଭୀମା ବାପମଙ୍କ ପାଖକୁ ଫେରିଲା । ପୁନଶ୍ଚ 'ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ' ଗାଳ ପୀଡ଼ା ବୃଦ୍ଧି କଥା ଶୁଣିଲା । ପୁଣି ଏଥାଉପରେ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ବନ ଆଳୟକୁ ଆସିଲା । ତାହାର ଏକ୍ଷଣେ ଫିଟିଆସିବା ସ୍ଥିତି । ଏତେଦିନ ପୀଡ଼ାବୃଦ୍ଧି ସମ୍ବାଦ ପାଇଲା । ସେବକ ତହିଁରେ ମନୋଯୋଗର ଧ୍ୟାନ ଲଗିଲା । ପୀଡ଼ା ବଢ଼ିଲା ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉଦ୍‌ବେଗ, ଉତ୍‌କଣ୍ଠା, ଚିନ୍ତା, ଆଶଙ୍କା ପ୍ରଭୃତି ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନଗ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଥିବା ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ଏବଂ ତେଣୁ ଆଉ ଦୂର ଜନପଦରୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଉ ଆହ୍ୱାନିକ ପୂଜା ପାଠ ଚୂଲିକ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ-ବେଳେ ଉତ୍‌କଣ୍ଠା ପ୍ରଭୃତିର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । କେତେ କେତେ ଗୁଣିଆ ବୈଦ୍ୟ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେତେ ୨ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣା ହୋଇ ବସିଲେ । ଠାକୁରଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିବା ହୋଇ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ କାହାରି କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ ।

ରାଜାଙ୍କ ପୀଡ଼ାବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ୨ ଭୁଆସରେ ପ୍ରମାଦ ଗଣଣୀ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । କ୍ରମେ ୨ ଦିନରାତ୍ର ଶଯ୍ୟାଠାରେ ରହିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତଥାପି ମଧ୍ୟରେ ୨ ଅଳ୍ପ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ଦେଖାଯିବା ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ମିଳଇ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ବଡ଼ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ଓ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । ମାତ୍ର ତାହା ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଜଣାଇ-ବାକୁ କିମ୍ବା ତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖକୁ ଦେବାକୁ କାହାର ସାହସ ବଳେ ନାହିଁ । ଏଣେ ପ୍ରେମା ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ଖବର ପାଏ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଦୁଇ ତିନିଦିନ ଗଲାରୁ ଜଣେ ଦାସୀ ଭିତରେ ନିଜର କଥା ପ୍ରେମାର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଜଣାଇଲା । ପ୍ରେମାଦାସୀକୁ ଦେଖି ସେ ସୁନ୍ଦରାସ୍ୟକୁ ଦେଖି, ଦର୍ଶନ-ଲାଭର ଆଜ୍ଞା ପ୍ରେମାକୁ ମିଳିଲା ।

ଶ୍ରୀମୁଖରେ ପ୍ରେମା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ରାଜାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତିନିଙ୍କ ପରି କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । କିନ୍ତୁ ତରେ ରାଜା ବାରଣ କଲେ । କଣ୍ଠୁ ପ୍ରେମା ରୋଦନ ବନ୍ଦ କରି ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋଚନ ଆଉ ମଧ୍ୟ ୨ ବଚନରେ ଜଣାଇଲା ଯେ ତାହାର ଜୀବନ ଚରି-ତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ବୁଢ଼ା କେବଳ ଅନୁରାଗ କରି ପାରିବ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ସେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ । ତହିଁପାଇଁ ନୃପ ଅନୁମତି ଦେଲେ । ଏକ ଦିନ ପରେ ବୁଢ଼ାକୁ ଉପସ୍ଥିତ କରିବ ବୋଲି ଜଣାଇ ପ୍ରେମା ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ବିଦାୟ ନେଲା । ସେ ଦିନ ବା ତାହା ପର ଦିନ ପ୍ରେମାର ଆଉ ଦେଖା ନାହିଁ ।

କିଏ ଗଲା କେଉଁ ବୁଢ଼ାକୁ ଆଣିବାକୁ ଯାଇଅଛି, ତାହା ଭୁଆସରେ କାହାରି ଜଣା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବାହାର ଲୋକଙ୍କ ଅର୍ଥ ଲୁଣି, ବୈଦ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଲା । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ୨ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମରେ ହେଳା ବା ତ୍ରୁଟି କଲେ ନାହିଁ । ତଥାପି ପ୍ରତିଦିନ ରାଜାଙ୍କର ପୀଡ଼ାବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏଥିରେ

କେହି ୨ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ସୁଗକରେ ଚୁହିଁ ରହିଲେ । କାରଣ ଆଙ୍କୁରି-
କାଳରେ ଅନେକ ଭ୍ରମଣର ଅପର ଅଧିକ । ଏଥିରୁ ଯୁଇ ଦିନ
ପୂର୍ବ ଦିନ ସୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମୁଗ ଚତ୍ରି କଣାଗଲା ।

ତହୁଁ ସେଦିନାର ତୃତୀୟ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ଜଣେ ବୁଢ଼ା ସେନ ଶମା ଦେଖାଦେଲା । କେହି ୨ ସଗଳରୁ ବୁଲ ହାତରେ ଚାଲିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ବଡ଼ ଲୋକ, ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ବଡ଼ ୨ । ମନକୁ ଦେଖିବା ଦୂରର କଥା, ଫର୍ଣ୍ଣାଣ୍ଡି କହିଲାବାର ଧୂଳିଧୂସରିତ ବୁଢ଼ା ସେମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେମାନେ ବାହୁବେଷ୍ଟିତଙ୍କ ବାକ୍‌ଚାତୁରୀରେ ଯୁଗପତ୍ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାବିବେଚନାରେ କେହି ବୁଢ଼ା ଭିତରରେ ବିନ୍ଦୁ କଲେ ନାହିଁ । ତାହାବାଦ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ପୁଣି ରାଜାଙ୍କର ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବୁଢ଼ା ଶମା ସମ୍ମୁଖ ଅନୁମତି ପାଇ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ସେନ ଶମା ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ସମସ୍ତେ ନୀରବ, କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ାର ଦୃଷ୍ଟି ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ।

ଏହାପରେ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ରାଜାଙ୍କ କପାଳରେ ଗୋଟିଏ ଲେପ ଦେବାକୁ ବୁଢ଼ା ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା । ଅଳକ୍ଷ୍ୟେ, ତାହା ମିଳିଲା । ବୁଢ଼ା ଲେପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରାଜାଙ୍କ କପୋଳଦେଶରେ ଦେଇ ଠିଆ ହେଲା । ଶମା ମଧ୍ୟ କିଛି ନ କହି ନ କରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା । ସମସ୍ତେ ଏହାପରି ଲେପତଳକ ରହିଲେ । କାହାରି ମୁହଁରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ କି କାହାର କିଛି ଭାଲଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କାଷ୍ଠ-ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକଥା ଅଲଗା ୨ ନରେ । ଏହି ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ କିଛି ଉପଶମ ବୋଧ

ହେଉଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରମୁଖ୍ୟମାନଙ୍କ ସୂଚନା ଦେଲେ । ଏହା ଶୁଣିବାକୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-କାଳର ଜଳଦ-ନିନାଦ ଭଳି ଶୁଣି ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଗଲା । କିନ୍ତୁ କାହାରି ପାଟି ଫିଟିଲା ନାହିଁ । ରାଜା ମଧ୍ୟ ଆଉ ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ ନ କରି ବସିବାପାଇଁ ସୀମା ଅଙ୍କ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ଇଙ୍ଗିତରେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସତର୍କ ରହିବା ପାଇଁ ସବୁ ଦଳୀୟର ନିଜ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲେ । ତଥାପି ସମସ୍ତେ ନୀରବ ରହିଲେ । ସମସ୍ତ ଓ ବ୍ୟୋଦେବରେ ଲଜ୍ଜାମାନ ରାଜାଙ୍କ ପାଦରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ପୁଣି ଉତ୍ତରରେ ରାଜା ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଜାଗିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ ।

ପୀଡ଼ା ଆରମ୍ଭରୁ କିଏ ସତେ ରାଜାଙ୍କର ଭକ୍ତ ନଥିଲା । ତାହା ପାଇଁ ହୃଦୟ କି ଅନୁଭବ କଲେ ତାହା ସେ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଚୈତନ୍ୟଶୂନ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ଏହି ଆନନ୍ଦସ୍ରୋତରେ ପଡ଼ି ଆଶଙ୍କା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟକଥା କାହାରି ମନରେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । କେହି ଆପଣା ପାଇଁ କିଛି ଚିନ୍ତୁ ନାହିଁ । ନିଜ ନିଜର କିଛି ଦେଇ ରାଜାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ସବୁରି ଇଚ୍ଛା । କିନ୍ତୁ କାହାରି କୌଣସି ଇଚ୍ଛା କଥାଦ୍ୱାରା ବା ବ୍ୟବହାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉନାହିଁ । ଏଣେ ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ସବୁରି ଆଖି ଲାଗି ରହିଅଛି । ସମସ୍ତେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଇ ନିଦ୍ରିତ ପରି ଜଡ଼ୀଭୂତ । ଏହି ଭାବ ଭିତରେ ବାହାରେ ଲୁହଆଉଡ଼ି କାହାରି ଯିବା-ଆସିବା ନାହିଁ ।

କେବଳ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣା ବାରମ୍ବାର ଯିବା-ଆସିବା କରୁଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ଦେଖି ସୀମା ଅଭିଳାଷେ ଗୁରୁଙ୍କର ନିଦ୍ରା ହେବାପାଇଁ ଆସି ନଥିଲେ । ଏଥିରେ କିଛି ସମୟ ଯାଉଥିଲା ।

ତାଙ୍କର ଉତ୍କଣ୍ଠାର ସୀମା ନ ଥିଲା । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କେତେଥର ଆସି ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ କବାଟ ବାହାରୁ ପିତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଯାଇଥିଲେ । ମନର ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନବ୍ୟାବେମର ସମ୍ବାଦ ମିଳିଲା । ତାଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଆଶଙ୍କା ମିଶିଲା । ପୂର୍ବଥର ଆଉ ବାହାରେ ରହିବା ସର୍ବଥା ଅସମ୍ଭବ ହେଲା । ପିତାଙ୍କ ଶଯ୍ୟାପାର୍ଶ୍ୱରେ କୁଳଶୀଳ-କଥା କେଉଁଣେ ଭାସିଗଲା । ସେ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦ୍ରୁତ ଟ୍ରେନ୍ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ରଖାଇଲେ ନାହିଁ । କଲିକତାରୁ ଚଢ଼ି ଦେଇ କଣ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଧଜଣା ପାଣି ପଣ । ତଥାପି ପିତାଙ୍କ ସାମ୍ନାମନରେ ନମ୍ରତେଜ ବନ୍ଧ । ପିତାଙ୍କ ନିଦ୍ରାର ବ୍ୟାଘାତହେବାରେ ଅତି ସାବଧାନ; ରଣବ୍ୟାଣେରେ କୌଣସି ୨ ଅକାରର ଓଷ୍ଠାକ ଶବ୍ଦହେଲି । ଯିବା ଆସିବା ପିମ୍ପ ଶବ୍ଦ ଅତୋଟର ଭଳି । କେବଳ ନେଦଶ୍ୱ ସ୍ପେକ୍ଷ । ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରହୁନାହାନ୍ତି ଅଥଚ ଅଧିକ ଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର ଦୋଳି ଯାଉନାହାନ୍ତି । ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ସୁଖ କି ଦୁଃଖ ସେ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କ ରୋଗ ମୁହାଁତର ପ୍ରବଳ ବେଗ ପ୍ରସ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଟାଳୁଅଛି । ସେ ଦୂରବଳ; ଅଜବାଙ୍ଗୁତା, ଅନ୍ୟପ୍ରେରବାହିନୀ । ପିତାଭ୍ରାତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସୂତ୍ରରେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମାତୃମନତା ବିନା ଅନ୍ୟ କାହାର ହାତ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜାଣିନାହିଁ । ସୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁତମା ବୋଲି ଜାଣୁଥିଲା ନାହିଁ ।

ଅନ୍ଦ୍ୟରେ ଉଦ୍‌କଣ୍ଠା ଉଦ୍‌ବେଗ ଭରିଲା ପିତାଙ୍କର ନିଦ୍ରା-ଦେଶ ଦେଖି କେମାନ୍ତ ମନ ଯାହା ହେଉଥିଲା ତାହା ସେ ଜାଣନ୍ତି; ଭ୍ରାତାମାନେ ପିତାଙ୍କ ଶଯ୍ୟାପାର୍ଶ୍ୱରେ ସେ ତାଙ୍କର କି ଶାନ୍ତି ଲାଭ ହେଉଥିଲା, ତାହା ତାଙ୍କ ବିନା ଅନ୍ୟ କେହି ଜାଣି ନ ପାରେ ।

ଯେତେବେଳେ ଆଶଙ୍କାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ ବୋଲି ଜଣାଯି ହେଲା, ସେତେବେଳେ ହୃଦୟ ଆଉ ମନ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଆଡ଼ରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଗଲା ।

କଲ୍ପିତ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଶ୍ୟାମା ବୋଲି ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜଣାଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାନ୍ତି ମିଳିବାରୁ ସମସ୍ତେ ଖୁସି । କେବଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହୃଦୟର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ-ବାକୁ ସେମାନେ ଶ୍ୟାମା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ପୁଣି ପିତାଙ୍କ ମୁଖାବଲୋକନ କଲେ । ଅତ୍ୟଳ୍ପକାଳ ଏହିପରି ଭାବ ଚାଲି ଗଲା । ସ୍ନେହବଶ ଯେତେବେଳେ ଏକେଲା, ସେତେବେଳେ ପିତାଙ୍କ ଦେହ ଶ୍ୟାମାପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବପରି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଆଖିକୁ ନିଦ ନାହିଁ । ସେ ବାରମ୍ବାର ଆସୁଛନ୍ତି, ବାରମ୍ବାର ଶ୍ୟାମାକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଯାଉଛନ୍ତି । ପିତାଙ୍କର ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା ଦେଖି ପର୍ଯ୍ୟ ଖାଲି ସ୍ୱାମୀ ନେଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମନ କେତେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହେଉଛି ଏବଂ ତାଙ୍କ ନୟନକୁ କେବଳ ଶ୍ୟାମା ଆଡ଼କୁ ନେଉଛନ୍ତି । ପିତାଙ୍କ ଶାନ୍ତିରେ ଶ୍ୟାମା-ନାମ ପ୍ରଥମ ଶୁଣିଥିଲେ ।

ଶରତ ଋତୁ ତାହାର ଆଉ ୨ ଜଣ ମନେ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପିତାଙ୍କ ଶଯ୍ୟା ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଶ୍ୟାମା-ନଥା ସେହିପରି ଧୀରେ ୨ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟମନ ଜାଗିଲା । ସେଣ କଥା ମନେ ହେଇ ୨ ରୂପ ଆଡ଼କୁ ମନ ଗଲା । ପୁଣି ଆଜିକି ମଧ୍ୟ ତେଶୀକି ଚାହିଁଲେ । ସେଥିରେ କଣ୍ଠ ବାଧାବନ୍ଧ ନ ଥିଲା । ଅବଲୋକନର ସେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, ଶ୍ୟାମାର ଲୁଚକାଳି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖାଯାଉ ଥିଲା ।

ସେ ଦେଖାଇ ହେବାକୁ ସେପରି ସ୍ଥାନରେ ବସି ନାହାନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ ଅନୁସାରେ ସେ ସେଇଁଠାରେ ବସି ଯାଇଥିଲେ ସେହିଠାରେ ବସିଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏମିତି ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ରବଧୂ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେପରି ଆଶା ହୋଇଥିଲା ତହିଁରେ ସ୍ୱପ୍ନାବେଶରେ ଅନୁଭୂତ ବୋଲି ହୋଇ ଥାଉନ୍ତି ।

ହେମା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣା, କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତଲକ୍ଷଣ, ଦୁର୍ଘ୍ୟାତ୍ର ପ୍ରକୃତି ନର୍ତ୍ତିବନ-ସୁଲଭ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଲାବଣ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶୀଘ୍ର ହେଲେ ବି ତାହାର ସ୍ୱନାଜନିଆ ଅବସ୍ଥାକୁ କି ଅନାଇ ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଆଲୋକ ସାମାନ୍ୟରେ ତାହାର ରୂପକାନ୍ତି ଜେମାଙ୍କ ଆଖିରେ ଲାଗିଲା । ସେଠାରୁ ଧୀରେ ୨ ଯାଇ ମାନସପଟ୍ଟ ସ୍ପଷ୍ଟରେ ଦେଖାଦେଲା । ଏବେ ୨ ସେ ଚିତ୍ତରେ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା । ସେ ସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି-ରୂପେ ବିକଶିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ପାଖେ ଅପରାଧୀ ଭଳି ଘରେ ରହିଲା । ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତଥାପି ପ୍ରତିଥର ସେମାନଙ୍କୁ ନ ଶୁଣି ଜେମା ବାହାରକୁ ଠେଲି ନାହିଁ ।

ଜେମାଙ୍କ ମନ କଥା ପ୍ରକାଶ ହେଲାନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ହେମାର ମଧ୍ୟ ଭିତର କଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଜେମାଙ୍କ ପରି ନୁହେଁ । ବୁଢ଼ା ନିଶ୍ଚେ ଅତିଶୟ କରିବ ବୋଲି ତାହାର ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ରାଜାଙ୍କର କଥା ଦେଖି ତାହାର ସେ ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ତର ହେଉଛି । ସେ ଏବେ ସ୍ୱସ୍ଥ ନୀରବ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ତାହାର ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ । ଜେମାଙ୍କ ଯିବା-ଆସିବାରେ ନିଜ ପାଖେ ବସି ପାରୁ ନାହିଁ । କମ୍ପା ସବୁରି ନିଜ ଆଖି ରାଜାଙ୍କଠାରେ ଥିଲା ।

ସୁତରାଂ ଜେମାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାହା ମନରେ ଯୌବନସୁଲଭ ଭାବତରଙ୍ଗ ଅବାଧେ ଲୀଳା ଖେଳା ରଚିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିପ୍ରତି ହେୟ ତତ୍ତ୍ୱ କଥାସବୁ ମନେ ପଡ଼ିଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଜନାମାନୀ ଆସି ଦେଖା-ଦେଲା । ପ୍ରଥମେ ତୃଷ୍ଣା ପଶିଲା । ସେ ତୃଷ୍ଣା ପ୍ରବୃତ୍ତିବିନାଶ ହୋଇ ରୂପଯୌବନ ପରିତୁଷ୍ଟ କଲା । ଜନାମାନୀର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହୃଦୟମନରେ ପଶିଗଲା । କିନ୍ତୁ ବାରମ୍ବାର ଜେମାଙ୍କ ରୂପଲାବଣ୍ୟ ଘନଘନ ଆସି ହୃଦୟ ଅଳି ମାନସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଭ୍ରାନ୍ତ କଲା । ତନ୍ତୁ ଯେପରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି ଧଡ଼ୟାତର ସ୍ତମ୍ଭ ପରେ କ୍ରମେ ସ୍ତମ୍ଭ ହେଲା ପରି ଜେମାଙ୍କ ରୂପଲାବଣ୍ୟସମ୍ପଦରେ ଜନାମାନୀ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଲିଭିଗଲା । ଜେମାଙ୍କର ରୂପମୂର୍ତ୍ତି ତାହାର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲା । ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଜନାମାନୀ ପ୍ରତି ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଚାଲିଗଲା । ସେ ହୃଦୟରେ ବସି ସ୍ଥିର ହେଲା । ମନ ଆଉ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଏଣିକି ବାରମ୍ବାର ଦର୍ଶନରେ ଜେମାଙ୍କ ରୂପମୂର୍ତ୍ତି ଘନି ମାନ ହେଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉପାସିତ ହୋଇ ଦାଉଦାଉ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମନ ହୃଦୟରେ ଖୋଦିତ ହୋଇ ମିଳିବାକାମ ପରି ଜଡ଼ିଗଲା । କେବେ ଲିଭିଲା ପରି ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ଏଥିରେ ମାସ ଗଲା, ଋତୁ ଗଲା, ସାନ ବଡ଼, ବଡ଼ ସାନ ହେଲା । ନିଜ ଦୁଃଖ ପାଇଁ ଅସି ଜେମାଙ୍କୁ ଦେଖୁଥିଲା । ଦେଖି ଦେଖି ତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ମନ ଆଉ ହୃଦୟ ଗଭୀରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲା । ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ବଶୀଭୂତ ହେଲାରୁ ବାଘସିଂହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଆସି ଦେହଟା ନଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥ ହେଲା । ନିଜ ଦୁଃଖ ନ ଦେଖି ହୃଦୟ ମନର ତୃପ୍ତି ପାଇଁ ଜେମାଙ୍କ ସେବା ଆସିବାକୁ ଝାଳି ରହିଲା; ଜେମାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ହୃଦୟ ମନର ସନ୍ତାପ ସମବେଦନା ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ

ଲବ୍ଧ ସୂଚନା ଚକ୍ଷୁରୁ ଖସି ନେଉଲ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଭୀମା ସେପଟକୁ ଚାହିଁଥିଲା କେନ୍ଦ୍ରପଥରୁ ବାହାରି ରହିଲା । ନିକବାଳ ତାକୁ ସେମାନଙ୍କ ଅନୁସରଣରେ ରହିଲା ।

ଭଗବାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଭୀମା ଓ ସେମାନଙ୍କ ମନ ଦେଇ ବୁଝିଁକି ଜଣା । ଡେଣିକ ଦ ବୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ଦେଲ ନାହିଁ । ଭୀମା ବାଉ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ । ସେଇଁ ଦୁଇ ଯୁବକଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଲ୍ପ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ, ଗଗନକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ଉଡ଼ଉଡ଼ ଛାଇ ନାହାନ୍ତି । ଦେଖୁ ଭିନ ଚହିଲ ନେବାକୁ, କେଷ୍ଟ ବା ମୁଣ୍ଡ ଭୂଇଁରେ ପିଟି ବୋଉ-ରାଳ ନେବାକ ଧିରାକ ଚାଲି ଆଖି ମିଟିଥିଲେ । କନ୍ତୁ ଧନ ଥରେ ମିଳି ଆବାକୁ ଶବକୁ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ମଣି ସମସ୍ତ ଆଖି ଫେଡ଼ିବା ଥରକ ୨ ଥର ଭୁଲି ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଏଥିରେ ଭୀମା ମଧ୍ୟ ଜାଗ୍ରତ କିନ୍ତୁ କହୁ ନାହାନ୍ତି । ସେ ଆକାଶ କୋଣରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ତେବେ ମଧ୍ୟ ଭଜନ ଦେବ ଆକାଶ ପଥ ଅନୁସରଣ କରି ଯଥା ସମୟରେ ଅନ୍ତର ହେଲେ । ଦୂର ଦିଗରେ ଉଷାଦେବୀ ଦେଖା ଦେଲେ । ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବ ଜଗତର ନିଦ୍ରା-ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ଗତ ରାତ୍ରି ସ୍ୱପ୍ନପରି ଜଣାଗଲା । କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଶରୀର ଦୁର୍ବଳ । ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ତଥାପି ମନ ପ୍ରସନ୍ନ । ଭଜନରେ ଯଥା ବେଳ ମତ ବଢ଼ାଇଲେ । ସେତେ-ବେଳେ ଅଶ୍ରୁପ୍ରାଣ ପ୍ରକାଶ ସଙ୍ଗଠରେ ଭୀମା ଆଉ ଯୁବକଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରି ଦୁଇ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅବସ୍ଥା ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପଚାରିଲେ; ତେତେବେଳେ ଯୁବା କହିଲେ ସେ ତାଙ୍କର ନିକଟ ଉପଗମ ହୋଇଅଛି, ପୁଣି ଆବଶ୍ୟ ଆସିନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ସେ ତଦନୁସାରେ ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହେବ । ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରି

ଲୁଆସ ଭିତରେ ଘୃଣା ଓ ଲୁଚାକୁ ଉଠିବାକୁ ଯତ୍ନ ଆଣି ଦେଲେ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୁଚାର ବାହାରିକୁ ଯିବା ଏକବାରେ ନିଷେଧ ହେଲା । ଘୃଣା ଭିନ୍ନ ଅବୁନତ ହୋଇଲା । ତଥାପି ଉପରକୁ ଡ଼ଷ ବିଶେଷ ସତର୍କ ରହିବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ଏହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ଧୂର୍ତ୍ତାତଙ୍କଦ୍ୱାରେ ସ୍ୱାମୀ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆକର୍ଷଣ ଓ ବଳ ଲାଭ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନେ ଘରମନ ଭିତରେ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ଘୃଣା ଦେହରୁ ବାହାରେ । ସେ ସେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପାଏ ଯେତେବେଳେ ଘରକଥା, ଦେଶ୍ ବାହାରିଙ୍କ କଥା, ଏକଥା ସେକଥାରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଡ଼େ । ତାହାଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜନାମାନେ ଆସି ଘୃଣାର ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଦେଶୀ ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ-ଲବଣୀ ଘନରେ ସ୍ୱଦେଶ ଅତି ମନ ଉଚ୍ଚ ଆସନରେ ବସନ୍ତି । ଉଆସରେ ନିତି ନିତି ତାଙ୍କୁ ତାହା ଆଣି ଦେଖନ୍ତି । ବାହାରେ ଅଲଗେବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତି ଧାଡ଼ିକେବଳ ମନେ ପଡ଼ନ୍ତି ! ସୁତରାଂ ସେତେବେଳେ ଜନାମାନେ ମନେ ହେଲେ ସେତେବେଳେ କେବଳ ଘୃଣିତ ଭାବରେ ଦେଖାଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଲୋକର ଜନ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ କନ୍ୟା, ମାତା, ସ୍ୱଦେଶ ଅହଂକାର କରିଥିଲେ ସେ ଘୃଣା ଦୁଇ ହୋଇନ୍ତି ସେ ସେ ବାମନ, ଯେମା ଶତନିର ମୂଢ଼ । ଏଥିପାଇଁ ମନ ସେଥିରେ ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଆଶାକୁ ଦୂରୀକାର କରନ୍ତି । ତଥାପି କେତେବେଳେ ୨ ଆଶାର ବୈତରଣୀସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଯାଆନ୍ତି । ଅଥଚ ଘୃଣା କାହାରି ପାଖରେ କିଛି ପ୍ରକାଶ କରୁନାହିଁ କମ୍ବା ତାହା ମନଭାବକୁ କେହି କିଛି ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଲିଭାଜନ ପ୍ରଭୃତି ଦୃଷ୍ଟି ଉଆସରେ ସବୁ କେବଳ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିଲେ କି ନାହିଁ ତାହା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି

ସେ ଯୁମା ବୁଢ଼ାକୁ ଆଣି ପୁରୋହିତ ଟିଡ଼ାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇଅଛି । ନାନା କଷ୍ଟଯନ୍ତ୍ରଣା ଦୁରନ୍ତ ଦୂର କରିଅଛି । ସମସ୍ତଙ୍କର ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କରିଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଯୁମା ଆଡ଼କୁ ଜେମାଙ୍କର ମନ ସହଜେ ବା ସ୍ୱଭାବତଃ ଟାଣିବାର କଥା । ପୁଣି ସ୍ୱପନରେ ବାରମ୍ବାର ଦେଖି ଦେଖି ତାହାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଜେମାଙ୍କ ମନ ଆଉ ହୃଦୟପଟରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । ତାହା ଉତ୍ତାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ସଭାରେ ଦେଖା-ହେଉଁ ହେଉଅଛି । ଯଥା ବିଳମ୍ବ ନେତ୍ରପଥରେ ରଖିବାକୁ ସଦାପରି ଚେଷ୍ଟା ଥିଲା କି ନା ସେ ବୁଢ଼ୀ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ କାହାରି ଆଖିରେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ଅତଏବ ଟିକିରାଜ-କୁମାରୀ କଳ୍ପନାରାଜ୍ୟ ଲୀଳାମୟୀ ହୃଦୟ, ସୁକୋମଳ ମାଧବୀ ଲତା ଜ୍ୟାନଦୃଷ୍ଟି ସହଜ ଶାଳ୍ମଳୀତରୁକୁ ବେଢ଼ିଲା ପରି ଯୁମା ସଙ୍ଗେ ରହିବାକୁ, କଥାଭାଷା, ପ୍ରେମାଳାପ କରି ମିଶିବାକୁ ଜେମାଙ୍କର ମନ ବଳିଲା । କିନ୍ତୁ କାହାରି ମନକଥା କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଯୁବକର କଥାବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ । ତାହା ଅଭାବରେ ପ୍ରେମସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଗୋଟିଏ ଚାରୁଳ, ସେ ପ୍ରେମ ପ୍ରେମିକ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ମୂକ ନରନାରୀଏ ପ୍ରେମ ଜାଣି ନଥାନ୍ତି । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଯୁମା ଓ ଜେମାଙ୍କର ପ୍ରେମସ୍ରୋତ କ୍ରମେ ବଳବାନ୍ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏଥିଟି ଟିକିନଗର ସହ ବଢ଼ି ଆସି ଦୁଇ କୂଳ ମାଡ଼ି ଯାଉନାହିଁ ।

ଜେମାଙ୍କମାଙ୍କର ପ୍ରେମସଙ୍ଗେ ଏଣେ ରାଜାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ବଳ-ବୀର୍ଯ୍ୟ, ସୁଚକାନ୍ତି ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୁଢ଼ାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରାଜା ଅନ୍ତରେ ସୁସ୍ଥଚିତ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ବୁଢ଼ା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲା ଯେ ଆଉ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କର ଆଜ୍ଞା

ଧନ୍ଦ ଦୂର ହୋଇନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ଦିନ ଉପରେ ବୃଦ୍ଧାକୁ ପୁରସ୍କାର ଦେବାକୁ କହି ତାକୁ ପ୍ରାସାଦରେ ରଖିବାକୁ ରଜା ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ। ଏଥିରେ ସମାଜରୁ ଅନ୍ତର ହେଲେ। ତାହାର ଦେହୀଙ୍କ ଶିବା-ଆଶିଷା ନନ୍ଦନେ। ଉର୍ମିଳା ସ୍ୱାମୀଦୃଷ୍ଟିର ଅଗୋଚର ହେଲେ। କିନ୍ତୁ ଚଉଦ ବର୍ଷ ବୁଝିବେଳା ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁ ଉପଲବ୍ଧବେଳ ଉର୍ମିଳା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ କି ନା ସେ ଜାଣନ୍ତି। ଆଖି ନ ଦେଖିଲେ ବି ଉର୍ମିଳା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମନ ଆଉ ହୃଦୟରୁ ଟଳିଲେ ନାହିଁ। ସେ କେତେ କଥାରେ ମନ ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ମନ କିଛି ଭୁଲିଲା ନାହିଁ। ପୁଣି ସେ ଉର୍ମିଳାଙ୍କ ମନ କଥା ଜାଣେ ନାହିଁ। ସେ ଏତେ ଏତେ ଶୁଣିଲା ହେଇ ନିଜେ ଦୁଃଖ ପାଇବା ବଦଳରେ ଉର୍ମିଳାଙ୍କ ଦୁଃଖ ପାଇବା ଭୋଗିଲେ ତାହା ଚେତନାରେ ବଦଳାଇଲା ଜନ୍ମ ହେଲା। ସେଥିରେ ଆଉ ଦାନ-ଛିଡ଼ିଆ ରହିଲା ନାହିଁ। ସୁତରାଂ ଉର୍ମିଳା ତାକୁ ଦୁଃଖ ପାଆନ୍ତୁ ବା ନ ପାଆନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ପାଇବାରେ ଦୁଃଖ ଅଛି। କେବଳ ଏହିପାଇଁ ଉର୍ମିଳାଙ୍କ ମନ ଆଉ ହୃଦୟରେ ପଦ୍ମରେ ରହିଲା। ସେ ଏହି ଭ୍ରମର ଓ ଉର୍ମିଳା ଏହି କୁସୁମ, ସେ ଦାବ ମନରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲେନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦେହ। ପାଉନ୍ତି ଏହି ଭ୍ରମର ଆଉ ସୁମନଙ୍କର ପ୍ରେମାସ୍ପଦତି ହୋଇନ୍ତି। ପୁଣି ସୁମନ କାହାକ ପୂର୍ବଚେତେବଷ୍ଟିତ; ଦେଖିବାକୁ ରହିଲା ସୁମନ କମଳ କି କେତକ ?

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରାଜା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ବୋଲି ଅଭିହିତ । ଏହାର ଅର୍ଥ ବାଂଶଦଣ୍ଡ କି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରୌପ୍ୟଦଣ୍ଡ, ହସ୍ତରେ ଧରିବା ନୁହେଁ କି ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ, ରାଜା ସ୍ୱୟଂଶାସନ ନିର୍ବାଚନ ହୋଇଥିଲେ ସେ ତାଙ୍କଠାରେ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ଭାର; ବ୍ୟବସ୍ଥାବିଧାନର ଅନ୍ୟଙ୍କ ଠାରେ । ଏହା ବୋଲି ଯେ ସେ ରାଜ୍ୟର ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମୁଖିଆ ୨ ଲୋକ ମେଳି ବିଧିବିଧାନ କରୁଥିଲେ କିମ୍ବା ମୁଖିଆ ଲୋକବର୍ଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ । ସେ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଯେ ମନୁ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପରି ମୁନିଋଷି, ଜାତୀୟନେତା, ପିତାପୁତ୍ର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ, ଭାଇ-ବନ୍ଧୁ, ଇତ୍ୟାଦି ପରସ୍ପରଙ୍କର ଉପରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଯାହା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି ବା କରୁଛନ୍ତି, ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ରାଜାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ସେ କାଳେତ ସେ ମୁନିବୃନ୍ଦ ଅରଣ୍ୟରେ ଥାଆନ୍ତି । ଫଳମୂଳ ଖାଆନ୍ତି । କାହାରି କିଛି ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ । କାହାରି କଥା ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ କି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସତେକି କମାଇ ନ ଦେଲ ତେଲ ତେଲ୍ଲୀ କମ୍ପା ଅଯୋଧ୍ୟା ବା ମଗଧ ରଜାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଚାରି କୁହନ୍ତି, କି କାହାରି ପାଇଁ ବୁଦ୍ଧିର ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି ନାହିଁ । କଥାର ଛଳ ଦେଖାନ୍ତି ନାହିଁ । ବସ୍ତ୍ରାମିଶଙ୍କ ପରି ପ୍ରଭୁଶୁ-ଶାଳୀ ହେଲେ ବି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ନ ଚିହ୍ନାଇ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଦେଖାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଜୀବନରଧା, ନିସ୍ୱାର୍ଥପର, ନ୍ୟାଯ୍ୟ । ଲୋକେରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନେଇ ଯେବେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ବୋଝଏ ନଇ ନେବା ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ସ୍ୱାମୀର ଧନ ଚୋରିକୁ ଦେଲେ କିମ୍ବା ବାହୁବଳଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡକାଟ ଶାସ୍ତି ଦେଲେ ଅନ୍ୟାୟ ହୁଏ । ଅଧର୍ମ ହୁଏ । ଏହାକୁ ରଜା ଆଦେଶାର ଧର୍ମ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ଜାଣନ୍ତି ନଯ ସେଇଠାରେ ଧର୍ମ ଥାଏ, ସେଠାରେ ଅଧର୍ମ ପାପ ପଶିପାରେ ନାହିଁ । ଆପୁରି ମଧ୍ୟ ସେପରି ଗୃହର ବାହାର ଶାଢ଼ରେ ଥିବାଳୁ ନିଜେ ଚାଙ୍କର ନାନାର ପୂର ନେସ ଧନ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ମୁନିଙ୍କୁ ସୁଖ ଚର ମନ୍ତ୍ରୀ । ସମସ୍ତଙ୍କର ହିତବୋଧ ଧ୍ରୁବ ଦେବପୁଣ୍ଡରେ ବଳା । କିଛି ମାଗି ଆଣିଲେ ଖେବାକୁ କାହାରି ମିଳୁ ନାହିଁ । ପ୍ରେମ ସିନ୍ଧୁମାନ୍ତ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ନଡ଼ିଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ । ସ୍ୱଜନଙ୍କାଷ୍ଠ ସୂତ୍ରରେ ପଶି ନରବଳ ଜାଣର । ଏହି ପ୍ରେମ ଯୋଗୁଁ ରଜା ଅବଧାନ୍ତ ଅନାଗତଜ୍ଞ ବୋଲି ମଣନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଗାଲି, ଖଣ୍ଡା, ଧନୁଶର ଦେଇ ବଳ ଉଣ୍ଡା ୨ ଗାନ୍ଧିକ ନାସୂକ ପନ୍ଥସ୍ଥରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅଜାତଜାଦ୍ରବ କି କଟକ କୁଣ୍ଡଳ ଆଦି ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ, ତାହା ସେମାନେ ବା ତାଙ୍କ ରଜା ଜାଣନ୍ତି ।

କାରଣ ପୀଡ଼ାବନ୍ଧୁନ୍ତ ହୋଇ ରାଜା ଆଜି ବାହାରେ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି, ଏବଡ଼ ପ୍ରଶସ୍ତ ଥିଲେ ବି ଗରିବ ଡାକିଲେବରୁ ସମସ୍ତେ ଅବାରିତ ଦ୍ୱାରରେ ଆସୁଛନ୍ତି । ଦଳ ୨ ଲୋକ ଆସୁଛନ୍ତି । କାହାରିକି କିଛି ପଚରାଯାଉନାହିଁ । ଅଟକ ଝଟକ ନାହିଁ । କାହାରି ଭୟ ଭ୍ରାନ୍ତି ନାହିଁ । ନିର୍ଦ୍ଦଳରେ ସମସ୍ତେ ଆସି ଜୁଡ଼ିଯାଇ କରି ବାପ-କାନ୍ଧରେ ପୁଅ ପରି ବସୁଛନ୍ତି । ରାଜା ପ୍ରଜା ଉଭୟ ପୁଲକଣା ଜାଳିଥା । ଉପରୋକ୍ତ ବ୍ୟବହାର ଭଳି କି ନିଜ ଚାହା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ।

ରାଜା ଆଜି ଛଡ଼ାଶାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ବା ପରାଜିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ମନେହୋଇ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ ଆସୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତି ଅଳ୍ପ କଥା । ତାଙ୍କୁ ଯେ ଦେଖିଛନ୍ତି କିମ୍ବା ଏପରି ଲୋକଙ୍କୁ ପୁଚ୍ଛା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାରି ପାଖରୁ ଟିକିଏ ବୁଝି ମନ ବୋଧ । ତାହାଙ୍କୁ ଯେଉଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା । କେହି ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ ଧନ୍ୱନ୍ତରି କହୁଅଛନ୍ତି । କେହି କହୁଅଛନ୍ତି, ହନୁମାନ ଯେ ବିଶଲ୍ୟକରଣୀ ନେଇଥିଲେ ତାହା ସେହି ଲୋକ ହାତରେ ପଡ଼ିଛି । କେହି ୨ ବା ରାଜା କେହି ୨ ବା ଶିକାରୀଙ୍କର ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି । କେହି ୨ ବା ରାଣୀଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ ୨ କହୁଅଛନ୍ତି । କେହି ୨ ଶିକାରୀଙ୍କ, କେହି ୨ ବା ସେନାଙ୍କ ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି । କେହି ୨ ରାଜାଙ୍କର, କେହି ୨ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଧର୍ମବଳ ଥିବାର କହୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ରାଜା ସେ ବିଷୟରେ କିଛି କହୁ ନାହାନ୍ତି । ଗ୍ରହବଳରେ କି ଧର୍ମବଳରେ ତାଙ୍କର ବଞ୍ଚିବା ତାହା ତାଙ୍କ ମନ ଜାଣେ । ମନରେ ଯାହା ଥାଉ, ସେ ଆଜି ସେ ଶିକାରୀଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦେବେ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ପଦାକୁ ବାହାରିଲେ ଏକ ଶିକାରୀଙ୍କୁ ପୁରସ୍କୃତ କରିବା ଇଚ୍ଛା ସ୍ଥିର କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ବୁଝିଛନ୍ତି ଯେ

ଏଥିରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ତ୍ରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରୁଥିବ । ଅଥଚ ନିଜ ଶାସ୍ତ୍ରଙ୍କ ବାହାରୁ ଏହିପରି ସମ୍ମାନ ବା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଓଁ କ ଉଦ୍ୟମ ପୁରସ୍କାର ଦେଇଥିବ, ତାହା ପୂଜା କାମନାରିକ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି କି ସେ ଧର୍ମରେ କାହାରିକି କିଛି ଦାନ କରି ନାହାଁନ୍ତି । ତାହା ଅନ୍ତଃକରଣ ଥିଲେ ବି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସେ ନିଜେକ ଶୁଣିଆସିଥିବା ବୁଢ଼ୀ କଥା ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ସେ ବୃକ୍ଷକୁ ସଜବାଜ କରି ଆଣିବାକୁ ଲୁଗାପଟା ଓଢ଼ଣୀ ଚାଦର ଖୁଦିଆ ଗୁଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଉଛନ୍ତି ।

ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରେ ଅଦ୍ଭୁତ ବୁଢ଼ୀକଥା । କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ୀକୁ ଅଳ୍ପ ଲୋକ ଦେଖିଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସମସ୍ତେ ଶିବା ଶତେଶାକଙ୍କ ତାକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ବଢ଼ୁଛି । ସେମାନେ ଆଗେ ଆସିଛନ୍ତି ସେମାନେ ବାଜାରରେ ବାହାରି ହେଉଛନ୍ତି । ଯେ ବାଜାରରେ ହେଉଛନ୍ତି, ସେ ଖୁସି ହେଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରାଜା ଏହାଶ ଲୁହନ୍ତି କି ସେହାଶ ଲୁହନ୍ତି । ସେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଜାଣିଶୁଣି କେହି ବାଜାର କରିବ ନାହିଁ । ଅଥଚ ନ୍ୟୁନାଧିକ ବାଜାର ଘଟିଥାଏ । ଜଗତର ଜନତା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି କଡଜ ବୁଝିପାରେ, ଅଟେଣ୍ଡିଂ ତାହା ଟାଙ୍କ ଘଣ୍ଟି ଘରେ ନାହିଁ । ଚୀନାଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଯେ ଆଉ କାହାରି ୨ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ବା ଚରିତ୍ର ହୋଇଛି କି ନାହିଁ ତାହା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଅବଶେଷରେ ଝୁମା ସହିତ ଆଉ ଜଣେ ଯୁବା ଏବଂ ବୁଢ଼ୀକୁ ନେଇ ଖଟିଆ ପ୍ରଭୃତି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ଚୁମ୍ବରେ ଓଳିଆ ବହାଳୁଚ ଯୁଗଳାଙ୍କିଏ ରଖିଦେଇ ଦାସ୍ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ହେଲା । ଝୁମା ପ୍ରଭୃତି ଦଳ ସେଠାରେ ଜୁହାର କଲେ । ଦାଶବୈଦ୍ୟଙ୍କ ଭିଡ ୨ ଡାକରେ ଖଟିଆ ପ୍ରଭୃତି ଭିଡି କରି ସେଠାରେ ଠିଆ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଝୁମା, ଅପର ଯୁବା ଓ ବୁଢ଼ୀ ପ୍ରଭୃତି ଭିଡି ଠେଲିପେଲି ପଡ଼ି ରହିଲେ ।

ଗଜବନ୍ଧୁ ଓ ବଧୋଞ୍ଜନାର ହୋଇ ଖୁଣ୍ଟିଆ କହିଲେ—“ମଣିମା, ଅପରାଧ କ୍ଷମା ହେଉ । ପ୍ରମାଦବଶତଃ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଦେଖିଲି ସେ ମୁକ୍ତି-କାଠ ପାଇଁ ଧଳା ଦାଢ଼ିଥିବା ଗାଞ୍ଜିଜଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ବୁଢ଼ା ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେକ ସ୍ୱମାସାଙ୍କରେ ଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ମୁଁ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ଦେଖିଥିଲି । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନି ପାରୁଛି । ପୁଣି ହାତବୋଡ଼ି ବନ୍ଧା ହୋଇ ଖାଲି ଛଡ଼ି ଏ ଚାଷୀ ହୁଞ୍ଜା ପାଉଥିଲେ ତାହାର ଚିହ୍ନ ଦୂର ଅଛି; ଏହା ଦେଖି ଲୁଗାପଟା ଖଞ୍ଜୁହେଲାରି କାହାରିକି କଷ୍ଟ ହେଉ ନାହିଁ । ସେ ଉଭୟେ ହୁଜୁରଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ହୁଜୁରଙ୍କ ଦୟା ଆଜ୍ଞା ।

ଏହା ଦେଖିଶୁଣି ସମସ୍ତେ ବହୁମ୍ଭାଗେ ହେବାର ଦେଖାଗଲା, ସବୁରି ମନରେ ଶାନ୍ତ ଭାବପଥାବଲମ୍ବୀ ହେବା ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । କାହାରି ଆଖି ପିଟିବା ପୂର୍ବେ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍କେତ ଅନୁସାରେ ସୀମା ଓ ତାହାର ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ଲୋକଙ୍କର ଜଣ ୨ ଭାବ ହେଲା; ଯେଉଁଠାରେ ଉଠି ଗଜବନ୍ଧୁ ଓ ସେ ଦ୍ଧକର ହୋଇ ଠିଆ ହେଲେ । ତଣ୍ଟେ ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା, ସମ୍ଭ୍ରମ ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ଭୟ, ଆଶଙ୍କା ପ୍ରକୃତିର ଲକ୍ଷଣ କାହାରିପାଖରେ କିଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ବଦନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ । ସମସ୍ତଙ୍କର ତଳେ ଦଣ୍ଡ ଓ ଉପରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ମୁକ୍ତି ବନ୍ଧାରେ ଲଡ଼ିଲେ । ମରିବା ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ କାହାରି କିଛି ଭାବନା ଥିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ସମସ୍ତେ ଠିଆ ହେବାରୁ ହୁଜୁର ଆଜ୍ଞା ହେଲା :—

“ଜୀବରେ ଖେମା, ଏ କି ? ଏହି ବୁଢ଼ା ତ ଆମକୁ ଭଲ କରିଥିଲି ! ସ୍ୱାକ୍ଷୀ ତୁ ଆଣିଥିଲୁ; ଖୁଣ୍ଟିଆ ଏ କ'ଣ କହୁଛି ?”

ସ୍ୱ—"ମଶିମା, ତୁମ୍ଭର ଯେ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛନ୍ତି ସେ ସତ। ଦୁନିଆ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ତାହା ସତ।"

ଶ୍ରୀ—"ମୁଣ୍ଡ ନ କାଟିଲେ ଯେ ମୁଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ହେବ ତାହା ଜାଣିଥିଲୁ ତ ?"

ସ୍ୱ—"ସେ ଆଜ୍ଞା ହେଲାବେଳେ ନିଜେ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଶୁଣିଛୁ।

ଶ୍ରୀ—ତେବେ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ତୁଟିଲୁ କାହିଁକି ?"

ସ୍ୱ—"ବୃଦ୍ଧା ମୋର ବାପ, ଯେ ମୋର ବଡ଼ ଭାଇ, ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କିପରି କାଟନ୍ତି ବା କଟାନ୍ତୁ ?"

ଶ୍ରୀ—"ଏପରି କାହିଁକି ହେଲା ?"

ସ୍ୱ—"ଆଜ୍ଞା, ଯାହା ହେବାର ହୋଇଗଲା; କାହିଁକି ହେଲା ବୋଲି ପଚାର ଆଜ୍ଞା ନ ହେଉ। ଏଣିକି ଯାହା ହେବ ତାହା ଆଜ୍ଞା ହେଉ। ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଯିବ ବୋଲି ଜାଣେ। ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର କି ହେବ ବୋଲି ଜାଣେ ନା। ମୋର ଏତିକି ମାତୃଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିଦେଶରେ ବାଟଭୁଲ ଥାଇଁ ୨ ମୋ ପ୍ରାଣ ଯାଉ! ତେଣିକି ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଯାହା ହେବାର ହେଉଥାଉ।"

ଏପରି ଘଟଣାକୁ ମନୁ, ପରାଶର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠାଇଁ କି ନ ଥାଉ ତାହା ସ୍ୱାମୀ ବା ତାଙ୍କ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ମୁନିଋଷିମାନେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। ରକ୍ତମାଂସ ଦେହରେ କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ— ପ୍ରଭୃତି ଯେପରି ୬ ମାୟା, ମମତା, ଦୟା, କ୍ଷମା, ବୁଦ୍ଧି, ବିବେକ ପ୍ରଭୃତି ଅଛି। ମନୁଷ୍ୟ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚୋର ବି ଅଛନ୍ତି, ସାଧୁ ବି ଅଛନ୍ତି। ଚୋର ସାଧୁ ହେଉଛି ଓ ସାଧୁ ଚୋର ହେଉଛି। ଏ ବର୍ଷ ମନ୍ଦ ଯେ ବର୍ଷକୁ ବୈଦ୍ୟ ହେଉଛି। କେହି ଶାସ୍ତ୍ର ଉକ୍ତାନରେ ଅଧର୍ମ

କାମ କରି କଳ କୌଶଳରେ ଧାର୍ମିକ ବୋଲାଉନ୍ତି, କେହି କରି ନ ଜାଣି ଲଜ୍ଜା ପାଇଁ ଧର୍ମ ପାଉନ୍ତି । ମନକଥା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିଙ୍କ ଗୋଚର । ଦୃଷ୍ଟ ଶାସ୍ତ୍ରଦୃଷ୍ଟର ବିଷୟ ତାଙ୍କଠାରେ । ମନକଥା ସ୍ୱଭାବରେ ଅଳିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା ବୁଝିପାରେ ତାହା କେବଳ ଅନୁମାନ । ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ବିଚାରରେ କେବଳ ଦେଶାଚାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନେଇ ଚଳନ୍ତି ୨ ଦୋଷ ହୋଇଥିଲେ ବି ଦେଶାଚାରପ୍ରାବଲ୍ୟରେ ବିଚାରର ପ୍ରଧାନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ବିଚାରଭାର ଅଧିକାଂଶ ରାଜାଙ୍କ ହାତରେ । ସେ ବିଷୟ କେଉଁ-ଠାରେ ସୁବିଧାର କେଉଁଠାରେ ଅସୁବିଧାର ହୋଇଅଛି । ବିଚାରକ ଧର୍ମାଧର୍ମର ଫଳଭୋଗୀ । ତଥାପି ସେହି ଭାର ନା କ୍ଷମତାପାଇଁ କେହି ବେବର୍ତ୍ତା, କେହି ମନ୍ତ୍ରୀ, କେହି ସଭ୍ୟ, କେହି ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ, କେହି ଅବୈତନିକ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାକୁ ବସିଲେ; ଜନକ ତୁଳନ ଦାମ୍ଭିକ ସେହି କ୍ଷମତାଗ୍ରହଣ କରିବା ଇଚ୍ଛାରୁ ପ୍ରଜାପାଳନ, ସାଧାରଣହିତ ପ୍ରଭୃତିର ଉନ୍ନତି ।

ସେ ଯାହା ହେଉ, ରାଜା ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଜଗଦେବ । ଅଶିକ୍ଷିତମାନେ ଧନକୁ ଭୂତ, ରାଜାଙ୍କ ବଶ କରିପାରନ୍ତି । ଆମ୍ଭର ଶୁଣିତ ନେଇ ଥାନ୍ତି । ନିଲେଚନ ମନ୍ତ୍ରୀପାତ୍ର ବେବର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ବୁଝିରେ ନ ଦେଇ ଶାନ୍ତି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣାରେ କ୍ଷମା ମୁକ୍ତି ଦେବାର ବିଧାନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ବିଷୟରେ କାହିଁ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ନିଲେଚନ ବେବର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଅଟିଥିବାରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଲୋକେ ଯାଇ ୨ କହୁଥିଲେ ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ରାଜା ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କରି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ତାହା ନକରି ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣା ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଣ୍ଡମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କି ସେମାନଙ୍କର ବିଷୟ ମାଗିଲେ ।

ଏମନ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜାଜ୍ଞା ଶୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଅଧିକ କ୍ଷଣ ସେପରି ରହି ନପାରି ଉତ୍ତର କଲେ । "ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକଟା ହୋଇଥିବ ସେମାନଙ୍କର କି ଦଣ୍ଡ ହେବ ତାହା ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଜ୍ଞା ହୋଇନାହିଁ । ପୁଣି ଏ ବୃଦ୍ଧଲୋକ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଯୋଗଭକ୍ତି କରି ସମସ୍ତଙ୍କ କୃତଜ୍ଞତାର ପାତ୍ର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ କେହି ଇଚ୍ଛିବେ ନାହିଁ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତି, ନ୍ୟାୟ ବା ଧର୍ମସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ ।"

ଏହା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ସାଧୁ ୨ କହି ଉଠିଲେ । ସମସ୍ତେ ଅତଏବ ନୀରବ ହେଲାରୁ ମନ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ:—

"ଆଜ୍ଞା ସେ କେବଳ ଏ ବୃଦ୍ଧଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକାଟି ନାହିଁ ତାହା ନୁହେଁ; ସେ ଗୁରୁଙ୍କର ଅନୁଚିତର ପାପ ଏବଂ ସମସ୍ତ ତାହାଠାରେ ବଳି ସନ୍ତୋଷ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ତାହାର ମୁଣ୍ଡ ଦିବ ବୋଲି ସେ ଜାଣେ ! ଏଥିରେ ତାହା ବୁଝି ଓ ତାହାର ଘର ମୃତ୍ୟୁ ଗୁରୁଙ୍କୁ ସେପରି ବନ୍ଧୁର ଆଉ ଆଜ୍ଞା ।"

ଏହା ଶୁଣି କିଛି କ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ରାଜାଆଜ୍ଞା ହେଲେ ।

"ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷିଥିବାରୁ ବୁଢ଼ା ଆମ୍ଭଠାରେ ଅବଧ୍ୟ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ପ୍ରକାଶ କଲେଣି । ତାହାର ବଡ଼ ପୁଅର ମୁଣ୍ଡକାଟ ଆଦେଶ ହୋଇଥିଲା ! ତାହା ପାଳନ କରି ନଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନପୁଅ ଖଣ୍ଡାର ବା ମୁଣ୍ଡ ଦିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ା ସେ ଉପକାର କରିଅଛି ତହିଁପାଇଁ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ଲାଭ ଦେଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଢ଼ା ଯାହାକୁ କହିବ, ତାହାର ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ ଏହିକ୍ଷଣି ଏହିଠାରେ କଟା ହେବ ।"

ରାଜାଙ୍କର ଏହି ଆଜ୍ଞା ଶୁଣି ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ ସାଧୁ ୨ କହିଲେ । ସେହିମାନେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ ସେମାନେ କାହିଁକି ନୀରବ ରହିଲେ ତାହା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ତାହା ଜାଣିବାକୁ ଅବସର ନ ରହିଲା । ଅବିଳମ୍ବେ ଖଡ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଆଣି ସନ୍ତ୍ରାଟରେ ମୁଣ୍ଡକାଟର ଆୟୋଜନ କରିବାପାଇଁ ଲୋକେ ଶୀଘ୍ର ଆଦିଷ୍ଟ ହେଲେ । ଏଣେ ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇ ବୁଢ଼ା ସାଧୁସଉଦାଗର କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ପୁଅଦୁହେଁ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲେ । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡ କାଟିବାର ସବୁ ଆୟୋଜନ ହେଲା । ଜଲ୍ଲାଦ ଆସି ଖଡ୍ଗ ଧରି ଠିଆ ହେବାରୁ ଦେଖି ଭୁମୁ ପଟ୍ଟନାୟକ କହିଲେ :—

"ସାଧୁ, କାନ୍ଦିବାର ଆଉ ସମୟ ନାହିଁ । ଯେତେ ସମୟ ଯିବ ସେତେ କଷ୍ଟ ବଢ଼ିବ ।"

ଏହା ଶୁଣି ସାଧୁ ଭୂମିରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହୋଇ ଛାତି କାନ୍ଦି ୨ କହିଲା:—

"ମହିମା, ଏ ଅଲୌକିକ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବ ଏତେ ଧନ୍ୟ, କେବଳ ଏହି ବୁଢ଼ାମୁଣ୍ଡଟି ନେଇ ପୁଅଦୁହିଁଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆଜ୍ଞା ହେଉନ୍ତୁ । ବୁଢ଼ା ଆଉ କେତେଦିନ ବଞ୍ଚିବ ? ଏ ବୟସରେ ଏପରି ପୁତ୍ରଶୋକ ଆଉ ସହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୋଟିକ ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗେଁ ଯିବ । ତେବେ ପୁଅଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ମୁଁ ଗଲେ ମୋର ଭଲ । ଏହି ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଭୁମୁ ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ ।"

ଏତେ କହି ବୁଢ଼ା ନୀରବ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଲା । ଅନ୍ୟ କାହାରି ମୁହଁରୁ ମଧ୍ୟ କିଛି କଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ଏହିପରି କିଛି-କ୍ଷଣ ଗଲାରୁ ଭୁମୁ ପଟ୍ଟନାୟକ କହିଲେ "ବୁଢ଼ା, ଆଉ ଅଧିକ କଷ୍ଟ ଦିଅନା । ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।"

ଏହା ନ ଶୁଣିଲା ପରି ହୋଇ ସାଧୁ ପଡ଼ି ରହିଲେ । ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚନାୟକ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଥର କହିଲେ । ତଥାପି ସାଧୁ ଦେହରେ ତେଜ ରହି ଥିବାର ଦେଖି ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରାମଶାସନରୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲା "ବୁଢ଼ା ! ଗ୍ରାମପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ କଥା କ ଶୁଣୁନାହିଁ ? ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ?" ସାରାଙ୍କ ଉକ୍ତିରୁ ବୁଢ଼ା ବୁଝିଲା ଯେ ରାଜାଙ୍କ ମନ ଆଉ ଟଳିବାର ନୁହେଁ । ତହୁଁ ସେ ଠିଆ ହୋଇ ବାଷ୍ପପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋଚନରେ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ମୁହଁ ବାରମ୍ବାର ନିରୀକ୍ଷଣ କଲା; ଯେତେ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲା ସେତେ ଅଧିକ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ କାହାକୁ ଛାଡ଼ିବ, କାହାକୁ ରଖିବ, କିଛି ଜଣା ପଡୁନାହିଁ ।

ଏଥିରେ ବିକଟ ଖର ଗଳାରୁ ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚନାୟକ କହିଲେ "ବୁଢ଼ା, ଆଉ କଥାରେ ବିଳମ୍ବ କରନା ।" ଏହା ଶୁଣି ପିଲାଙ୍କ ପରି ବେଶି ବେଶି କରି କାନ୍ଦ ଉଠି ବୁଢ଼ା କହିଲା "ରେ ଦଇବ ! ଏଥିପାଇଁ ମୋତେ ଏତେ ଆଳସ ଦେଇଥିଲୁ ।" "ଏବେ ଦେଖିଲ ବ ନେମା ଧନନ-ରେ" ଏଣେ ପୁତ୍ରବଧୂ ହୃଦୟର ଯନ୍ତ୍ରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ମୃତ୍ୟୁ ଦେବାକୁ ଆଗଭର ପରି ଦେଖା ଯାଉଥାନ୍ତି । ବୁଢ଼ା କାନ୍ଦୁ ୨ ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ ଆଦେଶ ବନ ୨ ଶୁଣିଲା । ଆଉ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ମଣ୍ଡଳରେ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଧୀମା ଆଖିକୁ ତାଳିଲା । ତାଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇ କାନ୍ଦୁ ୨ କହିଲା—

"ଅରେ ଧୀମା, ମୋର ଦୁଇ ଏତେକାଳ କେଉଁଠି ଥିଲୁ ? ମୁଁ ମରଣ ବେଳେ ପଡ଼ିଲ ନାହିଁ ? କେଉ ବାଧା ହୋଇନାହିଁ । ବାଳମାନଙ୍କ ମନକଥା କୁଆଡ଼ୁ ବୁଝିବୁ ? ଧୀମାକୁ ଧରିଲାରୁ ତାକୁ ରଖିବାକୁ କିଆ ବୋଲି ଆଉମାନଙ୍କ ପରି ବଡ଼ ବୁଅ ବାଣୀଟିରୁ ବାହିଲା । ଆଉ ମୁଁ କହିଥିବା ସ୍ଥାନ ଆଖିକୁ ଅନ୍ଧକାର । ଏହା

ଦେଖି ସୁନାକୁ ମୁଣ୍ଡ ବୁଢ଼ା ବାଣାସୁରଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇ କାନ୍ଦି କହିଲି "ରେ ବାପ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ? ତୁ ମୋର ବଡ଼ ପୁଅ, ଚିନ୍ତିତ କରୁଛୁ, ତତେ କେମିତି ମୁକ୍ତି ଦେବି ? ଏମିତି ସୁନା ପିଲାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଛନ୍ତି ବୁଢ଼ା ଘର ପୁଅକୁ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇ ସୁନାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ କହିଲି "ତୁ ପିଲାଟା, ସଂସାରର କିଛି ଦେଖି ନାହୁଁ କି ଜାଣି ନାହୁଁ । ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ?" ତାକୁ ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼ ପୁଅକୁ ଧରି କହିଲି "ତୋର ପିଲା ପୁଅଟିଏ ଆଜି ସୁନା ଅଛନ୍ତି । ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯିବୁ ? ମୁଁ କଅଣ କରିବି ?" ପ୍ରଣତ ତାକୁ ମୁଣ୍ଡ ସୁନାକୁ ବୁଝାଇ କହିଲି, "ତୋର ଧନ କଣାକୁଜା ହୋଇ ପୁଅଟିଏ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ଏମିତି କହି ତାକୁ ମୁଣ୍ଡ ବାଣାସୁରଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇ କହିଲି, "ମୋ ମୁହଁ ମୋ ମୁହଁ ଘର ଧନଟି ବୋଲି କହନ୍ତି ।" ପୁଣି ତାକୁ ମୁଣ୍ଡ ସାନ ପୁଅକୁ ଧରି କହିଲି "ତୋ ଆଜି ସଂସ୍କାର ହୋଇ ଅଭି-ଷେକ" ପୁଣି ତାକୁ ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼କୁ ବୁଝାଇଲ "ହଉ" ବୋଲି କହି ଗଳ୍ପ କାଟିଲି ଘର ବୁଢ଼ା ସାଧୁ ଚାଲିଗଲେ । ହେଉଛି ? ବୋଲି ଖାଲି ପଡ଼ିଲା । ଦେଖିଲି ବେଳକୁ ସାଧୁ ଅଜ୍ଞାନ । ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ସାଧୁଙ୍କୁ ଧରିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହାତେ ଶୁଶ୍ରୂଷା ସାଧୁଙ୍କୁ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ହେଲାଗଲା । ସୁନା ପୁତ୍ରଙ୍କ ଚିତା ହୋଇ ଗଲା ।

ଏ ଦୃଶ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ଅବାକ୍ । ଲୋକମାନେ ପରସ୍ପର ମୁହାଁମୁହିଁ ଚାହିଁବାକୁ ଲାଗିଲେ; ରାଜା ଅଧୋବଦନ । ତାଙ୍କ ମନ କଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣା । ସେ ଏବେ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜାଣିବାର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନିଜ ହୃଦୟରେ ଅନୁତାପ ଅଗ୍ନି ଜଳିବା ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମାନୁପାତର ଫଳାଫଳ ବୁଝିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜା ହେଲେ କାହିଁକି ଖଡ୍ଗାଘାତରେ ବାଣ ଭୁଲିବାକୁ

ହୁଏ, ରାଜା ତତ୍‌କ୍ଷଣା ବନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଉ ଆଗ କିଛି ପାଇ ନ ପାରେ । ଅନ୍ୟ କାହା ପ୍ରତି ନ-ଚାହିଁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନରେ ଏମା କହିଲେ—

"ମହିମା ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରି ଆଜ୍ଞା ନ ଦେଉଛନ୍ତି । ଯେତେ-ବେଳେ ବାପ ଖଳଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ରଖିଛି ସେତେବେଳେ ଆପଣା ମୁଣ୍ଡ ଟାଣି ରଖିଲେ ଦେଇଛି । ମୋର ଆଉ ଜୀବନରେ ଲୋଭ ନାହିଁ । କେବଳ ୨ ଦିନ ଦୁଃଖ ଓ ଯେ ନିର୍ଲୋଚନା ଦେବର୍ଷୀଙ୍କ ଦୟାରେ ଜୀବନ ଦ ଯାଇ ନାହିଁକି ରହିଲା ? ବଣ ପୋଡ଼ିଗଲେ ସମସ୍ତେ ଦେଖନ୍ତି, ମନ ପୋଡ଼ିଗଲେ କେହି ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହା ଦେଖାଇଲେ କି ମୁଁ ମନପୋଡ଼ା ଦେଖାଇବାକୁ ପାରେଁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲି ତାହା ହୋଇଛି । ଆପଣାର ବାପ ଘର କଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ମୁହିଁ ସବୁ କରିଛି । ଆଉ କେହି ଦୋଷୀ ନୁହଁନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଆଗପଛ ହେବାର କିଛି କଥା ନାହିଁ । ସ୍ୱଳ୍ପରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉପଯୋଗ ନ ହେଉ । ବୃଥା ନାହିଁ, ଶୀଘ୍ର ମୁଣ୍ଡକାଟିବା ଆଜ୍ଞା ଦେଉ । ବୃଥା କଥା ଛଡ଼ିଦିଅ ଯାଉ ।"

ରାଜା ନୀରବ, କଳ୍ପିଷଣୀ ରହି ପୁନଃପୁନଃ କ୍ଷମା ବାରମ୍ବାର ଆଜ୍ଞା ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । ଅଧୋବଦନରେ ରାଜା ଶିର ଛେଦନର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ବଦନ ଅଧିକ ବିଷର୍ଣ୍ଣ ହେଲା; ଅନେକେ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । କାହାରି ପ୍ରତି ଚିହିବା ପୂର୍ବେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନରେ ପୁନଃ ରାଜାଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ପ୍ରଣାମ କଲା ।

କିନ୍ତୁ କେହି କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ବଦନ ବିଷାଦ-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ସବୁର ନିସ୍ତବ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ "ଜୟ ମା ଠାକୁରାଣୀ"

ତାଙ୍କ ଭୀମା ଅକାତରେ ଜହ୍ଲାଦ ନିକଟରେ ଠିଆ ହେଲା । ସେ କେତେ ୨ ମୁଣ୍ଡ କାଟିଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ସେଥର ତାର ବଦନ ଫିକି ନାହିଁ କି ହସ୍ତ ଥରୁ ନାହିଁ । କିଛିକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କରି ପୁନର୍ବାର "ଜସୁମା" ବୋଲି ଡାକ ଦେଇ ଭୀମା ନିଜେ ୨ ଅର୍ଗଳୀରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଲା । ତଥାପି ଜହ୍ଲାଦ କାଷ୍ଠ ପୁତ୍ତଳ ପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଆଜି ସମସ୍ତେ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ।

ଏହିପରି କିଛିକ୍ଷଣ ଗଲାରୁ ଜହ୍ଲାଦ ଡାକିଲା "ମହିମା କି ଆଜ୍ଞା" । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ବୁଢ଼ା ସାଧୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ଦୌଡ଼ି ଆସି ଭୀମା ଉପରେ ଝାମ୍ପେଇ ଦେଲା । ଭୀମା ବେକରେ ବେଷ୍ଟ ବସିବାର ବାଟ ରହିଲା ନାହିଁ । ଏତେବେଳେ ସାଧୁର କାନ୍ଦ ନାହିଁକି କିଛି କଥା ନାହିଁ । ବାଣୀଶୂର ମଧ୍ୟ ଆସି ଆଗରେ ଠିଆ ହେଲା । ଏହା ଦେଖି ନିଃଶଙ୍କ ଜହ୍ଲାଦ ଅଧ କରି ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମିତ । କାହାରି ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ଧାହାରି ୨ ଲୁହ ବହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରାଜା ଅଧୋବଦନ । କାହାରି ପାଟି ଫିଟିବା ପୂର୍ବେ ଜଣେ ଲଇକିଆ ଆସି କହିଲା "ମହିମା ଜେମା ଏହିଠାରେ ନିଜେ ଆସୁଛନ୍ତି । ଭୀମା ମୁଣ୍ଡ କାଟିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେବା ପୂର୍ବେ ଆପଣେ ଏଣିକି ଡେରି ନ କଲେ ନିଜେ ଜେମା ଏଠାକୁ ଆସିବେ ।"

ରାଜା ହଠାତ୍ ଉଠି ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ପାରିଷଦମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଲୁଗାକ ହେଇ ବୁଝି ରହିଲେ । ଚେତନ ହେବାକୁ ଆସି ମିଶ୍ରିତ ବେଗ ପରି ବୋଧ ହେଲା । ପୂର୍ବର ବନ୍ଧୁ ସେ ଅନିଷ୍ଟକାରୀମାନେ ରାଜା ସେଠାରେ ଆସି କହିଲେ ଯେ "ଜେମାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅନୁସାରେ ଭୀମା ମୁଣ୍ଡ କାଟ ହେବ ନାହିଁ କି ସେ ତିନି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି କିଛି ଦଣ୍ଡ ହେବ ନାହିଁ ।"

ଏହା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ସାଧୁ ୨ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ସାଧୁ ଆଉ ତାର ପୁତ୍ର ଦୁହେଁ ମୂକ ହୋଇ ରହିଲେ । ସେମାନେ କିଛି ଦେଖିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ପରି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । କିଛି ବୁଝି ପାରିଲେ ପରି ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମନ କଥା ସେମାନେ କେବଳ ୨ ଜାଣନ୍ତି । ଲୋକଙ୍କ ସାଧୁବାଦରେ ଆକାଶ ଅନ୍ତର ଦୋହଲିଗଲା । ତଥାପି ପୁତ୍ର ବା ପିତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଆଜି କାଳ, ପାଟି ଥିଲେ ବି ଚିନ୍ତାକୁଳ ହୋଇ ସେମାନେ କିଛି ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି । ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି କି କହୁ ନାହାନ୍ତି । ଏହା ଦେଖି ରାଜା ଆଜ୍ଞାରେ ସେପଟେ ଲୋକେ ଦୌଡ଼ି ଆସି ପ୍ରଥମେ ବୁଢ଼ା ସାଧୁକୁ ଉଠାଇଲେ, ତେତେବେଳକୁ ସେ କାନ୍ଦି ଉଠି ଭୀମାକୁ ବକ୍ଷ ଉପର କରି ଧରିଲେ ; ଅନେକ ଚେଷ୍ଟାରେ ବାପ ପୁଅଙ୍କୁ ଉଠାଇଲେ, ସାଧୁ ଆସିବାର ବଡ଼ ପୁଅ ଉଠିଲା । ସେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଧରିଲେ । ଏଥର ଭୀମାକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ ଧରି ବୁଢ଼ା କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ପୁଅ ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦିଲେ । ଏହା ଘଟଣା ପରିଷଦଙ୍କ ମନରେ ଶୋକର ଲହରୀ ଖେଳାଇଲା । ଲୋକେ ସେପଟ ଯିବାକୁ କାହାରି ମନକୁ କିଛି ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ ।

ଅବଶେଷରେ ଲୋକେ ଧରାଧରି କରି ତିନିଙ୍କୁ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ କଲେ । ବୁଢ଼ା ସାଧୁ ହାଉହାଉ ହୋଇ ପୁଅଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇ ଧରି କାନ୍ଦିଲା । ପୁଅ ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ପିତାଙ୍କୁ ଧରି ବୁଢ଼ାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ କାନ୍ଦିଲେ । କାହାରି କଥା କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ବାରମ୍ବାର ସ୍ୱୟଂ ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀ ସେନା କଥା କହି ଆଶ୍ୱାସ ଦେବାରୁ ସେମାନଙ୍କ କାନ୍ଦଣା କମିଲା । ତହୁଁ ରାଜା ଭୀମା ବପାକୁ ଯିବାକୁ କହନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା

ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ହତଅଶ୍ୱ ପାଇଁ ଝୁଙ୍କିଆ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ପଠାଇ ଦେଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନୋନ୍ମୁଖ ହେଲାରୁ ରାଜା ଭିତରକୁ ବିଜେ କଲେ । ବୈଠକ ଭାଙ୍ଗିବା ଜାଣି ଆମ୍ଭମାନେ ସେଠୁ ବାହାର ହେଲେ ।

ସେନା ଅନ୍ତଃପୁର କାହିଁ । ତଥାପି ସେଠରେ ସଙ୍କଟରେ ଭୀମା ତାଙ୍କ ମନ ଦୁଃଖରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ଥିଲା ତାହା ଥିବ ବୋଲି ଯାଉଅଛି । ଭୀମାର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବାବେଳେ ତାହାର ସଙ୍ଗକୁ ଆସିବା ଖବର ଭୀମା ପ୍ରତି କେଉଁ ମୁଆଁ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କୁ ନ ଜଣାଇ ସେ କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ଶିରରେ ପଦାଘାତ କରି ଦେବାକୁ ବାହାରିଲେ ନାହିଁ ।

———

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଜୁମା ଓ ତାହା ବାପା ଖୁଇଙ୍କ ମୁକ୍ତିଲାଭ ଉଜିରୁ ନେଜରେ ଦିନ ଗଲାଣି । ତଥାପି ରାଜା ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ଛାଉଣୀ ପୂର୍ବପରି ରହିଅଛି । ରାଜା ଦେଶକୁ ଫେରୁ ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ଆଗେଇ ନାହାନ୍ତି । ଜଗଦେବ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ନ କରିବା ସ୍ଥିର ହୋଇନଥିବା ଯାଏ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଅଧିତ୍ୟକା ଛାଡ଼ିବାକୁ ହରିଚନ୍ଦନ ଜଗଦେବଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥିଲାପରି ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ଏଣେ ପରରେ ଛିନ୍ନତନ ବେବର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ମରାଇ ଜଗଦେବ ରାଜା ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ଗଣୀକନ୍ଦା ଗଣୀଚନ୍ଦା ପରି ବୋଲାଇପଡ଼ି ସନ୍ଧିର ପ୍ରସ୍ତାବ ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅପର ଦେଶରେ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କର ବାସନା ନୁହେଁ । କେବଳ ଅପର ରାଜ୍ୟରେ ଅରାଜକତା ଯୋଗୁଁ ନଅରଙ୍ଗଗୋଳ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପରି ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ଲୋକମାନେ ପାଟପୁଳୁଡିଆ ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାରୁ ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ସ୍ୱୟଂ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କର ଏପାଖ ସେପାଖ ହୋଇନଥିବା ଯାଏ ଆପେକ୍ଷ କିଛି ସ୍ଥିର ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏ କଥା ନାୟକ ତାଙ୍କ ପ୍ରଭୁଙ୍କ

ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ଜଣା । ସେମାନେ ସେଥିପାଇଁ ଖୁବରେ ଧାନ କାଟୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ସଭାମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଜଣାଯାଏ, ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ସେହିପରି ରତ । ସେଥି ସେମାନଙ୍କ ପୁରୁଣା ଗୀତ, ହାମ୍ବାଡ଼ିଆ ବେଦାର ସ୍ୱରରେ ବୋଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଯେ—

“ଶୋଏ ବଡ଼ାଇ, କାନ୍ଧରେ ଖୁଣ୍ଟି, ଧାଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି, ଅଣେ ଗୋଟିଏ,
ଯୋଡ଼ିକି ଯୋଡ଼ି, ଫୁଲକୁ ବାଡ଼ି, ଡେଙ୍ଗୁ ଆଡ଼ି ଯେ ।
କେହୁ ଦଉଡ଼ି, କଟଇ ଓଡ଼ି, କେହି ବାନ୍ଧୁଡ଼ି, ମାରଇ ଉଡ଼ି,
କାହାକୁ ମୋଡ଼ି ଗୁଡ଼ଇ ଭଡ଼, ଶୀରକୁ ଯୋଡ଼ି ଯେ,
କେ ମାଲ ବିଲାଣରେ ଧାଉଛି ଗାଡ଼ି ଯେ ।
କେ କାହା ଉପରେ ପୁଣ ବସଇ ମାଡ଼ି ଯେ,
କେ ମୋଡ଼ାମୋଡ଼ି, କେ ଘୋଡ଼ାଘୋଡ଼ି, କେ ଜଡ଼ାଜଡ଼ି, କେହୁଡ଼ାହୁଡ଼ି,
କେ ଟଣାଟଣି, କେ କୋଡ଼ାକୋଡ଼ି, କେ ଧୂଡ଼ାଧୂଡ଼ି ଯେ ।

ଏଥି ସଙ୍ଗେ ୨ ସୁଣି ଚମକ ଲାଗେ ତୁଣି ଦେଇ ଲଣଚିଆ ସମସ୍ତେ ୨ ବାଜଇଁ ତାଳୁ ଲାଗାଉଛନ୍ତି ଯେଗେ ୨ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମର ପବନର ସହ ମୁହଁରେ ମାଣ ଦାଳି ମନପ୍ରାଣକୁ ଅଧୀର କରୁଛନ୍ତି । ତଥାପି ମଝିରେ ୨ କେହି ଗାଉଛନ୍ତି—

“ଜ ରସିକ ସେ । ବାରଣ ଯାହା ମୁହଁ ନକରେ ।
ମୁଖ ଦେଖାଇ ଯେ ନାଶ ମନଦୁଃଖ
ପ୍ରୀତି କରିଟିରେ ସେବେ ନ କରେ ।”

କେହି ବୋଲୁଛି—

“ଶରୀର କରଲ ପାଇବ । ଲଭିବେ ଦୁଃଖ ନହିବ ।
ଶାଶୁଣୀ ତାଙ୍କ ଝିଅ ଉଦର୍ଗ ସେହିପରି ବୋଧେ ଅବା ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବ” ।

କେଣ୍ଠି ବା ବୋଲୁଛି—

"ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଶରଦେ ବିରାଜି,
ଦିଶେ ଯଥା ଦର୍ପଣ ଦର୍ପଣୀ ଥିଲେ ମାଜି ।
ଘୁଞ୍ଚି କୁମର ଭାବର,
ଲେଖା ଆରମ୍ଭିଲେ କବି ଛନ୍ଦ-ଛଟର"

ଦୈନ୍ୟ ନିବାସରେ ଛେଡ଼ି ଏହର ଗୀତ ଶୁଣି ଯାଉଅଛି, ନବୀନାଙ୍କ ମଣ୍ଡଳରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପାଦଙ୍କର ସଙ୍ଗୋଜଣା ସ୍ୱରରେ ସ୍ୱଳନିତ ସୁମଧୁର ତାଳ ମାନରେ କେହି ଗାଉଛି—

"ମିତ ତୋ ଶତ୍ରୁ ହୋଇଛି ଜାଣି ରେ
ହିତ ଜାଣିଲେ ତ ନ ଦେଖୁ ଦାଣି"

କେହି ଗାଉଛି —

"ପ୍ରୀତିଲତି, ଦେଖୁ ସବୁ ବାଳା ବଇରାଗୀ",

କେହି ବୋଲୁଛି—

"ଏହି ପୀରତିରେ କାହିଁକି ମନ୍ତ୍ର ନାହିଁ
ନଥିଲେ ଦେଖି ଜାତି କୁଳକୁ ପ୍ରୀତି ପ୍ରକାଶ ହୁଏଇ ଅବଶ ।"

କେହି ଅବା ବୋଲୁଛି—

"କାହା ମନ କାହାକୁ ଜଣା,
କେ କହଇ ଦେଖୁ କେ କହେ ଜଣା",

କେହିବା ଗାଉଛି—

"ପ୍ରେମର ମଣି କାଏ ଜାଣିବ ରେ ।
ସ୍ନେହ ଗୁଣର ଗୁମ୍ଫ କାହାର
ଜାଗାଇବା ଦୁଃଖ ଜାଣିବା ଆଶର,
ନବ ନବ ପ୍ରେମକୁ, ନିଜ ମନ ଭୁଲେ,
ପୁରୁଷେ ଅନାଦର କରନ୍ତି ।"

ଏହିପରି ଆବାଳବୃଦ୍ଧା, ପରିଚାରିକା, ନାନା ସ୍ୱରଭଙ୍ଗୀ ରାଗ ରାଗିଣୀରେ ଗୀତ ଗାଉଛନ୍ତି ଓ ପଖାଉଜ ସାରଙ୍ଗୀ ପ୍ରଭୃତି ବଜାଉଛନ୍ତି। ଏମାନେ ସେ ନିଜ ନିଜର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ ଏହା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ। ରାଣୀହଂସପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲା ଦିନୁ ଏମାନଙ୍କର ଚିରକୌମାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ। ଲମ୍ପଟ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଦୁଃଖର ମୁଖାବଲୋକନ ଏ ଜନ୍ମରେ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ସେ ପଥ ଯେପରି ଖସଡ଼ା ଓ ତହିଁରେ ଯେ କଣ୍ଟକ, ତାହାଠାରୁ ମରଣ ସହସ୍ର ଗୁଣେ ଭଲ। ତଥାପି ପରକୁ ସୁଖୀ କରିବାରେ ଯେ ସୁଖ, ତହିଁରୁ ଏମାନେ ବଞ୍ଚିତ ନୁହନ୍ତି।

ଅନ୍ତଃପୁରବାସିନୀ ରାଣୀ ଓ ଜେମାମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତବିନୋଦନ କରିବାପାଇଁ ଏମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷା। ରାଣୀ ଓ ଜେମାମାନଙ୍କ ପରି ଏମାନେ ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟା ହୋଇଲେହେଁ ବା ଏମାନେ ଅଧସ୍ତନ ପଦନାଦରୁ ବଞ୍ଚିତା ନୁହନ୍ତି। ଏମାନେ ରାଣୀ, ଜେମା, ରାଜ ପରିବାରର ମହିଳାବୃନ୍ଦର ସୁଖରେ ସୁଖୀ ଓ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ। ସେମାନେ ଏମାନଙ୍କର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା। ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କଥା ନ ଜାଣି ପୂଜା ସେମାନଙ୍କ ପୁଷ୍ପଚନ୍ଦନ ପ୍ରଭୃତି ଯତ୍ନ କଲାପରି ଏମାନେ ଆପଣା ୨ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନଙ୍କୁ ସେବାଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଥାଆନ୍ତି।

“କେ ଜାଣେ କାହା ମାନସ ଗୋ
କାନ୍ତ ବଚନକୁ ଆମ୍ଭ ଲୋଚନକୁ ସୁବେଶ କରିବା ହେଉ।”

ଏହି ଭାବରେ ପୁଲକିତ ହୋଇ ଏମାନେ ଜେମାଙ୍କର ଯେଉଁ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ବେଶ କରାଉଛନ୍ତି, ତାହା ସେହିକାଳିଆ କବି ରଚନାରେ ରୀତି ରୂପରେ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା—

"ଶ୍ୟାମ ଚରଣରେ ବେଣୀ, ବ୍ୟସ୍ତ ପତନକୁ ମଣି,
ମଣିଚୂଳା ଫଣୀ ପ୍ରକଟ କି ହୋଇଛନ୍ତି,
ଅଳକ ରନ୍ଧ୍ରେ ଶ୍ରୀ ମୁଖ, ସୁଷମାର ମୂର୍ତ୍ତି-ସୁଖ
ତାର ପୁଞ୍ଜ ଉଦୟକୁ କରୁଛନ୍ତି ଛି ଛି ।
ମଳୟବନ୍ଧା ମାଣିକ୍ୟ ମଣି,
ଘନଜାଳେ କି ପଶୁଛି ମିହିରମଣି ॥
କାଠି ସ୍ଥିର ଝରି ମୋତି, ଶୋଭେ ଶଶୀ ଘନୁ ଘନ୍ତ,
ଦେଶିବନ୍ତ ତମ ସ୍ୱକେ ଖୋସନ୍ତେ ସଳ,
ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପମାଳ, ବେଢ଼ାଇ ଦେବାରୁ ଆଳ,
ଶକ୍ରଧନୁ କଲେ କି ତାହାଏ ମିଳ !
ଶୀତ ରଶ୍ମି କୁସୁମ ଝରା,
ସୁଧା ଉଦ୍‌ଗାରିବ ମଦ କରୁଛନ୍ତି ଘର !
ଭ୍ରମରାଙ୍କି! ଏଣୁ ପାଇଁ, ମୋତି ଜାଲି କି ଶୋଭାଇ,
ମର୍କତ ଗବାକ୍ଷେ ଗନ୍ଧ କରଣ ତଳ,
ପୀତ, ଶାଳ, ରଶ୍ମି ଚାପ, ସୀମନ୍ତ ପୁରିବା ପେଣ,
ବନ୍ଧା ଅଧା ଉଦୟବକୁ ଉଦୟୁ ତୁଳ ।
ଉଙ୍କି ଦିଆ ସିନ୍ଦୂର ଶୀର,
କାଳନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟେ କି ସ୍ଥିତ ସାରଦୀ ଧାର ॥
ଅଳକେ ଅଳକା ପତି, ତିଷ୍ଠିଅଳ ପରପାର୍ଥୀ,
ଶ୍ରୀମୁଖକୁ କାନ୍ତ ଭାନ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି କି !
ଶୋଭେ ଗୁଚ୍ଛଚନ୍ଦ୍ର ଝୁମ୍ପୀ, ଦେଖି ଭ୍ରମ ଯାଏ କମ୍ପି,
କଳା ଘନ ଶଶୀ ଅଙ୍କୁ ବାନ୍ଧାଉଛି କି !
ଝିଲମିଲି ନାକ ମାଧୁରୀ,
ବିଦ୍ୟୁତରେଖା ନବଘନେ ମିଶିଲ୍ଲ ପରି ॥

ଝଲକା ଝାନଝଳୁଷ, ଝଲଶୀ ଦାସ ଜଳୁଷ,
ଚେକଣସ୍ତ୍ରୁ କଣ୍ଠା ବେଢ଼ାଇବା ସଧେର,
ଭ୍ରମରିକା ଶ୍ରେଣୀ ସର୍ଗ, ଝୋପି ତଦନ କ ଭଙ୍ଗୀ,
ହସେ ଦାନ୍ତ ଦେଶ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ମେଳରେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରେ ଚେଳ! ବାଙ୍କ ନିକଷ୍ଟ,
ସ୍ଥିତ ଶୁକ୍ର କୁଣ୍ଡଳୀ କୁଣ୍ଡଳ ସ୍ୱରୂପ ॥
ତିଳକ ଚନ୍ଦନଗାଠୀ, କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ଶୋଭି ପାଟି,
ଶ୍ରୀମୁଖ ଲାବଣ୍ୟଶ୍ରିତ କଜଳନ ବାହି,
ବନାଇ ରଜତ ଭସ୍ମ, ଚେନଣ ତଳକ କାଟି,
ଥକ ନଟାଇ ଲଜରେ ବୁଢ଼ିଲା ଯେଷ୍ଟ ।
ଅଧୋ ମୁଖେ ତସ୍ୟ ସମ୍ମୁଖ
ଛାର ଶିରେଟଣଗତ ସିନ୍ଦୁର ମଣ୍ଡୁଳି ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ମର୍କତ ଫାଟକ, ଗଣ୍ଡେ ବସିଛି ଝଟକ,
ଶଶୀଅଙ୍କେ ଫଦ୍ମଭାଗ ଅଣ୍ଟି ନାଟିକ,
ବାଳେ ନାମ୍ବ ଦେହଲ ବାଳୀ, ବାଳୀକ ଚଣା ଉର ଝନ,
ଷଟରେଧୁ ଯଜାଇଁ ବହେ ଫୁଲ ଛବିକ ।
ଭାଭ ପିଣ୍ଡି ରଖିବା ପାଇଁ ,
ବତ୍ରବତ ଭୁଜଙ୍ଗୀ କଣ୍ଠୀ ବନ୍ଧାଇ ॥
ଧଗର ମୁଖ ବାଧୁର, ଚୋରେଜ ନେଷ ଇନ୍ଦ୍ରବର,
ଥିଲା ଓଷ୍ଠାନ୍ତରେ ଗୁଣ୍ଠି କ ସଙ୍କୁଚିତ,
ଗୁମ୍ଫା ଖୋଲିଛି ବଞ୍ଚିତ, ନଳାଲିଙ୍ଗି ପୃଷ୍ଠ କ ପେ,
ଅବଶେଷ ଝସ କମଳକ ଥୋଇଲାବଡ ।
ମୃଣାଳନାଶ କ ଶୋର୍ଣ୍ଣ ହରଣ,
ଚନ୍ଦ୍ର କୋଟେ ଲୁଷ୍ଟ ମୁନ ଲଜ୍ଜ ଆଶ୍ରେଷେ ॥

ଶିରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ କୁଣ୍ଡା   ଶୋଭନ୍ତି ଘଳା ନାଳତଣା,
ଓଷ୍ଠାଧରେ ସୁଷ୍ମା ଶୋଭନ୍ତ ପ୍ରକାଶି,
ଆରକ୍ତାଭେ ଗାଲଗଣ୍ଡ,   ଫାନ୍ଦ ପାତି କି ମନ୍ମଥ,
ଦୃଷ୍ଟି ମୃଗ ଧରିବାକୁ କରନ୍ତି ମତ ।
ମନ୍ଦହସିବାଳେ ଅଧର ଚୁମ୍ବିତ,
ପଡୁଥିଲା ସ୍ତ୍ରୀନ୍ତ ଶୁଆ ଅରୁଣ ଶାଳ ॥
ଆଜାନୁଲମ୍ବ ବେଣୀ ଦୃଶ୍ୟ,   ନିତମ୍ବ ଚୁମ୍ବିତ ହେଉଥିଲା ମାଳୀ,
ମଣିରତ୍ନ ହାରେ ଶୋଭା ପାଉଥିଲା ଗ୍ରୀବା,
ନାନାରତ୍ନ ଭୂଷଣ,   ଧାରଣ ଘାଗର ପରି,
ଲଜ୍ଜାରେ ଲଜ୍ଜିତ ବଣି ହେଉଥିଲା ଦେବୀ ।
ଦାଣ୍ଡ ଶିରୋମଣି ପଛରେ,
କାହିଁକି ମୁକ୍ତା ଶୋଭିତ ହୋଏ ଆଜିରେ !”

ହେଲେହଁ ଜନରେ ମଧୁସ୍ମୃତିକୁ ମନେ ନ ପଡ଼ି ଜାତିଙ୍କ ବଚନ ଓ ନିଜର କେତେକ ପାଇଁ ଯେ ସିଂହାସନମାନେ ଅବବାଞ୍ଛିତା ଜନମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଶଜ କରନ୍ତି, ତା ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାର ଭୂତମାମାନେ ନିଜେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ପୁଣି ଏ ଦେଶ ଯେଉଁ ଜନନୀ ଫୁଲେଇ ବା ତେଲେଇ ହେବାର ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଏଥିରେ କିଛି ନୂଆ ନାହିଁ, କେହି ତାଙ୍କୁ ଚିନିକିଆ କରନ୍ତି । ଆବାଲ୍ୟରୁ ପ୍ରତିଦିନ ଏହିପରି ଦେଖି-ଶୁଣି ହୋଇ ସେ ଏଥିରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି । ତଥାପି ଦେବୀଙ୍କ ପାଖ ଦେଇ ଏକ ଶବ୍ଦ ଯେ ଧ୍ୱନି ଓ ଭାବ ଜନ୍ମାଇ-ଥାଏ, ତାହା ଏକ କଥାଚିତ୍ର ଓ ଭୂତମାତ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥା ହେଲେ ବି ଆଜି ସେ ଜନମାଙ୍କ ମନରେ କି ଭାବ, ତାହା ସେ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ପରିସ୍ଥିତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ

ହୁଲ୍ଲଡରେ ତାଙ୍କର ମନ ନାହିଁ । ତଥାପି କେତେ ଜଣ ନଟ ବୃନ୍ଦର ଆଲଟ, ରୂପା ପାନବଟା ପିକଦାନ ଧରି ପଛରେ ନୀରବ ହୋଇ ଠିଆ ଅଛନ୍ତି । ସମ୍ମୁଖରେ କୁଙ୍କୁମରଞ୍ଜିତ ବିବିଧ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଭୂଷିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଭୂର୍ଜ ପତ୍ର ପୁସ୍ତକ ଓ ତତ୍ପାର୍ଶ୍ୱେ ସ୍ଫଟିକପାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସୁଗନ୍ଧ ତୈଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ରୌପ୍ୟ ପ୍ରଦୀପ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ । କ୍ଷେମା ସ୍ଥିରଦୃଷ୍ଟି । ସେ ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପୁସ୍ତକ ବା ତତ୍ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଚନ୍ଦନକାଷ୍ଠ ଓ ଗଜଦନ୍ତ ନିର୍ମିତ ସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ନୀଳ ଗଗନରେ ହୀରକ ରଶ୍ମି ସମ ସୁରମ୍ୟ ସୁଧାକରରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଦୁଗ୍ଧ ଫେନ-ନିଭ ଶଯ୍ୟାପରି ଅସୀନା ଅର୍ଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିନିମଗ୍ନା । ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବିଭୂଷିତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ତ୍ତୀୟା ସୁବର୍ଣ୍ଣ କମଳ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି , ତାହା ରୂପ ଅନୁଯାୟୀ କଳ୍ପନା ଯେପରି ଅଙ୍କନ କରିବ, ଦେଖିଥିବା କବି ଭିନ୍ନ ଆଉ କେହି ସେପରି କରି ନପାରେ ।

ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନୃତ୍ୟ ବନ୍ଦକଲେ, ନୃତ୍ୟ ବନ୍ଦକଲେ ବୋଲି ଉଦ୍‌ଘୋଷିଲେ । ଗାନ ବାଦ୍ୟ ବନ୍ଦ ହେଲା । ପରିଚାରିକା-ମାନେ ଧାଇଁ ଯାଇଁ କ୍ଷେମାଙ୍କୁ ଘେରିଗଲେ । କ୍ଷେମା ମଧ୍ୟ ଉଠି ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଠିଆହେଲେ ।

ରାଜା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କ୍ଷେମାଙ୍କ ସହିତ ସମସ୍ତେ ଜୁହାର ହେଲେ । ରାଜା ଆସନରେ ଉପବେଶନ କଲେ । କିନ୍ତୁ କ୍ଷେମା ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲେ ।

ଉପବେଶନ କରି ରାଜା କ୍ଷେମାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କଲେ, "ଏ କ୍ଷେମା ! ଏ କେତେଦିନ ହେଲା ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲି । ତୁମେ ସବୁ କିପରି ଅଛ ?"

କ୍ଷେମା—ସଭିଏଁ ଭଲ ।

ସିଙ୍ଗାରମା—ଭଲ ଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆଗ ଜେମା ଆଉ ନାହାନ୍ତି ।
ଏବେ ତ' ରାତି ବେଳେ ଖାଲି ତୁମ୍ଭ ଜେମାଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ।

ରଜା—ମୁଁ ଏ କେତେଦିନ ହେବ ଖାଲି ବୈଲକ୍ଷଣ ଦେଖୁଛି ।
ମନେକଲେରେ ବିଶେଷ କିଛି ନାହିଁ ।

ସି—ଆଗ କଥା କି ଆଉ କିଛି ଅଛି ? ଏବେ ଆଉ ଫଗୁଣର
ବାହାଘରେ କି ପଶା, ଚଉପଡ଼ି, ସତରଞ୍ଜ, କଉଡ଼ି, କି ନାଟିପଡ଼ିଆର
ଖେଳରେ କି ଗାଇବା ବଜାଇବାରେ ମନ ନାହିଁ । ଏବେ ଖାଲି
ଲକ୍ଷଣ ଦେଖା ଯାଉଛି ; "କାହିଁରେ ମନ ଅଛି, ସ୍ୱପନ ହେଉ
ନାହିଁ, କଣ ଏଥିକି କେଉଁ ଗତିକ ଗୋ ।"

ର—ତେବେ ସବୁବେଳେ କ'ଣ କରୁଛି ?

ସି—କେତେବେଳେ କବିତା ଟିକାଏ ବାହାଙ୍କ ପାଇଁ ଏଣ୍ଠା କରିବ,
ବାପାଙ୍କ ପାଇଁ ତାହା କରିବ ସୁଅନ୍ତି । ଛତ୍ରାମଣ୍ଡିରେ ସେପରି
ହେଉଥିଲା । ସବୁବେଳେ ଗୋଟାଏ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ
ବୋକାଙ୍କ ପରି ବସି ରହୁଛନ୍ତି । କେହି କିଛି କହିଲେ
କାଲି ତାହାଙ୍କ ଅଜାଣିବାକୁ ନାହାନ୍ତି । ଭାତ କଥା
ଭାବିବାକୁ ନାହିଁ । ଲୁଗାକଥା ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ଏ
ବରଷରେ ତ ହସ କଥା ନୁହେଁ । ଭୁଇଁଆ ଧାଙ୍ଗ୍ରୀଙ୍କ ପରି
ଗାଁ ତଳ ଖୋଜିବାକୁ ହେଉନାହିଁ । ପାତାଳ
ଭିତରୁ ବାଟେ ପେ ଗନ୍ଧର୍ବ ବର ଖୋଜି ଆଣିବେ, ତାହା
କିଏ ନ ଜାଣେ ? ତେବେ ସେ ଦେ ଏପରି କାହିଁକି
ହେଉଛନ୍ତି, ସେ ଜାଣନ୍ତି । ତୁମ୍ଭ ବାପ, ତୁମ୍ଭ ବୁଝନ୍ତୁ । ଆମେ
କିନ୍ତୁ ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ତ ବାପେ, ଯାହା କରିବେ କର୍ତ୍ତା

ଆଜ୍ଞା ହେଉଛନ୍ତି । ସେ ତ ମା ହେଉଛନ୍ତି, ଆମେ ସେତେ ହେଲେ ପର । ଆଉ ଆମେ କିବା ଲୋକ । ଆମ ହାତରେ ବା ହେବ କଅଣ ?

ରାଜା—ସେ କଅଣ ପଢ଼ା ହେଉଥିଲା ?

ସୀ—ପଢ଼ା କାହିଁ ? ନାଁକୁ ଆଗରେ ପୋଥି ପଡ଼ିଛି । ଆଖି ଆଉ ମନ କେଉଁଠି ଥିବ ଜାଣନ୍ତି । ଆଗରେ ତ ଦେଖନ୍ତି । କଅଣ ପଢ଼ା ହେଉଥିଲା ଆପଣ ନିଜେ ଦେଖିନିଅନ୍ତୁ ।

ରା—କି ହେମା ! କି ପଢ଼ା ହେଉଥିଲା ?

ହେମାଙ୍କଠାରୁ କିଛି କ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ପୋଥିର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅଂଶ ପଢ଼ିବାକୁ ହେମାଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ସଖୀଙ୍କି ରାଜା ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ଇତସ୍ତତଃ ହେଲା ପରି ହୋଇ ସଖୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇଁ ଶଯ୍ୟାତଳେ ସମ୍ମୁଖେ ଉପବେଶନ କରି ପୁସ୍ତକରୁ ଅଧାଡ଼ି ଶୁଣୁ ବସ୍ତ୍ରୀରେ ପାଠକଲା ।

"ବଞ୍ଚାଇବ ଯେ ଶରୀରେ ସ୍ମୃତିକ ।
ମରି ବଞ୍ଚାଇବ ସେହି ପ୍ରୀତିକ ।
ଜୀବନ ଯାହା ସୁଅବସ୍ଥେ ଥିବ ।
ସେହି ତ ପ୍ରୀତି ପଥେ ପାଦ ଦେବ ।
ପ୍ରୀତିମହାପାତ,
କୃତାର୍ଥ ହେଉ ପ୍ରେମମନ୍ତ୍ର ଜପ !"

ସଖୀ ସେପରି ଗୀତ ପଦକ ଗାଇଲେ, ତାହାଁରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ପ୍ରୀତି ଅମର ମାନସପଟରେ ଗଭୀର ଅଙ୍କନ କରିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଏହା ଶୁଣି ରାଜା କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି, ହେମାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, "ମା, ତମର ଏ ଗୀତ ପଢ଼ା କାହିଁକି ?" ।

କିଛିକ୍ଷଣ ଯାଏ କାହାରିଠାରୁ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ରାଜା ପୁନରାୟ ନେମାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କହିଲେ, "ମା ତୁମର ପୁଅ ଝିଅ ନୋହିବା ଯାଏ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ ବାପ ମାଆଙ୍କ ମନ କଅଣ, ତାହା ତୁମେ ଜାଣିପାରିବ ନାହିଁ। ନିଜ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ ଯେପରି ମନ ହେବ ବାପ ମାଙ୍କ ପାଇଁ ସେପରି ହେବ ନାହିଁ ସତ। ତେବେ ତମ ପାଇଁ ଆମ୍ଭ ମନ କଅଣ ହୁଏ, ତାହା ବୁଝି ପାରିବ। ବୁଢ଼ୀ ସାଧୁ ଘରଣୀର କଥା ତ ଜାଣ। ଏବେ ସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ତୁମ ପାଇଁ ଆମ୍ଭ ମନ କଅଣ ହେଉଛି ବୁଝ। ସେ ଧନ କହିଲା ସୁମା ଓ ତା ବାପା ଭାଇ ତିନିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କାଟିବା ହୁକୁମ ଦେଲୁଁ। ଏବେ ତମ ମନ କଣ ଚିହ୍ନାଇ କହିଲ ମା ?"

ନେମାକୁ କିଛି କ୍ଷଣ ନୀରବ ଦେଖି ହିତୋପମା କହିଲେ, "କଥାରେ ଅଛି, ମୂଳ ବାପର ପୁଅ ମାଆର। ନେମାଙ୍କର ମା ନାହାନ୍ତି। ସେ ମନକଥା ଚିହ୍ନାଇବେ କଅଣ ?"

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଆମ୍ଭେ ବାପ ଆଉ ମାଆ ହୁଇ। ଆମ୍ଭକୁ ନ କହିଲେ ଚଳିବ କାହିଁ ? ପୁଣି ଯାହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଲୁଚିଲା ନ ପାରିଲ, ତାହା ବାପ ମାଙ୍କଠାରେ ଲୁଚାଇବ ତ ଅଉ କାହାକୁ କହିବ ?

ସୀ—ଆଜ୍ଞା ଅପରାଧ କ୍ଷମା ହେଉ। ଇଶ୍ୱର ତ ସବୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି। ତେବେ ହେଉ ଭଲ କଥା ହେଲେ ବି ଦୁହେଁ ନିଜ ମନକଥା ନିଜ ବାପ ମାଙ୍କୁ କହି ପାରୁଥିଲେ ନା ଏବେ ବି ପାରିବେ ?

ରା—ତେବେ କଅଣ କାନ୍ଦି କହିବ ? ଲୋଗ ନ ଜାଣିଲେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ବ କଅଣ କରିପାରନ୍ତି ?

ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନରେ ସମସ୍ତେ କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହିଲାରୁ ହେମାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସଖୀ ଇନ୍ଦୁମତୀ କହିଲେ, "ଅପରାଧ କ୍ଷମା ହେଲେ କିଛି କହିବ ।"

ରା—ଏଥିରେ ଆଉ ଅପରାଧ କ'ଣ ? ନିର୍ଭୟରେ ତୁମେ ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।

ଇନ୍ଦୁମତୀ—ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସନ୍ମୁଖରେ ସମାଠାରେ କିଛି କଥା ଅଛି । ତାହାର ଋଣକଡ଼ ଶାଢ଼ୀ ସେନ ଏଠାକୁ ତାକୁ ଅଣାଇ ଆଜ୍ଞା ହେବାକୁ ହେମାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ।

ରା—ଧୁଙ୍କିଆମାନେ ତ ମହଲ ଭିତରକୁ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ଏ ଆଉ ବଡ଼ କଥାଟାଏ କଅଣ ?

ଏତେ କହି ଧୁମାକୁ ଶୀଘ୍ର ଡକାଇ ଆଣିବାକୁ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଏବଂ ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କି ପଚାରିଲେ, ଏଇନା ଆଉ କିଛି ଅଛି ?

ଇ—ଆଜ୍ଞା ! ଯଦି ସ୍ୱାମୀର ଆପତ୍ତି ନ ଥାଏ, ତେବେ ତାକୁ ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର ହେବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେବାପାଇଁ ହେମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି ।

ରା—ଏଥିରେ ବା କଅଣ ଅଛି ? ହେମାର ଯଦି ତାହା ଇଚ୍ଛା, ତେବେ ଧୁମା ଓ ତାହାର ସର୍ବଂଶଙ୍କୁ ଏହିକ୍ଷଣି ଘାଟି ପାର କଲେ ମନୋଃଶାନ୍ତି ଯିବ । ହେମା କହୁଛ ତ ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ ଦୌଲତ ହାଣ୍ଡି ଘୋଡ଼ା ଦେଇ ବିଦା କରିବି । ହେମା କହିଲେ ପିହୁଲ୍ କଳା କାଢ଼ି ଦେଇ ତଡ଼ିଦେବି । କି ମା ! ତମେ ବାଇଆଣୀ ହେଲଣି ? ଏହିକା କଥାପାଇଁ ସୁନା ସଗ ଦେହ ଚୂନା କରୁଛ ? ଏହା ଆଗରୁ କହିଥିଲେ ଏତେସରି ଯାଏ କାନ୍ଦିକି ଯାଇଥାନ୍ତା ? ଏ କଥାକୁ ମନରେ ପୂରେଇ ଏତେ ଯଣି କାନ୍ଦିକି ହେଉଛ ?

ଭି—ଆଜ୍ଞା, ଆମ୍ଭରି କଥା ଅଛି ।

ଘ—କଅଣ କୁହ କୁହ, କହି ଉଠ ନା ।

ଭ—ବୃନ୍ଦାବନରେ ବାସ କରିବାକୁ କେମା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମେଲାଣି ମାଗୁଛନ୍ତି ।

ଘ—ହୋଇ ହେ ! ସିଂହାସ ! ଏ ସବୁ ପାଗଳ ହେଲଣି କି ?

ସିଂ—ହଁ, ଏ ଅକାଳକଥା ତ ମୁଁ ଆଜ ନୂଆ ଶୁଣୁଛି । ଆମେ ତ ସବୁ ବୁଢ଼ୀ ବାଉଳୀ ହେଲୁଣି ! ଆମକୁ ପଚାରେ କିଏ ? ଏଇ ବୟସରେ କେତେ କେମା ମରିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଅପୂର୍ବାଦିର କଥା କେବେ ଶୁଣି ନ ଥିଲି । ଏଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କଅଣ ପାଉଛନ୍ତି ?

ଘ—ହଇହେ ଭଦ୍ର ! ତମର ସବୁ ଏ କି କଥା ? ତମେ ସବୁ ପିଲାପୁଅ । ଖାଅ, ପିଅ, ବୁଲ, ଖେଳ । ତୁମର ସବୁ ଏ କି କଥା ? ତୁମେ ପିଲାଏ ସବୁ ବୃନ୍ଦାବନ କଥା କଣ ଜାଣିଛ ?

ଗ—ଆଜ୍ଞା, କେମାଙ୍କ ପେଟେ ଭିତର କଥା କହୁଛୁଁ ଯେ, ବୃନ୍ଦାବନ ନ ପଠାଇଲେ କେମାଙ୍କୁ ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ଦେଖିବେ ନାହିଁ ।

ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ନୀରବ । ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ କେମା ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅନୁମୋଦନ ନ ଥିବାରୁ ମନୋଭାବ ଜାଣିବାକୁ କେହି ତାହାଙ୍କ ମୁହଁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଅଧୋବଦନ, ଯେଝା ମନକଥା ସେଝା ଜାଣନ୍ତି । ଏହି ଏକାନ୍ତରେ କେବଳ ପ୍ରୌଢ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ ଖେମାକୁ ସ୍ମରଣରେ ଉପସ୍ଥିତ କଲି ।

ସେ ଦୁହେଁ ଜୁହାର କରିବାରୁ ସୌମିତ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲ । ଝୁମା ଟିଆ ହେଲାରୁ ରାଜା ଦେଖିଲେ ଯେ, ମୁଣ୍ଡରେ ରଣଜିତ ଶାଢ଼ୀ ବାନ୍ଧି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ ହ୍ରଦରେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବା ବାଳି ନିକଟରେ ଅଙ୍ଗଦ ପରି ଝୁମା ଖୁମ ପରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ପରି ହୋଇ ରାଜା ପଚାରିଲେ "କି ଝୁମ; ଲଢ଼େଇ ନ ହେଲେ ତୁମେ କଅଣ କରିବ ?"

ଝୁ—ମହୀପ!, ଆଜି କଣ ଲଢ଼େଇ ହେବ ନାହିଁ କି ?

ରା—ତୁମେ ଲଢ଼ିବ ପୁଣି, ନାଁ ଗଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ଚାହଁ ?

ଝୁ—ମହୀମା, ଲଢ଼େଇ ହେଲେ ଭଲ ।

ରା—ତୁମକୁ ଆଉ ଶାଢ଼ୀ ମିଳିବ, ନାଁ ଆଉ କଷ୍ଟ ଭଲ ଅଛି ?

ଝୁ—ଲଢ଼େଇ ହେଲେ ମୁଁ ନଚିପାଆନ୍ତି ।

ରା—ଏହାର କଥା କାହିଁକି ?

ଝୁ—ମହୀମା, ସେଦିନ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।

ରା—ଲଢ଼େଇ ନ ହେଲେ ?

ଝୁ—ମହୀମା ସେ ବଡ଼ ନାଟକିଆ କଥା ।

ରା—କାହିଁକି ?

ଝୁ—ମହୀମା, ତୁମ୍ଭ ଚରଣ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ମନ ହେଉନାହିଁ କି ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେ ରହିବାକୁ ମନ ହେଉନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ ଗୁଣ୍ଡାଳ ସେଥିକି ସର୍ଜନ କରେନି ।

ରା— ତାର କଥା କଣ ?

ଝୁ—ମହୀମା ବଗ ହୋଇ ହଂସ ସଙ୍ଗେ ରହିବାକୁ, ବେଙ୍ଗ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରରେ ପଶିବାକୁ, ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଧରିବାକୁ

ରକ୍ଷା କରୁଅଛି । ତୁମ୍ଭ ଆଉ କିଛି ପଚାରନ୍ତୁ ନା, ମତେ ମାରିଦେଲେ ବା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ତାଙ୍କ ଅଧୀନ । ଏଣେ କୃଷ୍ଣା ଶ୍ୟାମା ନୀରବ ହୋଇ ଅଧୋବଦନ ହେଲା ।

କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ରାଜା କହିଲେ, "ଇନ୍ଦୁ ! ଶ୍ୟାମା କଥା ତ ଶୁଣାଗଲା, ଏଥିକି ତୁମେ କଣ କହୁଛ ?"

ଇ— ଆଜ୍ଞା, ସେ ରଣଜିତର ଶାଢ଼ୀ କାଢ଼ି ଦେବ ।

ଏହା ଶୁଣି ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ ମତେ ଶ୍ୟାମା ଶାଢ଼ୀ କାଢ଼ି ସମ୍ମୁଖରେ ରଖିଦେଲା । ଏହି ସମୟରେ ତୁମେ ନିଜ ମଥାମଣି ମୁଣ୍ଡରୁ କାଢ଼ି ସଖୀ ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କି ଦେଲେ । ରାଜା ଓ ଆଉମାନେ ଚମକିତ ହୋଇ ତମକୁ ଚକିତ ନୟନରେ କେବଳ ଅନାଇ ଅଛନ୍ତି । କାହାରି ଆଖି ପିଛୁଳା ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ତୁଣ୍ଡ ଫିଟିବାକୁ ନାହିଁ । କି ହଲ-ଚଲ ନାହିଁ । ମଥାମଣି ନେଇ ଉପରୁ ଇନ୍ଦୁମତୀ ଶାଢ଼ୀ ଉଠାଇ ନେଇ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହିଲେ—

"ରଣଜିତ ସିଂହ ! ତୁମଙ୍କର ଏହି ମଥାମଣି ଧର !"

ଏଥିରେ ସଭା ରାଜା ଚମକି ପଡ଼ି ଚାହିଁ ରହିଲେ । କେବଳ ଶ୍ୟାମା ମଥାମଣି ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଚାଇଲା କିନ୍ତୁ କାମୁପିଲ୍ଲୀ ଦଶ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତମକୁ ଚାହିଁ ଟିକେ ଅନାଇରହିଲା ।

ତହୁଁ ଇନ୍ଦୁମତୀ ହସହସ କହିଲେ, "ରଣଜିତ ସିଂହ ! ତୁମେ ଲଜ୍ଜାବୃତ ଭାବରେ ରହିବ । ତୁମେ ଯେବେ ଇନ୍ଦ୍ର-ନାଦ ଦମନ କରି ନିର୍ବିକାର ଶାନ୍ତି ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଏହି ମଥାମଣି ଯେମିତି ତୁମଙ୍କଠାରେ ଶୋଭିତ ହେବ, ତେବେ ଏହି ରଣଜିତ ସିଂହ ଶାଢ଼ୀ ଇନ୍ଦୁମତୀ ହାତରୁ ଶାଢ଼ୀ କାଢ଼ି ତୁମଙ୍କଠାରୁ ପୁନର୍ବାର ପାଇବ । ଆଉ ତୁମଙ୍କର ଏହା କଥା । ଏଣିକି ତୁମର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କର ।"

ଏହା ଦେଖି ଶୁଣି ସେ ସମସ୍ତେ ପୂର୍ବଭଳି ନୀରବ, ନିସ୍ତବ୍ଧ । ଏହାପରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଦଳରୁ ସ୍ମିତମୁଖରେ ଜୁହାର କରି କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସର୍ବୋମାନଙ୍କ ସହ ଜେମା ନିଜ ପ୍ରକୋଷ୍ଠକୁ ବିଜେ କଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ କ୍ରମେ ୨ ଯେ ଯାହାର ପଥ ଅନୁସରଣ କଲେ । ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ଦେଖିବା ଶୁଣିବା ବା ଲେଖିବା ଭଳି କିଛି ଘଟିଲା ନାହିଁ । ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, ବନ୍ଦୀଦଳ ଉତ୍ତାରୁ ଅଳ୍ପ କାଳରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଜେମା ଓ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭେଟ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେତେବେଳକୁ ଉଭୟେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସ୍କ ।

ଜେମାଙ୍କର ଏପରି ବୃତ୍ତ ଅବଲମ୍ବନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ବକ୍ତବ୍ୟ ଯେ ପାଞ୍ଚସୁଆ, ଶୁଣଦେବୀ, ବୁଢ଼ ନାରୀ, ଏକ ହିଥ ଓ ଜୁଆଇଁ, ଜନିଦାସ, ଦୂନାବୁଡା ଛୁଡ଼ି ଆମ୍ଭର ଓଡ଼ିଆ କୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କ ଗୀତ-ଗୋବିନ୍ଦ ଗଞ୍ଜ ଗାଡ଼ି ଜେଲର ଉତ୍ତରୀୟ ସୁଦର୍ଶନ ଧାରଙ୍କ ଚିତା ଆରୋହଣ କରି ସତୀ ହୋଇଥିବାର ଆମ୍ଭେ ଆଗଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ଅଛୁ, ତାହା ତୁଳନାରେ ଜେମାଙ୍କ କଥା ଗଣା କି ଅଧିକ ତାହା କହି ନ ପାରୁ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଦୃଢ଼ ରୂପେ କହିପାରୁ ଯେ, ଯେଉଁ ଦେଶ କାଳରେ ସେହିପରି ରମଣୀ ସମୁଦ୍ଭୂତା, ସେ ଦେଶ କାଳରେ ଜେମାଙ୍କ ପରି ହେବା କେତେବେଳେ ବିଚିତ୍ର ବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ମିଶ୍ର, ଗୋସ୍ୱାମୀ ପ୍ରେସ, କଟକ—୨